

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkonna arengukavade 2015. a tulemusaruanded

2016
Tartu

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkonna arengukavade 2015. aasta tulemusaruanded

Koostanud: Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakond, tulemusvaldkondade aruannete aluseks on 2015. a programmide aruanded ja 2014. aasta aruanne.

Viitamine: HTM (2016). Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkonna arengukavade 2015. aasta tulemusaruanded. Tartu: HTM.

Haridus- ja Teadusministeerium

Munga 18, Tartu 50088, Eesti

Tel: +3727350120

E-post: hm@hm.ee

<http://www.hm.ee/>

© Haridus- ja Teadusministeerium, 2016

Väljaandja: Haridus- ja Teadusministeerium

Keeleline korrektuur: Kersti Kaldma

Küljendanud: Allan Padar

Sisukord

Tulemusvaldkond: haridus.....	5
Eesti elukestva õppe strateegia 2015. aasta tulemusaruanne.....	5
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	5
1.1. Muutunud õpikäsitlus.....	7
1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid	9
1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus	10
1.4. Digipööre elukestvas õppes	13
1.5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv	14
2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa.....	16
2.1. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid	16
2.2. Digipöördede programm	20
2.3. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm	24
2.4. Koolivõrgu programm	29
2.5. Õppe- ja karjäärinõustamise programm.....	36
2.6. Üldharidusprogramm	41
2.7. Kutseharidusprogramm	52
2.8. Kõrgharidusprogramm	57
2.9. Täiskasvanuharidusprogramm	64
Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 tulemusaruanne.....	71
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	71
2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest.....	72
Tulemusvaldkond: teadus	82
Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” tulemusaruanne 2014–2015.....	82
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	83
2. Ülevaade strateegia täitmisest meetmete kaupa	86
2.1. Meede 1: Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine	86
2.2. Meede 2: TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine	88
2.3. Meede 3: Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest	89
2.4. Meede 4: Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös	90
Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus.....	94
Eesti keele arengukava 2015. aasta tulemusaruanne.....	94
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	94
1.1. Eesti keel emakeelena.....	94
1.2. Eesti keel väljaspool Eestit.....	98
1.3. Eesti keel Eestis teise keelena	101
1.4. Võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis	104
Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv).....	108
Valitsemisala rahastamine ja valitsussektori kulutused haridusele ja teadusele	110

Sissejuhatus

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala panustab Vabariigi Valitsuse eesmärkide saavutamisse neljas tulemusvaldkonnas: haridus, teadus, eesti keel ja eestlus ning riigivalitsemine. Tulemusvaldkondade strateegilised suunad on kirjas valdkondade arengukavades, need on hariduse tulemusvaldkonnas Eesti elukestva õppe strateegia 2020 ja Noortevaldkonna arengukava 2014–2020, teaduse valdkonnas „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“ ja eesti keele ja eestluse valdkonnas Eesti keele arengukava 2011–2017. Valitsuse seatud eesmärkide elluviimiseks on koostatud programmid, mille kaudu toimub arengukavade rakendamiseks vajalike meetmete ja tegevuste planeerimine, eelarvestamine, elluviimine ning aruandlus (vt joonis 1).

Joonis 1. Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala strateegiline raamistik 2015. aastal

¹ Noorteprogramm on koostatud Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 elluviimiseks.

HTMi 2015. a valdkonna arengukavade tulemusaruanded annavad kontsentreeritud ülevaate HTMi tegevustest ja töö tulemustest Vabariigi Valitsuse eesmärkide täitmisel neljas tulemusvaldkonnas: haridus, teadus, eesti keel ja eestlus ning riigivalitsemine. Konkreetselt jälgime nelja strateegia elluviimise edukust:

- 1) Eesti elukestva õppe strateegia 2020, mille rakendamine toimub 9 programmi abil;
- 2) Noortevaldkonna arengukava 2014–2020, mille rakendamiseks on noortevaldkonna programm;
- 3) „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“, mille elluviimiseks on kinnitatud rakendusplaan 2014–2017;
- 4) Eesti keele arengukava 2011–2017 ja selle rakendusplaan.

Riigivalitsemise valdkonda panustame arhiivinduse tegevustega.

Dokumendis hinnatakse ennekõike 2015. aasta arenguid strateegiates kokkulepitud näitajate abil, iga valdkonna tausta avatakse ka veidi laiemalt. Programmide või rakendusplaanide puhul esitatakse olulisemad 2015. aastal ellu viidud tegevused.

Tulemusvaldkond: haridus

Eesti elukestva õppe strateegia 2015. aasta tulemusaruanne

2014. aastal vastu võetud Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÖS) üldeesmärk on, et „kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väärika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus“.

Üldesmärgi elluviimiseks on seatud viis strateegilist eesmärki:

- 1) muutunud õpikäsitlus¹;
- 2) pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid;
- 3) elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus;
- 4) digipööre elukestvas õppes ning
- 5) võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldesmärk

Üldesmärgi saavutamiseks on vaja kõigi strateegia programmide meetmete koostöö – ainult üheskoos on need soovitud muutuse saavutamiseks piisavad. Samas mõjutab üldesmärgi näitajate sihttasemete saavutamist ka Eesti üldine konkurentsivõime, sh olukord tööturul ja majanduse seis, samuti demograafilised muutused.

Näitaja ²	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Erinevate osapoolte rahulolu elukestva õppe toimimisega (keskselt regulaarselt läbiviidav uuring).	- ³			-	-	metoodika väljatöötamisel		1. mõõtmine		
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%) ⁴ .	30,2	29,6	29,7	29	29,2	28	27	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ⁵ .	12,7	12,5	11,5	13,5	12,2	15	16,5	18	19	20
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-	10,2 / 12,8 / 7,5	9,9 / 13,5 / 6,1	11,6 / 15,4 / 7,5	11,0	11,0 / 12,9 / 9,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9

¹ Muutunud õpikäsitluse kesksed märksõnad on õppijakesksus, võtmepädevuste olulisus, vajadus siduda õppeprotsessis uued teadmised olemasolevatega, loimida erinevaid aine- ja eluvaldkondi, õppida/õpetada mitte ainult faktiteadmisi, vaid õppida õppima ja probleeme lahendama ning teha seda meeskonnas. Uus õpikäsitlus toetab iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut, loovust, ja ettevõtlikkust kõigil haridustasemetel ja -liikides (EÖS 2020: 6–7). Vt täpsemalt järgmisest peatükist.

² Siin ja edaspidi vastavad näitajate sihttasemed aastatel 2015–2018 selleks perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele, 2019. a sihttasemed – 2016–2019 perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele ning 2020. a sihttasemed vastava strateegia perioodi lõpu sihttasemetele.

³ Siin ja edasi tekstis märkus: '!' sel aastal ei mõõdetata.

⁴ Eesti Statistikaameti andmed.

⁵ Eesti Statistikaameti andmed. Näitaja arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Elukestvas õppes osalemise hulka loetakse nii osalemine tasemeõppes kui ka koolitustel.

aastaste osakaal (%), sh mehed, naised.										
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr ⁶⁷ .	74,9	76,8	81	75	selgub 2016	77	79	80	81	82
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%) ⁸ .	65	-	76	-	87	-	-	80	-	80
Tipptasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus.	-	PISA 2012: 8,4/14,6/12,8	-	PISA 2015 9,4/15,6/13,8	selgub 2016 lõpp	-	-	PISA 2018 10/16/14,4	-	-
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine töötasu, võrreldes kõrgharidusega töötaja keskmise töötasuga Eestis ¹ .	0,84	0,88	selgub 2016	0,86	selgub 2017	-	määra- takse 2016	määra- takse 2017	1,0	1,0
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%) ⁹ 10.	92	98	102	-	107	105	määra- takse 2016	määra- takse 2017	120	120

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal on Eestis 29,2% (2015. a), mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest¹¹. Tervikuna on nende inimeste osakaal püsinud viimasel paaril aastal samal tasemel. Tööturul on kõige haavatavam täiskasvanute grupp põhi- või keskhariduseta inimesed. Keskhariduseta inimesed on sagedamini töötud (15–74-aastaste seas 13,3% keskhariduseta *vs* 6,2% keskmine 2015. aastal) või tööturult eemal (25–64-aastaste tööjõus osalemise määr 65,5% keskhariduseta inimestel *vs* 83,1% keskmiselt 2015. aastal), hõives olles on neil sagedamini madalamad palgad. Keskhariduseta inimeste seas on mehi kaks korda enam kui naisi – keskhariduseta on 19% mehi ja 10% naisi. Samas õpinguid jätkavad enam naised, eriti üldkeskhariduses, kus 20+ vanuses õppijatest on ligi 60% naised. Vanuserühmadest on keskhariduseta inimesi enim 25–39-aastaste hulgas (16–18%), 40–54-aastaste seas on keskhariduseta inimesi eagrupid kaks korda vähem (vaid 7–9%) ja 55+ vanuses jälle enam kui 10 aastat nooremate hulgas. See erisus tuleneb kohustuslikust keskharidusest 1970/80-ndatel.

Elukestvas õppes osalemise määr¹² on alates 2009. aastast olnud Eestis kõrgem kui 10%, 2014. aastal osales 11,5%, mis on ca 1 protsendipunkti võrra vähem kui aastatel 2012–2013, ning 2015. a osales 12,2%. Võrreldes eelneva aastaga, kasvas osalus 0,7 protsendipunkti, see tase jääb vaid 0,5 protsendipunkti alla 2012. aasta tulemusest, mis on aegade parim. Kõrghariduses¹³ on täiskasvanud õppurite osakaal viimastel aastatel olnud stabiilne (2015/16. õppeaastal 12 611 üliõpilast, mis moodustab 24,7% kõigist üliõpilastest), kutsehariduses¹⁴ aga aasta-aastalt kasvanud (2015/16. õppeaastaks oli nende osakaal tõusnud ca 32%ni kõigist kutseõppuritest (7993 õpilast)). Üldhariduses on täiskasvanud õpilaste (mittestatsionaarne õpe) arv kolme aasta taguse suure vähenemise järel viimasel kahel aastal taas kasvanud. Aastas osaleb

⁶ Eesti statistikaameti andmed.

⁷ ISCED11 tase 3–8.

⁸ EUROSTATi andmed. Tabel [isoc_sk_dskl_i].

⁹ Programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ tulemusnäitajad.

¹⁰ Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi näitaja. Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis on EÕSi õpetajate palga näitaja statistika kättesaadavust arvestades tõlgitud kui 120% riigi keskmisest palgast.

¹¹ Sh ka need, kes on asunud erialast haridust omandama, kuid on õpingud katkestanud.

¹² Mõõdetakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal viimase nelja nädala jooksul.

¹³ 30-aastased ja vanemad üliõpilased.

¹⁴ 25-aastased ja vanemad õpilased.

mitteformaalõppes ca iga teine ja formaalõppes iga kümnes täiskasvanu, mis on sarnane OECD keskmisele, kuid väiksem kui Põhjamaades. Eestis mõjutavad õppes osalemist oluliselt vanus, kodune keel (vene koduse keelega inimesed osalevad oluliselt vähem) ja haridustase (mida kõrgem see on, seda rohkem osaletakse).

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal¹⁵ on viimase 8 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreas) 11,0%-ni 2015. aastal¹⁶. Endiselt tekitavad muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi. Rahvusesti on viimastel aastatel madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal mitte-eestlaste hulgas veidi väiksem olnud.

Viimasel viiel aastal on **tööhõive näitaja** oluliselt paranenud. 2014. aastal oli see näitaja 81%, mis ületab aastateks 2015–2017 seatud sihi. On positiivne, et meeste ja naiste tööhõive määr on praktiliselt võrdne (2014. aastal vastavalt 83% ja 79%). 2014. a tulemustes paistab silma ka suur kutsehariduse lisandväärtus hõive osas (79,8%), võrreldes üldkeskharidusega (66,6%), ning head tulemused ka võrdluses kõrgharidusega (86,7%).

Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal on viimastel aastatel samuti paranenud (Eurostati andmetel on 87%-l täiskasvanutest digipädevus. Eestis on probleemiks liiga lihtne ja ühekülgne arvutikasutus ning suur lõhe eri põlvkondade arvutikasutuskustes ja -harjumustes: hea või väga hea tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahendusoskusega inimesi on 16–25-aastaste hulgas üle kolme korra rohkem kui 45–65-aastaste hulgas (Pruulmann-Vengerfeldt jt 2015¹⁷).

Suureks väljakutseks on õpetajate keskmise palgaga seotud eesmärk. Viimasel viiel aastal on munitsipaalüldhariduskoolide õpetajate keskmine palk kasvanud ligi 300 euro võrra, ületades 2014. a 1000 euro piiri ning riigi keskmist palka ca 20 euro võrra. Paranenud on ka õpetajate palga osakaal keskmisest palgast. 2015. a oli munitsipaalüldhariduskoolide õpetajate keskmine brutopalk 1135 eurot, mis on 70 eurot (ehk 7%) võrra kõrgem Eesti keskmisest palgast. Seatud eesmärgi saavutamiseks peaks lähiaastate kasv aga olema üle 120–150 euro aastas. Kutseõppeasutuste kutsehariduse õpetajate keskmine palk kasvas 2015. aastal eelmise aastaga võrreldes 10% (1108 euron).

Kokkuvõtteks võib öelda, et ainult 2 üldeesmärgi näitajat on kavandatud või paremal tasemel¹⁸. Viie näitaja puhul on 2020. a sihttasemete täitmise prognoos optimistlik tingimusel, et 2015. a käivitatud meetmed on tulemuslikud ja väline keskkond soodne. Eesmärkide saavutamisse panustavad ka Kultuuriministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi meetmed ja tegevused. **Õpetajate keskmise palgataseme tõus ja täiskasvanute elukestvas õppes osalemise kasv pole ilma täiendavate ressurssideta võimalik.**

1.1. Muutunud õpikäsitus

Elukestva õppe strateegia peab selle valdkonna olulisemateks probleemideks, et teoreetilisel omaksvõetud ja dokumentides kinnitatud õpikäsitus, õppijate eri tüüpi andekuste väärtustamine ning erivajaduste märkamine ei ole muutunud õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Ühiskonnas mõistetakse hariduse ja koolide kvaliteeti liiga riigieksamite tulemuste kesksena. Samuti võiks liiga kõrget väljalangevust (eriti meessoos hulgas) kõikidel haridustasemetel ja -liikides leevendada individuaalsemad reaalse eluga seostatunud ja probleemipõhisemad õppimisviisid.

Eesmärk on iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsituse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides.

¹⁵ Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

¹⁶ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

¹⁷ Pruulmann-Vengerfeldt, P., Roots, A., Strenze, T., Ainsaar, M. (2015). Tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahendusoskuse tase ja IKT kasutus Eesti elanike hulgas. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 5. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

¹⁸ Tipptasemel oskustega õpilaste osakaal selgub 2015. a PISA testi tulemustel alles 2016. a lõpus. Ühe näitaja (rahulolu) metoodika on hetkel väljatöötamisel.

Strateegia esimese eesmärgi kolme näitaja sihttasemete saavutamisse panustavad samaaegselt järgmised programmid: „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“, Õppe- ja karjäärinõustamise programm, Kutseharidusprogramm, Kõrgharidusprogramm ja Üldharidusprogramm.

Eesmärgi näitajad:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal (%): ¹										
funktsionaalne lugemisoskus;	9,1	-	-	8,3	selgub 2016 lõpp	-	-	7,5	-	-
matemaatiline kirjaoskus;	10,5	-	-	9,2		-	-	8,0	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus.	5,0	-	-	5,0		-	-	5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%):	0,5	0,6	0,5	<0,5	0,5	hoida taset (<0,5)				<1
poisid;	0,6	0,7	0,6	-	0,7					
tüdrukud.	0,3	0,3	0,3	-	0,3					
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%) ²	1,4	1,1	1,1	<1,0	0,9	<1,0	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%) ²	26,2	25,8	25,6	24	24,7	23	22	22	21	<20
Õppetöö katkestajate määr kõrghariduses (%) ^{2,3}	21,3	22,5	23,1	22	21,3	20	19	18	15	<15

¹ PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud 15-aastaste õppijate osakaal.

² Allikas: EHS, 2015. aasta all on näidatud 2014/2015. õa katkestamine. Arvud on EÕSiga ühe aasta võrra nihkes, kuna EÕSis näidati 2013/2014. õa katkestamisi 2013. aasta all.

³ Õpingute katkestamine kõrghariduses õpingute alguses, %. Nt 2014. a näitaja on leitud järgmiselt: perioodil 11.11.2012–10.11.2013 õppima asunud, kes seisuga 10.11.2014 ei olnud lõpetanud ega ei õppinud samal õppekohal. Mõningatel juhtudel (need, kes on õppima asunud 2012. aasta lõpust 2013. aasta suveni) võrreldakse staatust peaaegu 2 aasta pärast. Teiste puhul (õppima asunud 2013. aasta sügisel) vaadatakse staatust 1 aasta pärast. Siiski langeb valdav osa (98%) õppima asumise vahemikku 1.07.2013–10.11.2013 ja nende puhul on 2012. a 10. novembriks 2014 tegemist 2. aasta õpingutega ja seega võib katkestamise puhul tinglikult rääkida 1. aasta katkestamisest.

Viimastel õppeaastatel on **väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppes** olnud suhteliselt madal, põhikooli kolmandal astmel on see stabiliseerunud 0,5–0,6%-ni ning gümnaasiumi esimesel õppeaastal 0,9–1,1%-ni.

Positiivne on **katkestamiste vähenemine kutsekeskharidusõppes**, 2014/15. õppeaastal oli see viimase viie aasta madalaimal tasemel, kuigi seatud sihist on natuke puudu. Katkestamise vähendamisele on kaasa aidanud väljalangevuse kui probleemi teadvustamine ning fookuses hoidmine.

Kõrgharidusõppe katkestas aastatel 2012–2015 õpingute alguses ca 21–23% sisseastunutest (2015. aastal 21,3%). Katkestamissündmuste põhjal on katkestajaid viimastel aastatel suhteliselt enim olnud bakalaureuseõppes ja rakenduskõrgharidusõppes.

Kokkuvõttes on katkestamise vähendamine kutsekeskharidus- ja kõrgharidusõppes endiselt väljakutse¹⁹. Ilma täiendavate meetmeteta ja tööjõupuuduse tingimustes pole samas tempos langus järgnevatel aastatel tõenäoline. Teiste eesmärkide saavutamise prognoos on optimistlik.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

¹⁹ Katkestamise põhjuste analüüsi vt ptk 2.7. ja 2.8.

Mitmeid olulisi tegevusi tänapäevase õpikäsituse juurutamiseks alustati programmis „**Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid**“: 2015. a valmistati ette kompetentsikeskuste avatud taotlusvoor õpetajakoolituse eest vastutavatele ülikoolidele. Kompetentsikeskused koondavad õpetamise parimad kogemused ja metoodilise oskusteabe ning suunavad tänapäevase õpikäsituse rakendamist.

Üldharidusprogrammist toetati kaasaegse õpikäsituse rakendamist toetavate koostöövormide loomist ja rakendamist, sh algatus Huvitav Kool ja turvalisuse ja väärtusarenduse programmid. 2015. a detsembri seisuga oli Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud 18% koolidest. 2015. aastal kinnitati väärtusarendusprogrammi jätkuprogramm 2015–2020. Koolikiusamisega seotud tõendus põhised programmid on koondatud ühiseks liikumiseks.

Üldhariduse välishindamise valdkonnas viidi 2015. aastal läbi **katseline gümnaasiumide panuse analüüs õpilaste edasijõudmisse (lisandväärtuse hindamine)**, koolidele edastati tagasiside viimase kolme aasta lisandväärtuse kohta matemaatikas, eesti keeles ja eesti keeles teise keelena. Viidi läbi põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste **rahulolu hindamise katse**.

Alustatud on uuringuga erinevate osapoolte rahulolust elukestva õppe toimimisega ja tänapäevase õpikäsituse rakendamise mõõtmisvahendite väljatöötamisega.

Alates 2015. aastast on õppeasutuste tulemuslikkuse näitajad avalikult kättesaadavad (www.haridussilm.ee) ja omavahel võrreldavad.

Õppetöö katkestamise ennetamiseks on **Õppe- ja karjäärinõustamise programmi** raames loodud Rajaleidja keskuste võrgustik, mis pakub lastele ja noortele õppenõustamis- ja karjääriteenuseid. Kõikides maakondades töötavad nõustamiskomisjonid, lisaks ka üleriigiline nõustamiskomisjon.

Üldharidusprogrammist, Kutseharidusprogrammist ja Kõrgharidusprogrammist toetatakse õppurite toimetulekut formaalhariduses, sh tagatakse sotsiaaltoetused ja -teenused. Kutsehariduses on katkestamise vähendamisele ja õpilaste õpimotivatsiooni kasvule kaasa aidanud ka põhitöetuse määra tõstmine 60 euroni kuus alates 1. jaanuarist 2015. Kõik kutseõppeasutused peavad oma uue perioodi arengukavades seadma realistlikud sihttasemed ning kavandama tegevused väljalangevuse vähendamiseks. Ka ülikoolidega 2015. a sõlmitud halduslepingutes on fookuses üliõpilaste toetamine ja katkestamise vähendamine.

1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid

Ühiskonnas ja õpilaste arvudes toimunud ja toimuvad muudatused ei jäta puudutamata ka õpetajaid, sh õppejõude ega haridusasutuse juhte. Arutelude fookuses on õpetajakutse, õpetajate ja haridusasutuste juhtide professionaalse arengu võimalused, vääriline töötasu ning õpetaja ja haridusasutuse juhi ametikoha väärtustamine. Strateegilise visiooni kohaselt töötavad aastal 2020 Eesti õppeasutustes ennast väärtustavad väärivad motiveeritud ja asjatundlikud õpetajad ning haridusasutuste juhid. Selleks on vaja tähelepanu pöörata eelkõige nende professionaalset arengut toetavatele tegevustele. Enesetäienduses osalemine on oluline kõikidele õpetajatele ja koolijuhtidele, kuna olenemata sellest, kui tõhus on olnud ettevalmistus põhiõppes, ei suuda ülikoolid tulevasi õpetajaid ette valmistada kõikideks väljakutseteks, millega nad oma karjääri jooksul kokku puutuvad. Elukestva õppe strateegia toob selle valdkonna olulisemate probleemidena välja õpetaja elukutse mitteatraktiivsuse, mille tõttu on üldhariduskoolis vähe noori ja meesõpetajaid ning konkurss õpetajakoolituse õppekavadele väike; õpetajaks õppinud ei lähe kooli tööle.

Eesmärk on viia õpetaja/õppejõu ja koolijuhi töö hindamine ja tasustamine vastavusse nende ametikohtadele esitatavate nõuete ja töö tulemuslikkusega.

Strateegia teise eesmärgi näitajate sihttasemed saavutatakse programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ kaudu.

Eesmärgi näitajad:

Näitaja	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
---------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

				siht	tege- lik	sihttase				
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) üldhariduskoolides ¹ .	10,3	10,3	10,3	11	10,6	11,5	12	12,5	täpsustub 2017	12,5
Konkurents õpetajakoolituse õppekohtadele.	-		arvutamise meetodika väljatöötamisel			täpsustub 2016. ja järgnevatel aastatel				
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed (%) üldhariduskoolides ¹ .	85,7; 14,3	85,9; 14,1	85,8; 14,2	84; 16	85,7; 14,3	82; 18	80; 20	75; 25	täpsustub 2017	75; 25

¹ Allikas: EHIS.

Õppeaastatel 2008/09–2011/12 vähenes üldhariduskoolides noorte (kuni 30-aastaste) õpetajate arv ja osakaal. **Õppeaastatel 2011/12–2014/15 oli noorte õpetajate osakaal muutumatu, käesoleval õppeaastal töötab aga üldhariduskoolides 55 noort õpetajat enam kui eelmisel õppeaastal.** Kutseõppeasutustes on noorte õpetajate osakaal püsinud õppeaastatel 2008/09–2015/16 väikeste kõikumistega samal tasemel (alla 9% ja 9,9% vahel). Kõrghariduses on õppejõudude vanuseline struktuur viimase kuue õppeaasta jooksul olnud stabiilne (34% moodustavad 39-aastased ja nooremad ning 20% 60-aastased ja vanemad inimesed). Koolieelsetes lasteasutustes töötab noori kuni 30-aastasi õpetajaid 2015/16. õa-l 14,9%. Noorte õpetajate osakaal on viimase 8 õppeaasta jooksul veidi kõikunud, kukkudes 2011/12. õppeaastal 13,8%-ni, samas 2014/15. õppeaastal oli noori õpetajaid tööl 15,9%.

Üldhariduskoolide õpetajaskonnast moodustavad jätkuvalt valdava enamiku naised (85,7%), meesõpetajate osakaalu muutus (14,3% aastal 2015/16 vs 14,2% aastal 2014/15) ei ole märkimisväärne. Kutsehariduses oli 2014/15. õppeaastal meesõpetajate osakaal 37,7%, käesolevaks õppeaastaks on kutsekoolide meesõpetajate osakaal tõusnud 38,2%-ni. Kõrgkoolide õppejõudude seas on sooline jaotus tasakaalus – viimasel 6 õppeaastal on 50,8% kõigist õppejõududest olnud mehed.

Kokkuvõttes pole olukord võrreldes eelmiste aastatega oluliselt muutunud, seega on vastavate näitajate täitmise prognoos 2016. a pigem pessimistlik. Haridus- ja Teadusministeeriumil on 2016. a kavas alustada tegevustega olukorra muutmiseks, kuid samal aastal need veel tulemusi ei anna.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimuseks on **väärikas palk**. Riigi eesmärk on viia õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest ehk võrdseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. 2015. aasta kümne kuu seisuga oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine brutopalk 1096 eurot (2014. a – 1025 eurot), õpetajate miinimumpalk oli 2015. a 900 eurot. 2015. a eelarveotsuste tulemusel tõuseb õpetajate miinimumpalk 2016. a 900 eurolt 958 euronile ning keskmine töötasu ca 1150 euronile.

Programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ vahendite toel uuendati 2015. a **haridusasutuse juhi kompetentsimudel** ning käivitusi **alustavate juhtide programm ja juhtide järelkasvuprogramm**. **Juhtide hindamissüsteemi loomiseks ja rakendamiseks** on ette valmistatud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise eelnõu.

1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus

Ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks on oluline, et iga inimene oleks tööturul rakendatud oma võimete kohaselt ning suudaks tööturul toimuvatele muutustele kiiresti ja paindlikult reageerida. Elukestva õppe strateegia järgi on selle valdkonna olulisemaid probleeme liiga suured erinevused elukestva õppe raames pakutava ja tööturul vajaliku vahel. Õppeasutused ja töömaailm ei tee elukestva õppe süsteemi arendamiseks aktiivset koostööd, info tööturu ja majanduse arengute kohta pole süsteemne ja karjäärinõustamisteenused on ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega; tööturu jaoks ei valmistata ette piisaval arvul sobiliku kvalifikatsiooniga oskustöötajaid.

Eesmärk on luua kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestatavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused, et suurendada erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja regioonides.

Eesmärgi kahe näitaja²⁰ saavutamine sõltub nelja programmi koosmõjust: Koolivõrgu programm, Õppe- ja karjäärinõustamise programm, Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm ja Kutseharidusprogramm. Üliõpilaste mobiilsuse ja LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaalu näitajate saavutamisse panustab Kõrgharidusprogramm²¹ ning karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu saavutamisse (eesmärk 100% aastaks 2020) – Õppe- ja karjäärinõustamise programm.

Eesmärgi näitajad:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege- lik					
LTT (loodus- ja täppis- teadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses ¹ .	22	24,6	24,3	23	24,4	23	24	25	25	25
Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaal (%).	*	*	*	*	*	*	*	*	*	100
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ¹ .	28,6	26,7	27,5	29	26,6	30	31	32	33,5	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel ² .	67: 33	67: 33	67,8: 32,2	65: 35	68,9: 31,1	64: 36	63: 37	62: 38	61: 39	60: 40
Üliõpilaste lühiajaline mobiilsus (%).	*	3,6	3,3	3,5	1,4 ³	4	6	8	10	10

¹ Allikas: EHIS.

² Allikas: EHIS, arvestatud üld- ja kutsekeskhariduse õppekavade järgi õppijaid.

³ Kuni 2014. a allikad: rahvusvahelistumise strateegia vahearuanne, 2012; SA Archimedes; EHIS. Üliõpilaste mobiilsuse all mõeldakse Eesti üliõpilaste lühiajalist õpirännet, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arvu kõigi üliõpilaste kohta. Alates 2014/15. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/15. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

Märkus: * Näitaja arvutamise meetodika täpsustatakse koos andmekogumise organiseerimisega.

Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse valdkond (LTT) on Eesti kõrghariduses hästi edenenud. LTT erialade lõpetajate osakaal kõrghariduses on kolmel viimasel aastal olnud üle 24%, mis on lähedal 2020. aasta eesmärgiks seatud 25%-le. Kõrgharidusõppe LTT valdkondadesse vastuvõetute osakaal on viimase viie aasta jooksul kasvanud 28,8%-lt (2011/12) 31,1%-le (2015/16).

Õppurite jagunemises üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel pole viimastel aastatel muutusi toimunud, vastavate näitajate seire näitab, et noorte haridusvalikud ei ole muutunud. Põhikoolilõpetajate haridustee jätkamise valikutes on suured soolised ja regionaalsed lõhed. Suuremates linnades (Tallinn ja

²⁰ Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ja keskhariduse tasemel õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel.

²¹ Nii üliõpilaste mobiilsuse kui ka LTT lõpetajate osakaalu näitajate saavutamisse panustavad ka teaduse tulemusvaldkonda kuuluvad meetmed ja tegevused.

Tartu) õppivatest eesti õppekeelega kooli lõpetanud tüdrukutest valib kutsehariduse ca 10%, Ida-Virumaa venekeelsetest noormeestest – 60%. Kutse- ja üldkeskhariduses jätkajad eristuvad selgelt ka põhikooli lõpetamise hinnete alusel: kõrgema keskmise hindegiga lõpetajatest siirduvad väga vähesed kutseõppesse. Seatud sihttasemete saavutamine on võimalik ainult juhul, kui muutuvad suurte linnade põhikooliõpilaste edasiõppimiseelisted ja kutseharidus muutub populaarseks valikuks ka võimekamate õpilaste seas. See eeldab lisaks erialavalikutega tegelemisele ka tööandjate valmisolekut luua innovaatilisi (nutikaid) töökohti ja palgata noori erialase haridusega spetsialiste senisest keerukamatesse ametitesse.

Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu pole hetkel veel võimalik seirata. Perioodil 2014–2015 on Rajaleidja võrgustiku kaudu individuaalseid karjääriteenuseid saanud põhikooli 3. kooliastmel 8947, gümnaasiumis – 4513 ning kutseõppeasutustes – 734 õppijat. Lisaks sellele on teenust saanud ka 38 varakult haridussüsteemist lahkunud noort. (SA Innove andmed.)

Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arv kõigi üliõpilaste kohta (3,3%), on aastatel 2011–2014 olnud stabiilne, kuid aastaks 2020 seatud siht (10%) jääb väga kaugele. 2015. aasta metoodika muutus tingis näitaja olulise languse.

Kokkuvõttes on selle eesmärgi näitajate sihttasemete täitmise prognoos nii 2016. a kui ka kaugemas perspektiivis 2020. a pigem pessimistlik, v.a LTT lõpetajate osakaal kõrghariduses.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames käivitusid 2015. aasta teisel poolel meetmed **praktikasüsteemi arendamiseks kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika, kutsehariduse maine parendamine ning õpipoisiõppe²² laiendamine**. Eesmärgiks on, et aastaks 2020 on töökohapõhises õppes õppinud 8000 õppurit. Samuti võimaldatakse aastaks 2020 praktikaks sõidu- ja majutustoetusi 4300-le kutse- ja kõrgkoolide õppurile, kes suunduvad praktikale väljapoole suuremaid tömbekeskusi. Programm aitab kaasata õppesse tööandjaid ning seeläbi seostada õpet paremini tööturu vajadustega ja tõsta lõpetajate tööhõivet. Esmakordselt on läbi viidud välistudengitele mõeldud töövarjupäevad.

Programmi toel käivitus ka **ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamine**, mille eesmärk on rakendada ettevõtlikkust arendav õpikäsitus ja ettevõtlusõpe süsteemselt kõigil haridustasemetel ja -liikides ning luua vajalik metoodika ning õppevara, et kõigile õppijale oleks tagatud ettevõtlusõppe läbimise võimalus. See toetab lõpetajate ettevõtliku hoiaku kujunemist ja ettevõtlusega alustamiseks vajalike teadmiste ja oskuste kasvu ning suurendab nende konkurentsivõimet tööturul. Toetatakse ettevõtlusõppe moodulite väljatöötamist, neid läbiviivate spetsialistide täienduskoolitust (800 inimest aastaks 2020), õppematerjalide väljatöötamist ning ettevõtluse eelinkubatsiooniteenuse väljatöötamist ja rakendamist (300 meeskonda aastaks 2020). Arendatakse edasi haridusprogrammi “Ettevõtlik kool” ja õpilasfirmade programmi, laiendatakse koostöövõrgustikku, sh kutseõppeasutustesse ja venekeelsetesse koolidesse.

Käivitunud on oskuste koordineerimisüsteem **OSKA**, mis annab infot tööturul vajaminevate võtmeametite ja -oskuste kohta. 2015. aastal loodi koordineerimiskogu ja käivitus töö kolmes ekspertkogus (IT ja kommunikatsioonitehnoloogia, metsa- ja puidutööstus ning majandusarvestus), loodi 4. ja 5. ekspertkogu (sotsiaaltöö ning metalli-masinatööstus), nende tegevus käivitub 2016. aasta alguses. 2015. aastal tehti eeltöö tööturu oskuste analüüsi esitamiseks Vabariigi Valitsusele 2016. aasta esimesel poolaastal.

Õppe- ja karjäärinõustamise programmist toetatakse Rajaleidja keskuste võrgustiku toimimist, mis pakub lastele ja noortele õppenõustamis- ja karjääriteenuseid.

Kõrghariduse näitajate sihttasemete saavutamisele on aidanud kaasa erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetatavad meetmed²³. 2015. a kinnitas haridus- ja teadusminister toetuse andmise tingimused välisvahendite kasutamiseks, et edukaks osutunud tegevustega jätkata ja neid ka uuel perioodil arendada.

²² Õpipoisiõppe sünonüümina on kasutusel ka töökohapõhine õpe. Seda õppevormi võib kasutada nii kutse- kui kõrghariduses.

²³ Täpsemalt vt teaduse tulemusvaldkonna aruandest.

1.4. Digipööre elukestvas õppes

Uue põlvkonna digitaristu (isiklikud digiseadmed, kooli digitaristu, koosvõimelised infosüsteemid, veebiteenused, pilvelahendused, avaandmed) ja selle kasutamise meetodikad loovad võimaluse uue õpikäsituse kiireks juurutamiseks ning õppekvaliteedi tõusuks. Digitaalse õppevara kasutamine õppetöös aitab õppimist kaitvamaks muuta ning avarab elukestva õppe võimalusi. Kogu elanikkonna parem tehnoloogia kasutamise oskus ja innovaatus aitavad kaasa tootlikkuse kasvule majanduses. Elukestva õppe strateegia toob selle valdkonna olulisemate probleemidena välja asjaolu, et pea kolmandikul Eesti tööealisest elanikkonnast puuduvad minimaalsed digioskused ning tööks vajalikud IKT oskused on ebapiisavad; lisaks on õppijate ligipääs digitaristule ja digitaalne õppevara puudulik ja ebaühtlane.

Eesmärk on rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ning tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Digipöörde eesmärgi elluviimiseks on ellu kutsutud Digipöörde programm, mille rakendamise tulemusel saavutatakse ka strateegias kinnitatud digipöörde tulemuslikkust mõõtvate näitajate sihttasemed.

Eesmärgi näitajad:

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
	alg-tase		siht	tege-lik	sihttase				
Õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalset digivahendit (%).	-	-	-	-	70	-	95	-	100
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitoega koolides ¹ (%).	33 (11/1 2 õa)	-	-	-	65	-	80	-	100
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad virtuaalse õppekeskkonnaga koolides ² (%).	54 (11/1 2 õa)	-	-	-	75	-	90	-	100
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%).	-	-	-	-	-	-	-	-	100

¹ Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“. Digitaalselt toetavateks koolideks loetakse õppeasutusi, kus pakutakse õpetajatele toetusmeetmeid IKT kasutamiseks õpetamisel ja õppimisel (haridustehnoloogiline tugi, õpetajate koolitus jne).

² Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“. Virtuaalne õpikeskkond võib sisaldada erinevaid võimalusi nagu õppetöö ja testide läbiviimine, hindamine, kodutööde tegemine jne ning võib sisaldada viiteid erinevatele materjalidele ja allikatele.

Märkused: * Näitaja arvutamise meetodikat ja andmekorje viise veel täpsustatakse.

Eesmärgi näitajatest polnud võimalik seirata mitte ühtegi. Kuulutati välja hange mõõtmisvahendite väljatöötamiseks, millega mõõta põhikoolilõpetajate IKT baasoskusi, neid hakatakse mõõtma 2017–2018. õppeaastal. Teiste näitajate aluseks olev Euroopa Komisjoni tellitud uuring „Survey of Schools: ICT and Education“ viiakse uuesti läbi 2016. aastal.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Digipöörde programmi raames alustati 2015. aastal **õpilaste digipädevusmodeli ja hindamismudeli** väljatöötamisega. Õpetajate digipädevuse enesehindamisrakenduse väljatöötamise eesmärgil on Eesti kaasatud rahvusvahelisse koostööprojekti MENTEP (*Mentoring Technology Enhanced Pedagogy*), mille väljund enesehindamisrakenduse näol sobivuse korral ka eestindatakse.

Avalikku kasutusse on antud **digitaalse õppevara portaal e-Koolikott**. Portaali koondatakse info olemasoleva ning loodava digitaalse õppevara kohta, seda saavad kasutada nii kirjastused, ülikoolid kui ka nt õpetajad ise. HITSA eestvedamisel on valminud tööversioon **digitaalse õppevara tehnilistest nõuetest**.

Tehtud on ettevalmistusi **digiõppevara loomiseks** valdkondades, kus seda pole või kus olemasolev õppevara ei toeta soovitud õpitulemuste saavutamist.

Välja on töötatud **hariduse infosüsteemide koosvõime raamistik** ja alustatud kooli digitaristu **soovitusliku standardi** väljatöötamisega.

1.5. Võrdsed võimalused elukestvas õppeks ja õppes osaluse kasv

Eesti riik peab tagama kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada võimete kohast kvaliteetset haridust. Samas on rida sotsiaalseid, keelelisi ja soolisi, aga ka majanduslikke ja regionaalseid barjääre, mis neid võimalusi piiravad. Endiselt on probleemiks erivajadustega lastele ja noortele võrdsete haridusvõimaluste tagamine. Täiendus- ja ümberõpe ei jõua sageli seda vajavate sihtgruppideni. Vaatamata paranemistendentsidele, on Eestis endiselt kõrge koolist väljalangevus. Eesti haridusvaldkonna rahastamise osakaal avaliku sektori eelarvest on võrreldav edukate riikidega. Et saavutada elukestvas õppes osaluse kasv, peaks rahastamine senisest rohkem arvestama sihtrühmade võimaluste, vajaduste ja eripäradega. Rahastamisotsused peavad lähtuma riigi prioriteetidest ja võimalustest, olema avalikud ja selged – nagu ka eri sihtrühmadele mõeldud tugiteenused.

Eesmärgi näitajate sihttasemete saavutamisse panustavad mitu programmi. Üldharidusprogrammis on planeeritud tegevused, mille toel saavutada, et aastaks 2020 osaleks alushariduses vähemalt 95% lastest vanuses 4 aastat kuni koolikohustuse ea alguseni ning 90% eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajatest valdaks eesti keelt tasemel B1. Üldharidusprogramm, Kutseharidusprogramm ja Kõrgharidusprogramm panustavad eesmärgi saavutamisse, et vähemalt 40% 30–34-aastastest omandab kolmanda taseme hariduse.

Ressursikasutuse efektiivsust iseloomustab tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludes (%), sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%). Koolivõrgu programmi ja programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ on planeeritud tegevused, mille tulemusena kasvab potentsiaalselt hariduskulude see osa, mida kasutatakse õpetajatele palga maksmiseks. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ning loobuda halduskulusid kasvavast mittevajalikust pinnast.

Eesmärgi näitajad:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%) ¹ .	90	90,4	selgub 2016	91	selgub 2017	92	94	95	95	95
Vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 (%) ² .	56,5	63,9	63,2	69,0	64	72	76	80	82	90
Eelmise rea näitaja meetoodika ja sihttasemed muudetakse järgmiselt ²⁴ :										
Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt	-	-	67	-	67,5	70	74	78	82	90

²⁴ Põhjendus: varasemas sõnastuses jäävad välja need lapsed, kes õpivad keelekümblusprogrammis ja eestikeelsetes koolides, mis on tõhusamad viisid eesti keele omandamiseks põhihariduses. Osalus keelekümblusprogrammis on viimase 10 aastaga kahekordistunud ja 2015. a seisuga õpib keelekümblusmeetodil 20,3% kõikidest eesti keelest erineva emakeelega põhikooli õpilastest. Seega pole õige keskenduda ainult vene keeles õppivatele lastele, vaja on katta kogu sihtgrupp (eesti keelest erineva emakeelega õpilased). Näitaja tähendus jääb samaks, seega ei kaasne muudatusega strateegia muutmise vajadust.

vähemalt tasemel B1 (%) ² .										
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%) ³ .	39,5	42,5	43,2	40	45,2	40	40	40	40	40
Töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes, (%)	62,3	63	68,4	57,6	selgub 2017	58,3	58,9	59,4	59,9	60
sh õpetaja töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%) ⁴ .	36,1	39,1	42,7	38,9		39	44	46	48	50
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²).	3,5 milj	*	3,5 milj	väheneb	*	väheneb				3 milj

¹ Allikas: EUROSTAT seisuga 13.05.2015.

² Allikas: INNOVE ja EHS (põhikoolilõpetajad, kes on eesti keele kui teise keele eksamil saanud 60% pallidest ja rohkem).

³ Allikas: Eurostat, Statistikaameti tööjõuuuring.

⁴ Allikas: Statistikaamet, saldoandmik.

⁵ Allikas: Statistikaamet (2015).

Alushariduses osaleb Eestis üle 90% 4–6-aastastest lastest, mis on veidi madalam tase kui EL keskmine. Kuigi viimane näitaja seire toimus 2013. aastal ja Eurostatil pole andmeid näitaja täitmise kohta, on EHISE alushariduses osalemise andmete põhjal alust arvata, et aastaks 2020 näitaja sihttase saavutatakse.

Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1, on aasta-aastalt kasvanud ja uue metoodika järgi on see jõudnud 67,5%-ni. Häid tulemusi annab osalus keelekümbelprogrammis ja hariduse omandamine eestikeelses keskkonnas. Keelekümbelprogrammis osalemine on viimase 10 aastaga kahekordistanud, 2015. a seisuga õpib keelekümbeluses 20,3% kõikidest põhihariduse statsionaarses õppes õppivatest eesti keelest erineva emakeelega õpilastest. Vaatamata positiivsele trendile, on 2020. a sihiks seatud 90% raskelt saavutatav.

Võrreldes 2012. aastaga, on kasvanud **kolmanda haridustasemega** (kõrgharidus ja vanemates vanusegruppides ka keskaridusjärgne keskeriharidus) **30–34-aastaste osakaal** – need moodustavad üle 40% vanuserühmast.

Ressursside kasutamisel hariduses on sihiks seatud, et **töõjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludest** oleks aastal 2020 60%. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ning loobuda halduskulusid kasvatavast mittevajalikust pinnast. Aastal 2014 olid töõjõukulud viimase 5 aasta kõrgeimad – 68,4%, kasvanud on ka **õpetajate töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (42,7%)**. Haridusvaldkonna pinnakasutust polnud 2015. a võimalik seirata.

Kokkuvõttes on kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal selgelt tõusutrendiga ja pigem on küsimus, kui kiiresti see veel kasvab. Töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes on samuti viimastel aastatel tõusnud. 4–6-aastaste laste osalus alushariduses on olnud stabiilne. Teistes valdkondades on näitajate sihttasemete saavutamine endiselt keeruline.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Koolivõrgu programmi jaoks oli 2015. a läbimurdeaastaks. Käivitus neli uut riigigümnaasiumi, alustatud on kolme riigigümnaasiumi rajamisega (Hiiumaa, Põlva, Valga), kokkulepped riigigümnaasiumide rajamiseks on sõlmitud nelja omavalitsusega (Rapla, Paide, Viimsi, Kohtla-Järve). Töötati välja ja käivitati gümnaasiumihariduse kättesaadavust toetavad meetmed – sõidu- ja majutuskulude hüvitamine, koolilõuna.

Haridus- ja teadusminister kinnitas 2015. aastal **alushariduse ja lapsehoiu kontseptsiooni**, milles on kavandatud koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava arendamise ja rakendamise põhimõtted. Koolieelsetele lasteasutustele on tõlgitud ja avalikustatud Euroopa Komisjoni alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistik. Kõigis Eesti maakondades toimusid teabepäevad kvaliteediraamistiku põhimõtete tutvustamiseks. Üldharidusprogrammi raames jätkati tegevustega **eesti keele õppe taseme parandamiseks vene õppekeelega koolides ja lasteaedades**.

Kõrgharidusprogrammi valdkonnas lepitati 2015. aastal ülikoolidega kokku järgmise perioodi halduslepingute eesmärkides. Kõikides halduslepingutes aastateks 2016–2018 on ühised eesmärgid kolmes valdkonnas: kõrgharidustaseme õppe läbiviimine ja kvaliteet, õppe tõhus korraldus ja seos ühiskonnaga; vastutusvaldkondade arendamine. Ülikoolid peavad toetama üliõpilasi, et õppimine oleks tulemuslik ja katkestamist oleks vähem. Samuti tuleb ülikoolidel luua tihedam seos õppe ja ühiskonna, sh tööturu vajaduste vahel ning tagada erinevate vajadustega õppuritele juurdepääsuvõimalused kõrgharidusele. Igal aastal sõlmitakse halduslepingu lisana tulemusleping, milles on rahastamise mahud ja ülesanded konkreetse aasta kohta.

Üliõpilastele õppes osalemiseks paremate tingimuste loomiseks rakendus 01.02.2015 **vajaduspõhise õppetoetuse** taotlemise võimalus. 2015. a **tõusis doktoranditoetus 10%** ning alates 01.09.2015 rakendus ka seadusemuudatus, mille kohaselt hakati maksma sotsiaalmaksu isiku eest, kes saab doktoranditoetust.

Kutsehariduse valdkonnas alustati arutelusid rahastamismudeli muutmiseks, et toetada koolide strateegiliste eesmärkide paremat elluviimist. 2015. a tõusis kutsehariduses põhitoetuse määr 60 euronni kuus.

Juuni alguses avati **Täiskasvanuharidusprogrammi raames toetusmeede täiskasvanuhariduse edendamiseks ja õppimisvõimaluste avardamiseks**. Meetme tegevuste keskmes on mittetatsionaarse üldharidusõppe paindlikumaks muutmine ja täiskasvanutele ligipääsu tagamine üld- ja kutseharidusele, erinevate täiendus- ja ümberõppevõimaluste pakkumine ning eri osapoolte piirkondliku koostöö soodustamine vähemotiveeritud täiskasvanute õppimise juurde tagasitoomiseks. 2018. aasta lõpuks toetatakse üle 59 000 täiskasvanu koolitustel osalemist (sihttase aastaks 2020 – 86 500 inimest).

2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa

2.1. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid

Eesmärk: viia õpetajate ja haridusasutuse juhtide hindamine ja arendamine vastavusse õppija vajadusi arvestava, loovust ja innovaatilisust arendava õpikäsitusega.

Programm aitab kaasa järgmiste Eesti elukestva õppe strateegia 2020 näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)*.	12,7	12,5	11,5	13,5	12,2	15	16,5	18	19	20
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed, naised*.	10,2/ 12,8/ 7,5	9,9/ 13,5/ 6,1	11,6/ 15,4/ 7,5	11,0	11,0/ 12,9/ 9,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Tiip tasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus*.	-	8,4/ 14,6/ 12,8	-	9,4/ 15,6/ 13,8	selgub 2016 lõpp	-	-	10/ 16/ 14,4	-	-

Üldhariduskoolide õpetajate keskmine töötasu, võrreldes kõrgharidusega töötaja keskmise töötasuga Eestis*.	0,84	0,88	selgub 2016	0,86	selgub 2017	-	määra- takse 2016	määra- takse 2017	1,0	1,0
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%)*.	92	98	102	-	-	10 5	määra- takse 2016	määra- takse 2017	12 0	120

Märkus: * Tegemist on strateegia üldeesmärgi näitajatega. Eesmärkide täitmise analüüs on toodud ptk-s 1.

2.1.1. Olulisemad muutused ja trendid

- **Õpetajate, õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade ja õpilaste arv.** Viimase viie aastaga on üldhariduskoolide õpetajate arv kasvanud, õpetajate ametikohtade arv aga langes kuni 2014/15. õa-ni. 2015/16. õa-l on üldhariduskoolide õpetajate ametikohtade arv tõusnud 11 820 ametikohani (2014/15. õa-ga võrreldes 140 võrra). Õpilaste arv kasvas samas 3345 võrra, seda eelkõige I kooliastmes õppivate õpilaste arvelt. See omakorda võis tekitada vajaduse luua täiendavaid õpetajate ametikohti ja palgata uusi klassiõpetajaid. EHIs andmetel töötab 2015/16. õa-l üldhariduskoolides 79 klassiõpetajat rohkem kui eelmisel õa-l.
- **Õpetajate keskmine koormus** on viimase viie õppeaasta jooksul veidi langenud. 2015/16. õa-l töötab õpetaja keskmiselt koormusega 0,82 ametikohta, mis on sama kui eelmisel õppeaastal. 36%²⁵ üldhariduskoolide õpetajatest töötab käesoleval õppeaastal osalise koormusega.
- Võrreldes eelmise, 2014/15. õa-ga on 2015/16. õa-l **veidi tõusnud kooli naasnud või õpetajaametit alustavate uute pedagoogide arv.** 2014/15. õa-l oli selliseid õpetajaid 1418 (10.11.2014 seisuga), sel õppeaastal – 1442.
- **Üldhariduskoolide õpetajate ametikohtade ja õpilaste suhtarv** on võrreldes 20 aasta taguse ajaga (19 õpilast õpetaja ametikoha kohta) ja ka OECD keskmisega väga madal – käesoleval õppeaastal on see keskmiselt 12,3 õpilast õpetaja ametikoha kohta, mis on praktiliselt sama kui 2014/15. õa näitaja – 12,2.
- **Üldhariduskoolide, kutsekoolide ja lasteaedade** õpetajaskonnast moodustavad jätkuvalt valdava enamiku naised. Protsentuaalselt ei ole meesõpetajate osakaalu muutus üheski koolitüübis olnud märkimisväärtne. Koolieelsetes lasteasutustes on viimasel seitsmel aastal meesõpetajate osakaal olnud 1%, üldhariduskoolides – 14% ja kutsekoolides 35–38%. 2015/16. õa-l töötab üldhariduskoolides 2058 meesõpetajat, mis moodustab kõigist üldhariduskoolide õpetajatest 14,3%. **Kõrgkoolide** õppejõudude sooline jaotus on tasakaalus. Viimasel 6 aastal on kõrgkoolide õppejõudude hulgas olnud mehi keskmiselt 50,8%.
- **Noorte õpetajate arv ja osakaal.** Õppeaastatel 2008/09–2011/12 vähenes noorte (kuni 30-aastaste) õpetajate arv ja osakaal nii üldhariduskoolides kui koolieelsetes lasteasutustes. Õppeaastatel 2011/12–2014/15 oli noorte õpetajate osakaal üldhariduskoolides muutumatu, 2015/16. õppeaastal töötab aga üldhariduskoolides 55 noort õpetajat enam kui eelmisel õppeaastal. Võrreldes 2011/12. õa-ga, on lasteaedades töötavate noorte õpetajate arv 2015/16. õa-ks kasvanud 200 õpetaja võrra, noorte õpetajate osakaal aga on 2015/16. õa-ks langenud 2013/14. õa tasemele (14,9%). Kutseõppeasutustes on noorte õpetajate osakaal püsinud väikeste kõikumistega samal tasemel.
- **Aastatel 2005–2013 oli Eesti õpetajate palga kasv üks OECD riikide kiiremaid:** põhikooli III astmes (7.–9. klassis) ja gümnaasiumis töötavate õpetajate palgad tõusid 31%. Aastatel 2010–2012, võrreldes 2005–2010. aastaga, õpetajate palgade kasvutempo aeglustus finantskriisi tõttu. 2012. ja 2013. aastal palga kasvutempo stabiliseerus. Viimasel viiel aastal on munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palk kasvanud ligi 300 euro võrra, ületades 2014. a 1000 euro piiri ning riigi keskmist palka ca 20 euro võrra. Paranenud on ka õpetajate palga suhe keskmisesse palka (vt tabel 1). Võrreldes

²⁵ Õpetajate koormus on ümardatud 1 koht peale koma (lähtuvalt OECD kasutatavast metoodikast); osalise koormusega töötavad õpetajad, kelle kogukoormus ei ole suurem kui 0,89 ametikohta.

teiste OECD riikidega, on Eestis eriti madal **alushariduses töötavate õpetajate palk**, mis on ca 60% täisajaga ja kogu aasta töötava kõrgharidusega töötaja keskmisest palgast²⁶; OECD keskmine on 78%.

- Eestis on üldhariduskoolide õpetajate palkade erinevus suhteliselt väike, kõrgeim palgatase on palgaskaala alusel 24% kõrgem alustava õpetaja palgast. Selle näitajaga jäädakse OECD keskmisest tasemest (60%) tunduvalt allapoole.
- Kutsekoolide õpetajate palk kasvas 2014. aastal eelmise õppeaastaga võrreldes 12%.

Tabel 1: Õpetajate keskmine (ja miinimum-) palk, võrreldes Eesti keskmise palgaga. Allikas: ESA, saldoandmik, EHIS.

Aasta	2011	2012	2013	2014
Munitsipaalkooliõpetajate keskmine brutokuupalk	797€	812€	930€	1 025€
Õpetaja miinimumpalk	644€	644€	715€	800€
Eesti keskmine brutokuupalk (ESA)	839€	887€	949€	1 005€
Munitsipaalkooliõpetajate keskmine palk osakaaluna Eesti keskmisest palgast	95%	92%	98%	102%

2.1.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppesüsteemi kujundamine, sh kompetentsikeskuste väljaarendamine õpetajakoolituse ning kasvatusteaduste arengu eest vastutavate Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juures.

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik					
Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus*.	PISA 2012 9,1 10,5 5,0	-	PISA 2015 8,3 9,2 5,0	selgub 2016. a lõpus	-	-	PISA 2018 7,5 8,0 5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%)*.	0,6	0,5	hoida taset	0,5	hoida taset	hoida taset	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%)*.	1,1	1,1	<1,0	0,9	<1,0	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutse-keskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%)*.	25,8	25,6	24	24,7	23	22	22	21	<20
Koolitustel (maht vähemalt 30 akad t) osalenud õpetajate ja haridusasutuste juhtide osakaal (%), kes said koolituse lõppedes kvalifikatsiooni ²⁷ .	95	-	96	-	96	97	97	97	97

²⁶ EAG 2015 baseerub 2012/13. õa andmetele. Lasteiaiaõpetajate keskmine palk oli 2012/13. õa-l 627 eurot, täistööajaga töötaval kõrgharidusega töötajal aga 1059 eurot kuus. Alushariduse õpetajate palk baseerub saldoandmiku andmetele, palk on koos hüvitistega, kõrgharidusega töötaja palk baseerub aga Eesti tööjõu-uuringu andmetel.

²⁷ Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 prioriteetse suuna 1 „Ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul“ eesmärgi 2 „Õpetajate, õppejõudude, koolijuhtide ja noorsootöötajate õpetamispädevuse parandamine, et rakenduks iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetav, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendav õpikäsitus kõigil haridustasemetel ja -liikides“ tulemusnäitaja. Arvestatakse kõiki pikematel (vähemalt 30 akad t) koolitustel osalenuid, kes lõpetasid positiivse tulemusega (said tunnistuse või kvalifikatsiooni). Arvutatakse suhtarvuna kumulatiivselt, kui palju

Koolijuhtide osakaal (%), kes rakendasid meetmeid õpetajate koostöö toetamiseks uute õpetamispraktikate väljaarendamisel (TALIS).	58	-	-	-	-	-	75	-	-
Õpilaste osakaal (%), kes väidavad, et on koolis õnnelikud (PISA).	PISA 2012 66	-	-	selgub 2016. a lõpus	-	-	72	-	-

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.1.

Meetme spetsiifilisi näitajaid polnud võimalik 2015. a seirata. Kvalitatiivseid muutusi, nt koolijuhtide osakaalu, kes toetavad õpetajate koostööd uute õpetamispraktikate väljaarendamisel, ning õpilaste osakaalu, kes väidavad, et on koolis õnnelikud, on võimalik mõõta 2018. aastal.

Meetme tegevuste tulemusel reorganiseeriti ja mehitati keskne täiendusõppe koordineerimise üksus SA Innoves.

2015. aastal toimus õpetajate täiendusõppe eelmise ESFi perioodi vahenditest (Eduko programm). Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe koordineerimiseks ja osapoolte vajadustega arvestamiseks käivitati kolm töörühma: võrgustike töörühm, juhtide täiendusõppe töörühm ja kutseõppe täiendusõppe töörühm. Valmistati ette ja viidi läbi mitmed täiendusõppe hanked uue perioodi programmi tegevuste käivitamiseks.

Valmistati ette kompetentsikeskuste avatud taotlusvoor õpetajakoolituse eest vastutavatele ülikoolidele, mis võimaldab TÜ ja TLÜ kompetentsikeskustel oma tegevuse väljaarendamiseks ja teenuste laiemaks pakkumiseks toetust saada. Kompetentsikeskused koondavad õpetamise parimad kogemused ja metoodilise oskusteabe, suunavad tänapäevase õpikäsituse rakendamist jne. Kompetentsikeskused arendavad välja koostöömudeli teiste kõrgkoolidega didaktikaalse pädevuse jagamiseks.

Valmistati ette baaskoolituste ja õpetajate täienduskoolituse avatud taotlusvoor. Nii baaskoolituste kui ka täiendusõppe teemad lähtuvad õpetaja kutsestandarditest.

Mitmete tegevuste algusaeg on nihkunud vajalike õigusaktide vastuvõtmise hilinemise tõttu.

Meede 2. Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamine/ väärtustamine

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik					
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) üldhariduskoolides*.	10,3	10,3	11	10,6	11,5	12	>12,5	>12,5	12,5
Konkurents õpetajakoolituse õppekohtadele*.	-	metoodika väljatöötamisel		täpsustatakse 2016. a					
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed (%) üldhariduskoolides*.	85,9: 14,1	85,8: 14,2	84: 16	85,7: 14,3	82: 18	80: 20	75: 25	75: 25	75: 25
Õpetajate osakaal (%), kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud (TALIS).	13,7	-	-	-	-	-	20	-	-

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.3.

Meetme spetsiifilise näitaja seiret pole 2015. a toimunud. Kvalitatiivseid muutusi (õpetajate osakaal, kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud), on plaanis mõõta 2018. aastal.

Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimuseks on väärikas palk. Riigi eesmärk on viia õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest ehk võrdseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul saab palgatõus tulla nii

kõigist perioodi jooksul pikematel koolitustel alustanutest on aruandeaasta lõpu seisuga edukalt lõpetanud ja kvalifikatsiooni saanud. Arvutuskäik: vähemalt 30-tunnised kursused edukalt lõpetanute (kvalifikatsiooni saanute) arv / vähemalt 30-tunnistel kursustel selleks hetkeks õppima asunute koguarv.

haridusvaldkonna sisesest kokkuhoiust kui ka täiendavatest vahenditest, mis selguvad RES ja RE läbirääkimiste käigus. 2015. a eelarveotsuste tulemusel tõuseb 2016. a õpetajate miinimumpalk 900 eurolt 958 euroni ning keskmine töötasu ca 1150 euroni.

2015. a uuendati **haridusametite juhi kompetentsimudel**. Selleks laiendati juhtide täiendusõppe töörühma. Töörühm otsustas mudeli paremaks rakendamiseks luua kompetentside hindamise skaala. Mudel koos skaalaga on kasutusvalmis aprillis 2016. Juhtide hindamissüsteemi loomiseks ja rakendamiseks on ette valmistatud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise eelnõu.

Käivitunud on **alustavate juhtide programm** ja juhtide **järelkasvuprogramm**. Alustavatele juhtidele pakutakse vajadusel mentorit, muudatuste juhtimisel arengupartnerit vajaval direktoril on võimalik saada *coach'i* tuge. Programmi sihtrühmaks on alustavad koolijuhid, kellel on eeldused ja valmisolek end arendada ja muutuste elluviimist õppida, et saavutada elukestva õppe strateegias kokkulepitud eesmärgid. Programmis osalevad 16 üldhariduskoolide direktorit, kes valiti konkursi teel. Juhtide järelkasvuprogrammi kümne kuu jooksul saadakse ettevalmistus koolidirektori rolliks. Õppimisel kasutatakse töövarjumeetodit, õppevisiite, mentorlust ja koolijuhtimisülesannete lahendamist. Seejuures on osalejatel endil võimalus ja vastutus õppeprotsessi kujunemisse panustada. Järelkasvuprogrammi esimene lend (10 osalejat) lõpetab 2016. a juunis.

2015. a alustati õpetajate **täiendusõppe e-keskkonna** kasutuselevõtu ettevalmistamisega.

Õpetajaameti mainekuvandit tõstvate algatuste kontseptsiooni loomine ja sihtrühmapõhiste programmide käivitamine on hilineunud luhtunud hanke tõttu. Varem algatatud tegevustega (noore õpetaja lähtetoetus, õpetajakoolituse stipendium ja algaja õpetaja kutseasta) jätkati nagu eelmistel aastatel.

2.1.3. Kokkuvõtte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2015. aasta oli peamiselt ettevalmistusaasta programmi rakendamiseks. Valmisid toetuse andmise tingimused välisvahendite kasutamiseks. Programmi tegevustega alustati ulatuslikumalt 2015. a IV kvartalis. Programmi meetmete ja tegevuste mõju strateegia näitajatele pole seega veel võimalik tõendus põhiselt hinnata.

Suurimaks väljakutseks on endiselt õpetajatele ja haridusametite juhtidele väärrika palga tagamine. Vaatamata 2015. aastal langetatud palgatõusu tagavatele eelarveotsustele, pole kasvutempo püstitatud eesmärgi saavutamiseks piisav. Väärikas palk võimaldab suurendada õpetajaameti atraktiivsust (sh noorte ja meeste seas); luua õpetaja ametikohale konkurents, mis võimaldab ametisse valida parimaid; diferentseerida õpetajate töötasu lähtuvalt töö tulemuslikkusest. Ressursside lisavajadus aastal 2017 on 26,6 mln EUR. Lisavahendid võimaldavad tagada, et õpetajate keskmine palk moodustaks vähemalt 110% riigi keskmisest palgast.

2.2. Digipöörde programm

Eesmärk: rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ja tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitoega koolides ¹ (%)*.	-	33 (11/12 õa)	-	-	-	65	-	80	-	100
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad virtuaalse õppekeskkonnaga koolides ² (%)*.	54	-	-	-	-	75	-	90	-	100

Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)*.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Tiip tasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus*.	PISA 2012: 8,4/14,6/12,8	-	-	PISA 2015 9,4/15,6/13,8	selgub 2016. a lõpus	-	-	PISA 2018 10/16/14,4	-	-

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.4.

2.2.1. Olulisemad muutused ja trendid

2015. aastal ilmunud *Education at a Glance* Eestit puudutav aruanne (OECD 2015) rõhutab, et **juurdepääs internetile on Eestis õpilaste jaoks iseenesestmõistetav**. PISA 2012. aasta uuringust ilmnes, et 80% õpilastest kasutas interneti esimest korda enne 9-aastaseks saamist (OECD riikide keskmine 57%) ja peaaegu veerand enne 6-aastaseks saamist (OECD keskmine 15%). Interneti kasutamine koolis on OECD keskmisel tasemel: 66% Eesti 15-aastastest õpilastest märkis PISA 2012. aasta uuringus, et kasutab tavalisel koolinädalal koolis interneti, OECD keskmine näitaja oli 64%. Eesti õpilased saavutasid PISA testis arvutiga lahendatavate ülesannete puhul üldjuhul paremaid tulemusi. See peab eriti paika poiste puhul, kelle sooritus oli arvutipõhises PISA lugemistestis keskmiselt 10 punkti kõrgem kui paberi ja pliiatsiga tehtud testis. PISA 2012. a uuringust selgus veel, et ehkki Eesti õpilasi iseloomustab aktiivne internetikasutus ning sotsiaalsõrgustikes osalemine, ei saa nad koolis pikalt interneti kasutada. Ainutunnis arvuti kasutamine 2012. aastal ei erine arvuti kasutamisest 2009. aastal. Kõige enam kasutatakse e-posti ja surfatakse internetis, aga neidki võimalusi kasutatakse koolides vaid 1–2 korda nädalas ning sellega puutub kokku ainult 1/3 vastajatest. **Kuigi interneti kättesaadavus koolis on 2009. aastaga võrreldes kasvanud, ei ole kasvanud interneti kasutamine õppetunnis õppe eesmärgil.**

2015. aasta andmed õpilaste kasutuses olevate arvutite kohta näitavad, et **Eesti koolides on keskmiselt 1 arvuti 12 õpilase kohta**. Mida suurem kool, seda suurem arv õpilasi ühte arvutit jagab: alla 100 õpilasega koolides on keskmiselt 1 arvuti 5 õpilase kohta, üle 500 õpilasega koolis aga 1 arvuti 18 õpilase kohta. Aina enam kasutatakse koolides ka õpilaste enda digiseadmeid (arvuteid, nutiseadmeid), mistõttu EHISes arvutite kohta toodud andmed ei kajasta kindlasti kõiki õppetegevuses õpilaste kasutuses olevad seadmeid.

Tabel 2. Õpilaste arv arvuti kohta Eesti koolides koolide suuruse ja omandivormi alusel. Allikas: EHIS

Õpilaste arv koolis	Õpilaste arv arvuti kohta
alla 20	2,9
20–99	4,9
100–200	7,9
200–300	8,6
300–400	13,2
400–500	11,6
üle 500	18,0
Kooli omandivorm	
eraomand	11,3
munitsipaalomand	12,4
riigiomand	5,0
Keskmiselt	11,9

Education at a Glance Eesti aruanne (OECD 2015) toob samuti välja, et ehkki IKT kasutamine on laialt levinud, ei rakendata seda õppetegevuses piisavalt eesmärgipäraselt. „Vaid 29% põhikooli 7.–9. klasside

õpetajatest, keda küsitleti Eestis 2013. aasta rahvusvahelises õpetamise ja õppimise uuringus TALIS (*Teaching and Learning International Survey*), märkis, et nende õpilased kasutavad IKTd projektide raames või klassiruumis sageli, kõigis või peaaegu kõigis tundides (OECD keskmine 39%).“ Vähese kasutuse kõrvale toob TALISE uuringu Eesti aruanne (Übius jt 2014) välja, et Eesti õpetajad tajuvad OECD keskmisest suuremat vajadust IKT oskuste järele (24% vs 19%). “Seega on (info)tehnoloogia uuendused Eesti õpetajatele esmane probleemikoht, kuigi uuringule eelnenud aasta jooksul oli suhteliselt suur osa, 63% õpetajatest mõnest enesetäiendusega seotud IKT tegevusest osa võtnud. Võimalik, et tunnetatakse pidevat kiiret arengut ning kardetakse (tulevikus) mitte hakkama saada.“ (Lk 85). IKT oskustes on suured erinevused nooremate ja vanemate õpetajate vahel: kuni 29-aastaste õpetajate hulgas on neid, kes IKT oskuste järele vajadust tunnetavad, 16%, üle 30-aastaste seas – 25%. Kokkuvõttes võib öelda, et õpetajad tunnetavad survet kasutada õppetöös digilahendusi enam, kui nad selleks täna valmis on.

Kuigi ELi uuringu „*Survey of Schools: ICT and Education*“²⁸ tulemused näitavad, et üldhariduse õpetajatest kasutab 58% õppetöös digitaalset õppevara rohkem kui 25% ainetundidest, on õpetajate oskused digivahendite eesmärgipärasel kasutamisel õppetegevuses siiski probleemiks. PIAACi uuringu järgi oli Eesti õpetajate funktsionaalse lugemisoskuse ja matemaatilise kirjaoskuse tase osalenud riikide võrdluses keskmine ning probleemilahendusoskus tehnoloogiarikkas keskkonnas üks nõrgemaid. Hinnanguliselt on vaid iga neljas õpetaja valmis edukaks toimetulekuks tehnoloogiarikkas keskkonnas. Samas on Eesti õpetajad nagu õpilasedki sagedased arvutikasutajad. Eesti õpetajad arvavad keskmisest enam, et neil on piisavad arvutikasutusoskused.

Liiga lihtne ja ühekülgne arvutikasutus on Eestis laiem probleem kui vaid õppetegevuses. Eestis kasutatakse internetti eelkõige suhtlemiseks, info otsimiseks ja meelelahutuseks. Vähem rakendatakse seda isikliku konkurentsivõime ja heaolu suurendamiseks targema tarbimise või internetipõhiste enesetäiendamisevõimaluste vms kaudu. PIAACi uuringu (Pruulmann-Vengerfeldt jt 2015²⁹) andmetel teostatud IKT kasutuse analüüs näitas, et ainult 10% Eesti täiskasvanutest kasutab arvutit mitmekülselt. Aktiivseid arvutikasutajaid, nii töiseid kui ka mittetöiseid, on ühtekokku 39%. Võrreldes enamiku teiste OECD riikidega, on Eesti inimeste tehnoloogiarikkas keskkonnas toimetuleku oskused pigem tagasihoidlikud: 16–65-aastaste inimeste seas on alla 30 % neid, kes suudavad arvuti abil lahendada kogemusi ja iseseisvat otsustusvõimet vajavaid keerulisi ülesandeid. Veel 28% inimestest saaks hakkama lihtsamate arvutiga seotud ülesannetega. 30% uuringusse kaasatud täiskasvanutest ei suudaks arvutit praktiliste ülesannete lahendamiseks kasutada. Meil on eri põlvkondade arvutikasutusoskuses ja -harjumustes suur lõhe (oluliselt suurem kui paljudes teistes riikides): **hea või väga hea tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahendusoskusega inimesi on 16–25-aastaste hulgas üle kolme korra rohkem kui 45–65-aastaste hulgas.**

Kuigi viimastel aastatel tööandjate sõnumid pigem tähtsustavad arvutioskusi, tõi 2012. aastal läbiviidud PIAACi uuring (Pruulmann-Vengerfeldt jt 2015) välja, et Eesti töökohad pole IKT oskuste seisukohalt nõudlikud: keskmist arvutioskuste taset (tekstitöötlus, tabelarvutus või töö andmebaasidega) on vaja 46%-l töökohtadest, vähest arvutioskuste taset (andmesisestus või e-kirjade saatmine ja vastuvõtmine) – 15%-l ning kõrget oskuste taset (tarkvara arendamine või arvutimängude modifitseerimine, programmeerimine, arvutivõrgu haldamine) – 5%-l töökohtadest. 34% Eesti hõivatutest ei vaja tööl arvutit, mis on üle kahe korra enam kui Põhjamaades ja ka rohkem kui PIAACis osalenud riikides keskmiselt. Eestis on arvutikasutus kodudes sagedasem ja seotud inimeste oskustega suuremal määral kui arvuti kasutamine tööl. „See annab põhjust arvata, et meie majandustegevus ja töökohtade struktuur ei arene samas tempos nagu üldised arvuti vahendusel pakutavad teenused ja võimalused.“ (Pruulmann-Vengerfeldt jt 2015: 98).

Programmi näitajaid polnud 2015. a veel võimalik seirata. Põhikooliõpetajate IKT baasoskuste mõõtmise vahendite väljatöötamiseks kuulutati välja hange ning oskusi hakatakse mõõtma 2017–2018. õppeaastal. Kahe näitaja aluseks oleva Euroopa Komisjoni tellitud uuring „*Survey of Schools: ICT and Education*“ viiakse uuesti läbi 2016. aastal. PISA 2015 tulemused avalikustatakse 2016. aastal.

2.2.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Digikultuuri integreerimine õppeprotsessi

²⁸ Eesti raport: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/Estonia%20country%20profile.pdf>.

²⁹ Pruulmann-Vengerfeldt, P., Roots, A., Strenze, T., Ainsaar, M. (2015). Tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahendusoskuse tase ja IKT kasutus Eesti elanike hulgas. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 5. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
	alg-tase		siht	tege-lik	Sihttase				
Õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalsed digivahendit (%).	-	-	-	-	70	-	95	-	100
Üldhariduse õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digitaalset õppevara rohkem kui 25%-s ainetundidest (%).	58 (2012)	-	-	-	-	-	80	-	85
Põhikoolilõpetajate määr, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%).	-	-	-	-	-	-	-	-	100

Meetme näitajate seiret polnud 2015. aastal plaanis.

2015. aastal alustati õpilaste digipädevusmodeli ja hindamismodeli väljatöötamisega. Nende arendustegevuste aluseks oli nii Euroopa Komisjoni väljatöötatud digipädevuse enesehindamisraamistik kui ka põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad, sh informaatika ja sellega seotud ainevaldkonnakavad. Õpetajate digipädevuse enesehindamiskeskuse väljatöötamise eesmärgil on HITSA kaasatud rahvusvahelisse koostööprojekti MENTEP (*Mentoring Technology Enhanced Pedagogy*), mille väljund enesehindamiskeskuse näol sobivuse korral ka eestindatakse.

Jätkati ProgeTiigri programmi tegevuste rakendamist, mille raames toetatakse koole ja lasteaedu vajalike seadmete hankimisel ja õppematerjalide loomisel tehnoloogiaainete õppimiseks ning tehnoloogia lõimimiseks teiste õppeainetega. HITSA eestvedamisel toimib haridustehnoloogide võrgustik.

Arvutipõhise statistika ehk Tiigrimatemaatika tegevuste elluviimiseks on Tartu Ülikooliga tingimused kokku lepitud, kuid tegevustega alustamine on viibinud toetuse andmise tingimuste tegevuskava kinnitamise viibimise tõttu.

Õppijate õpitulemuste e-hindamise metoodika rakendamise tegevuste elluviimine on viibinud tulenevalt toetuse andmise tingimuste kinnitamise viibimisest. Vaatamata sellele, viiakse e-tasemetööd 2016. a kevadel plaanipäraselt ellu ja alustatud on eksamite infosüsteemi EIS arenguvajaduste kaardistamisega.

Meede 2. Üldhariduse ja kutsehariduse omandamiseks vajaliku digitaalse õppevara kättesaadavuse tagamine

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
	alg-tase		siht	tege-lik	sihttase				
8. klassi õpilaste osakaal, kes õpivad koolides, kus õpetajad kasutavad ESFi toel arendatud digitaalse õppevara lahendusi vähemalt 25%-s tundidest (%).	57 (2012)	-	-	-	70	-	80	-	95 (2023)
Valdkondade arv, milles on välja töötatud uuenduslik õppevara.	0 (2014)	-	-	-	3	-	8	-	12

Meetme näitajate seiret polnud 2015. aastal plaanis.

Avalikku kasutusse on antud **digitaalse õppevara portaal e-Koolikott**. Portaali koondatakse info olemasoleva ning loodava digitaalse õppevara kohta, seda saavad kasutada nii kirjastused, ülikoolid kui ka nt õpetajad ise. Süsteem võimaldab otsida õppevara erinevatest keskkondadest, õpetajad saavad kombineerida eri tüüpi õppematerjale ja teha komplektid õpilastele kättesaadavaks. Portaalist on leitav nii tasuline (näiteks õppekirjandus) kui tasuta õppevara.

HITSA eestvedamisel on valminud tööversioon digitaalse õppevara tehnilistest nõuetest.

Tehtud on ettevalmistusi **digioppevara loomiseks** valdkondades, kus seda pole või kus olemasolev õppevara ei toeta soovitud õpitulemuste saavutamist. 2015. aastal viidi läbi ideekonkurss eesti keele teise keelena õppevara hankimiseks põhikoolile ning koondati kutsekoolide ettepanekud digitaalse õppevara arendamiseks ja soetamiseks tehnilistes valdkondades. Korraldati hange üldharidusvaldkonna õppevara kaardistamist teostavate ekspertide leidmiseks ja alustatud on kaardistamistegevustega.

Ülikoolid viivad ellu koostööprojekte digitehnoloogia kasutamise heade näidete levitamise kohta koolides. Tallinna Ülikool on koostöös erasektoriga ellu viinud Samsungi digipöörde programmi³⁰. Tartu Ülikool viis koostöös Pärnu Linnavalitsusega ellu Pärnu digipöörde programmi.

Meede 3. Eelduste loomine digikultuuri integreerimiseks õppetöösse

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
	alg-tase		siht	tege-lik	sihttase				
Erinevatel haridustasemetel õppijate osakaal, kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalset digivahendit (%).	-	-	-	-	70	-	95	-	100
Üldhariduskoolide õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digitaalset õppevara rohkem kui 25%-s tundidest (%).	58 (2012)	-	-	-	-	-	80	-	85
Üldhariduskoolide võrguühendus kaasajastatud ning vastab vajadustele (%).	40 (2012)	-	45	-	50	70	90	-	100

Meetme näitajate seiret polnud 2015. aastal plaanis.

Välja on töötatud hariduse infosüsteemide koosvõime raamistik ja alustatud kooli digitaristu soovitusliku standardi väljatöötamisega. Digitaristu standard hõlmab kvaliteedinõudeid nii kooli võrguühendusele kui ka lõppseadmetele ja seotud teenustele. Standardis nähakse ette ka parimate praktikate juhtumid, mis on abiks koolipidajatele vajaduspõhise toetussüsteemi väljatöötamisel neile õppijaile, kellele isikliku digiseadme soetamine ei ole jõukohane. Võrguühenduse osas on standardi väljatöötamist plaanis teostada Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi meetme „Üldhariduskoolide võrguühenduse kaasajastamine“ raames.

2.2.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi tulemuslikkust polnud võimalik veel hinnata, sest 2015. aasta oli peamiselt ettevalmistusaasta programmi rakendamiseks. Valmisid toetuse andmise tingimused välisvahendite kasutamiseks. Programmi tegevustega alustati ulatuslikumalt 2015. a IV kvartalis. 2016. aastast muutub programmi struktuur ja näitajate puu.

2.3. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm

Eesmärk: viia õppimisvõimalused suuremasse vastavusse tööturu arenguvajadustega.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik	sihttase				

³⁰ <http://digipore.ee/>

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%)*.	30,2	29,6	29,7	29	29,2	28	27	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)*.	12,7	12,5	11,5	13,5	12,2	15	16,5	18	19	20
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed, naised*.	10,2/ 12,8/ 7,5	9,9/ 13,5/ 6,1	11,6/ 15,4/ 7,5	11,0	11,0/ 12,9/ 9,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9%
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr*.	74,9	76,8	81	75	selgub 2016	77	79	80	81	82
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhi- koolilõpetajate määr (%)*.	28,6	26,7	27,5	29	26,6	30	31	32	33,5	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel*.	67: 33	67: 33	67,8:3 2,2	65: 35	68,9 :31,1	64: 36	63: 37	62: 38	61: 39	60: 40

Märkus *EÕSi näitajad, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1. ja 1.3.

2.3.1. Olulisemad muutused ja trendid

Viimasel viiel aastal on oluliselt paranenud lõpetajate tööhõive näitaja. On positiivne, et tööhõive määr on meeste ja naiste seas praktiliselt võrdne (2014. aastal vastavalt 83% ja 79%).

Tabel 3. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr ISCED11 tasemetega kaupa 2005–2014. Allikas: Eurostat (16.10.2015).

ISCED11	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Üldkeskharidus ja põhiharidusjärgne kutseõpe; teise taseme järgne kolmanda taseme eelne haridus; kolmanda taseme haridus (ISCED11 tase 3–8):										
naised;	75,1	84,6	86,4	82,3	67,7	64,5	75,1	74,9	76,8	81,0
mehed.	67,0	77,1	83,6	75,7	60,2	57,6	68,5	66,8	69,7	79,0
naised;	88,8	94,4	89,8	89,5	75,4	72,1	81,8	81,4	82,5	83,0
Üldkeskharidus ja põhiharidusjärgne kutseõpe; teise taseme järgne kolmanda taseme eelne haridus (ISCED 11 tase 3–4):										
naised;	68,5	78,5	81,4	81,5	65,2	48,7	68,9	65,5	68,0	75,5
mehe.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	66,6
Üldharidus;	-	-	-	-	-	-	-	-	-	79,8
Kutseõpe;	-	-	-	-	-	-	-	-	-	73,3
naised;										84,5
mehed.										
Kolmanda taseme haridus (ISCED11 tase 5–8).	80,6	89,9	90,5	83,0	70,5	76,3	81,0	84,3	85,5	86,7

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal on viimase 8 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõrgeim tase aegreas) 11,0%-ni 2015. aastal³¹. Endiselt tekitavad seejuures muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi.

Tabel 4. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal 2010–2014. Allikas: Statistikaamet

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal ¹ (%):	11,1	10,5	10,2	9,9	11,6	11,0
mehed;	14,3	12,6	12,8	13,5	15,4	12,9
naised.	7,5	8,4	7,5	6,1	7,5	9,0

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal on Eestis 29,2% (2015. a), mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest. See osakaal on viimasel paaril aastal püsinud samal tasemel. **Tööturul on kõige haavatavam grupp täiskasvanutest need, kel pole põhi- või keskharidust. Keskhariduseta inimesed on sagedamini töötud** (15–74-aastaste seas 13,3% keskhariduseta vs 6,2% keskmine 2015. aastal) või hoopis tööturul eemal (töäjõus osalemise määrad 25–64-aastaste seas vastavalt 65,5% keskhariduseta inimestel vs 83,1% keskmiselt 2015. aastal), **hõives olles on neil sagedamini madalamad palgad. Keskhariduseta inimeste seas on mehi kaks korda enam kui naisi.** Keskhariduseta on meestest 19% ja naistest 10%. Õpinguid jätkavad enam naised, eriti just üldkeskhariduses. Keskhariduseta inimesi on 25–39-aastaste hulgas 16–18%, 40–54aastaste seas on keskhariduseta inimesi kaks korda vähem, vaid 7–9%. Regionaalselt paistavad silma Ida-Viru, Tartu ja Harju maakonnad, kus põhi- ja keskhariduseta inimeste osakaal on teistest maakondadest pea kaks korda madalam. Kuna aga tegemist on suuremate maakondadega, siis absoluutarvuna on keskhariduseta inimeste arv neis suurem. Keskhariduseta inimeste tagasitoomist tasemeharidusse analüüsis HTMi tellimusel Centar (Räis jt 2014)³² ja tõi välja, et **keskhariduseta inimeste koguarvust õpib keskhariduse tasemel vaid väga väike osa (ca 5%).** Neist suurem osa õpib mittestatsionaarselt üldkeskharidusõppes. **Mittestatsionaarse üldkeskhariduse katkestab üle 35% õppijatest ja kutsekeskhariduse ca 20% vanuses 25+ õppijatest.**

Keskhariduseta täiskasvanutest kavandab õpingute jätkamist vähem kui viiendik. Kooli tagasipöördumise peamised takistused on madal õpimotivatsioon ja majandusraskused. Samuti on vähene inimeste teadlikkus erinevatest täiskasvanute õppe võimalustest.

Tabel 5. Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal, 2010–2014. Allikas: Statistikaamet.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%).	32,1	31,2	30,2	29,6	29,7	29,2

Programmi üheks oluliseks tegevuseks on **töökohapõhise õppe laiendamine**. 2015/16. õppeaastal kasvas töökohapõhises õppes nii õppurite kui ka lõpetajate arv, kuid programmi väljundnäitaja saavutamiseks on see kasv ebapiisav (8000 õpipoisiõppes osalenut aastaks 2020). Selle peamiseks põhjuseks on programmi hiline käivitumine – programmi raames võeti esimesed õpipoisid vastu 2015/2016. õa.

Tabel 6. Töökohapõhine õpe. Allikas: EHIS.

	2010/1 1	2011/1 2	2012/1 3	2013/1 4	2014/1 5	2015/1 6
Õpilasi (10.11. seisuga).	564	566	551	583	617	678
ESFi meetme toel õppivate õpilaste arv (31.12. seisuga).						41
Katkestanute osakaal 10.11. seisuga.	31,4%	29,2%	25,8%	24,7%	26,6%	
Lõpetas.	180	166	258	260	351	

³¹ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

³² Räis, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014). Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine. HTM.

2.3.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Õppe seostamine tööturu vajadustega

		2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
Tegevus	Näitaja	alg-tase	siht	tege-lik	sihttase				
Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi loomine	Loodud ja tegutsevate kogude (valdkonnanõukogud ja koordineerimisnõukogu) arv.	0	5+1	5+1	8+1 ³³	10+1 ³⁴	18+1	23+1	23+1
	Kompetentside enesehindamise veebikeskkonna loomine ja rakendamine.	0	kontsept-sioon	tegevust ei käivitatud	tehn. lähen-dus	võimalik testida min 50 standardiga	ajakohasuse hindamine		
	Koordineerimisnõukogu poolt Vabariigi Valitsusele esitatav tööturuoskuste analüüsi ülevaade.	0	1	0	1	1	1	1	1
Ettevõtlikkuse ja ettevõtlus-õppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel	Õppeasutuste arv, kes osalevad ettevõtlus-programmis, et võtta kasutusele ettevõtlusmoodul.	0	0	0	40	120	180	200	
	Osalenud õppeasutuste osakaal (%), kes on ettevõtlusmooduli kasutusele võtnud.	0	5	0	20	25	50	75	
	Ettevõtlusõppe täiendusõppes osalenud õppetööd läbiviivate spetsialistide arv.	0	100	0	250	450	650	800	
Kutsehariduse kvaliteedi tõstmine	Kutseõppeasutuste ja kutseõpet andvate rakenduskõrgkoolide õppekavariühmade akrediteerimiskordade (hindamisühikute) arv.	0	25	56	50	90	150	180	262
Kutsehariduse maine tõstmine	Kutsemeistrivõistluste erialade arv.	31	31	tegevust ei käivitatud	32	32	33	34	35
	Õpilaste teadlikkus kutseõppe võimalustest – vastajate osakaal (%), kes on hästi kursis õppimisvõimalustega kutseõppeasutustes.	61% (põhikool) 57% (gümnn)	-	-	-	-	70% (põhikool) 65% (gümnn)	-	-
Praktikasüsteemi arendamine kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika	Koolitatud praktika-juhendajate arv.	0	200	0	1100	2450	3900	5100	5350
	Programmis osalevate õppeasutuste osakaal kõigist vastavatest õppeasutustest (%).	0	50	100% kutsekoolid/ 68% kõrgkoolid	60	70	80	90	90
Töökohapõhise õppe laiendamine	Töökohapõhises õppes osalenute arv / ESFi meetme toel.	583	700	678 / 41	1900	3500	5200	6900	8000

³³ Vastavalt 2016. a kinnitatud programmile.

³⁴ Vastavalt 2017. a programmi eelnõule.

	Töökohapõhises õppes osalevate ettevõtete arv.	n/a	100	-	150	200	250	300	330
Keeleõpe	Tegevuses osalenute arv.	0	700	tegevust ei käivitatud	1000	1400	2000	2500	

Tegevuste väljundnäitajad jäid 2015. aastal enamasti saavutamata, kuna toetuse andmise tingimuste kehtestamine viibis ning tegevustega alustati 2015. a viimases kvartalis. Sellest tulenevalt jäävad ka 2016. a sihttasemed tõenäoliselt saavutamata.

Käivitunud on oskuste koordineerimisüsteem OSKA, mis hakkab andma infot tööturul vajaminevate võtmeametite ja -oskuste kohta. Info tööturu vajadustest aitab planeerida koolituste mahtu, struktuuri ja sisu ning võimaldab õppimisel ja õpetamisel paremini tööturuga arvestada. Sel aastal valmivad kolme valdkonna – IKT, metsandus ja majandusarvestus – oskuste vajaduse ülevaated. 2015. aastal loodi koordineerimiskogu ja käivitus töö kolmes ekspertkogus (IT ja kommunikatsioonitehnoloogia, metsa- ja puidutööstus ning majandusarvestus), loodi 4. ja 5. ekspertkogu (sotsiaaltöö ning metalli-masinatööstus), nende tegevus käivitub 2016. aasta alguses. 2015. aastal tehti eeltöö tööturu oskuste analüüsi esitamiseks Vabariigi Valitsusele 2016. aasta esimesel poolaastal. Kompetentside enesehindamise veebikeskkonna loomist on otsustatud edasi lükata.

2015. aastal toimus 56 akrediteerimist kokku 13 õppekavarühmas. Kutsehariduse maine tõstmise eesmärgil on loodud kutsehariduse kommunikatsioonispetsialistide võrgustik. Võrgustiku raames tegeldi kommunikatsioonispetsialistidele suunatud koolituste pakkumisega. Ilmunud on kutsehariduse õppimisvõimaluste ja edulugude teatmik „Abiks otsustajale. Kutseõppevõimalused 2016/2017“. Korraldati hange kutseõppeasutuste nõustamisteenuse osutamise piloteerimiseks. Märtsis 2015 toimusid „Noor Meister 2015“³⁵ raames kutsevõistlused 25 võistlusel ja kutseharidusmess. Parimad Eesti kutseõppurid osalesid ülemaailmsel kutsemeistrivõistlusel WorldSkills 2015.

Praktikasüsteemi arendamiseks on loodud kutsehariduse ja kõrghariduse praktika koordinaatorite võrgustikud, toimunud võrgustiku kohtumised ja infopäevad. Õpetajakoolituse praktika korraldamiseks on Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool välja töötanud 2016. aasta praktikakorralduse tegevuskavad. Töötajate Keskliit on ette valmistanud kampaania Praktik Cum Laude tegevused ja parimate praktika- ja töökohapõhise õppe ettevõtete tunnustamise statuudi ja tunnustusmärgise. Tegevused käivituvad 2016. aastal. Koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga on läbi viidud välistudengitele mõeldud esmakordsed töövarjupäevad.

Töökohapõhises õppes alustas 2015. aastal 41 õpilast. 2016. a asub viieteistkümnes kutseõppekeskuses õppima veel 470 uut õpipoisiõppes osalejat. 2016. a jooksul lisandub neile prognoositavalt üle tuhande õpipoisi. Riikliku koolitustellimuse komisjon kinnitas kõige enam õppijaid tervishoiu ja sotsiaalteenuste erialadel (70), turismi-, toidlustus- ja majutusteeninduse vallas (69), aianduse alal (45), mehaanika ja metallitööstuse valdkonnas (45) ja ehituserialal (43). Kokku avaldas soovi osaleda ligi poolsada ettevõtet või organisatsiooni, millega koostöös koolidel õpipoisiõpe toimuma hakkab.

Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemse arendamise tegevused ja keeleõppe tegevused käivituvad 2016. aastal. Keeleõppe tegevused on suunatud eesti keelest erineva ema- või kodukeelega kutse- ja kõrghariduse õppuritele eesti keele omandamise võimaluste loomiseks.

2.3.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2015. aasta oli peamiselt ettevalmistusaasta programmi rakendamiseks. Programmi tegevuste mõju EÕSi eesmärkidele saab seega hinnata alles 2017. aastal. Valmisid toetuse andmise tingimused välisvahendite kasutamiseks. Programmi tegevustega alustati ulatuslikumalt alles 2015. aasta lõpus. Edukalt on käivitunud OSKA tegevus. 2016. aasta alguses lisandusid programmi uue tegevusena uuringud hariduse ja tööturu seoste seireks, sh PIAAC, PIAAC *online* ja iga-aastased ülevaated lõpetajate edukusest tööturul.

³⁵ <http://www.innove.ee/et/kutseharidus/kutsemeistrivõistlused/noor-meister/noor-meister-2015>

2.4. Koolivõrgu programm

Eesmärk: demograafiliste muutustega arvestav ja kaasava hariduse põhimõtetest lähtuv koolivõrk, mis tagab võrdse ligipääsu kvaliteetsele haridusele kõigis Eesti piirkondades.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%)*.	28,6	26,7	27,5	29	26,6	30	31	32	33,5	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel*.	67: 33	67: 33	67,8: 32,2	65: 35	68,9: 31,1 ³⁶	64: 36	63: 37	62: 38	61: 39	60: 40
Töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%), sh õpetaja töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%)*.	62,3 36,1	63 39,1	68,4 42,7	57,6 38,9	selgub 2017	58,3 39	58,9 44	59,4 46	59,9 48	60 50
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²)*.	3,5 milj	-	3,5 milj	väheneb	-	väheneb				3 milj

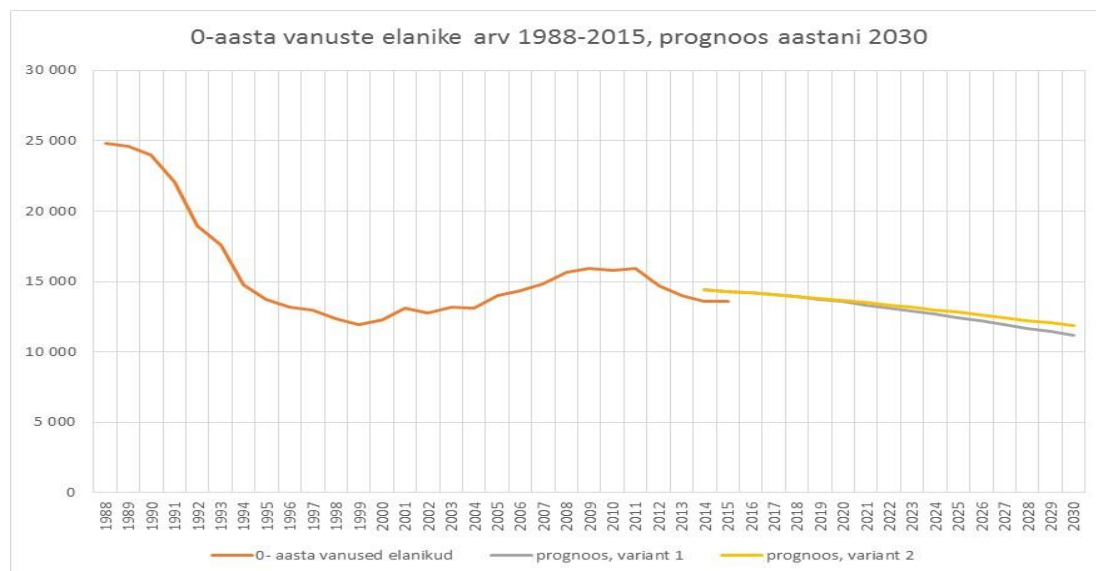
Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.3. ja 1.5.

2.4.1. Olulisemad muutused ja trendid

Õpilaste arvu muutumine ja demograafiline prognoos

Demograafiline prognoos näitab Eesti rahvastiku vananemist ning noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Sündide arvu tõusu tulemusena viimastel aastatel on õpilaste koguarv lähiaastatel stabiliseerumas, kuid pikemas perspektiivis näeme endiselt väikest langustrendi (joonis 2). Aastal 2023 sündivad lapsed lähevad aastal 2030 esimesse klassi.

³⁶ Näitaja täitmisega seotud analüüsi vt ptk 2.7.

Joonis 2. Sündide arv 1988–2015 ja prognoositud sündimus kuni 2030. aastani. Allikas: Statistikaamet.

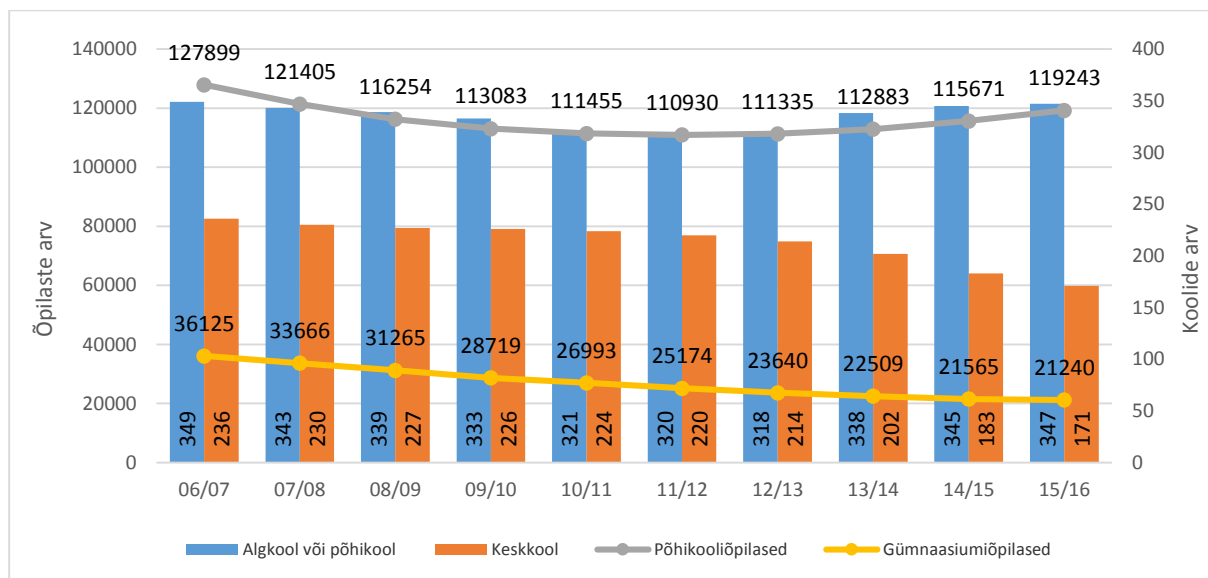
Pikemas perspektiivis kasvab üldhariduses statsionaarse õppe õpilaste arv prognoosi järgi kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui täna. Täpsemalt vt Üldharidusprogrammi tulemusaruandest (ptk 2.6).

Õpilaste arvu muutused sõltuvad palju piirkonnast. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal, kusjuures kasv on seal viimasel viiel aastal olnud üle 20% e ligi 10 000 õpilast. Viimasel viiel aastal on põhikooliõpilaste arv lisaks Harjumaale kasvanud ka Tartumaal (6%) ja Ida-Virumaal (1%), mujal on toimunud ca 10% vähenemine. Paaril viimasel aastal on pea kõigis maakondades põhikooliõpilaste arv püsinud muutumatuna.

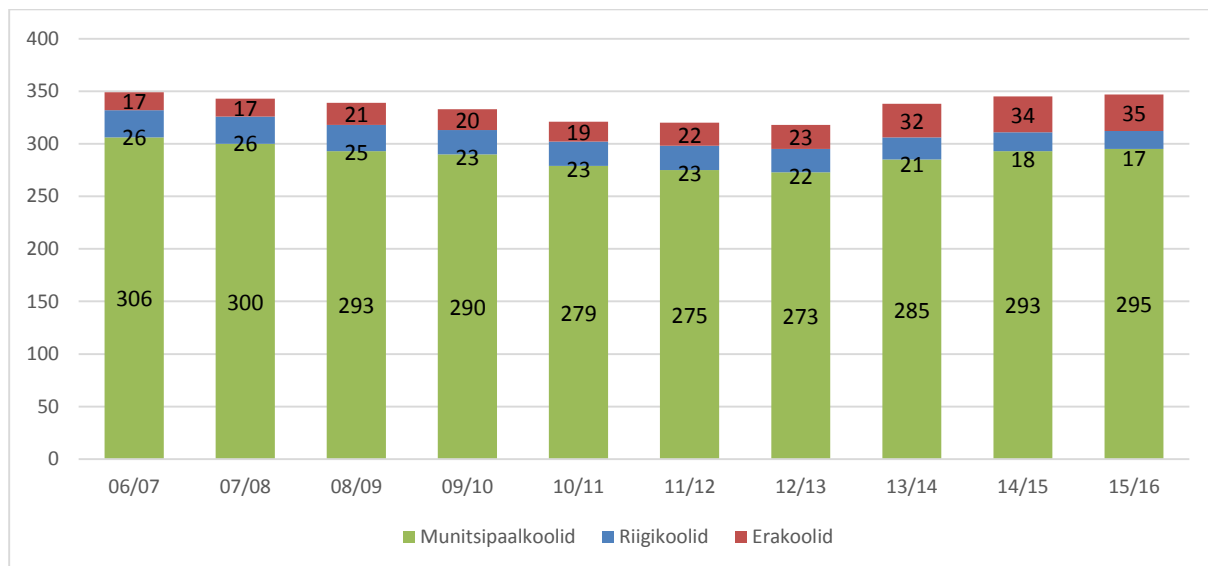
Koolide arv ja riigigümnaasiumid

Koolivõrgu programm toetab põhikooliklassideta riigigümnaasiumide loomist. 2015/2016. õppeaastal tegutseb 534 üldhariduskooli – 347 alg- ja põhikooli ning 187 keskkooli ja gümnaasiumi (sh 16 täiskasvanute gümnaasiumi). Põhikooliastmega koole on 460 (sh keskkoolid, kus toimub õpe põhikooliastmes) ja gümnaasiumiastmega koole 171, sh 19 puhast gümnaasiumi (ainult 10.–12. klass). **Viimasel kümnel aastal on koolide arv vähenenud 67 võrra ehk 11%. Üldhariduse statsionaarses õppes õppivate õpilaste arv on samal ajal vähenenud ligi 24 000 võrra e 14%.** Peamiselt on vähenemine toimunud gümnaasiumiastmega munitsipaalkoolide arvus, kus on alles 2/3 kümme aastat tagasi tegutsenud koolidest. Kasvanud on riigigümnaasiumide arv, mida 2015/16. õppeaastal on 12³⁷. Riigigümnaasiumid töötavad 7 maakonnas, aastaks 2023 on otsustatud rajada kokku 24 riigigümnaasiumi.

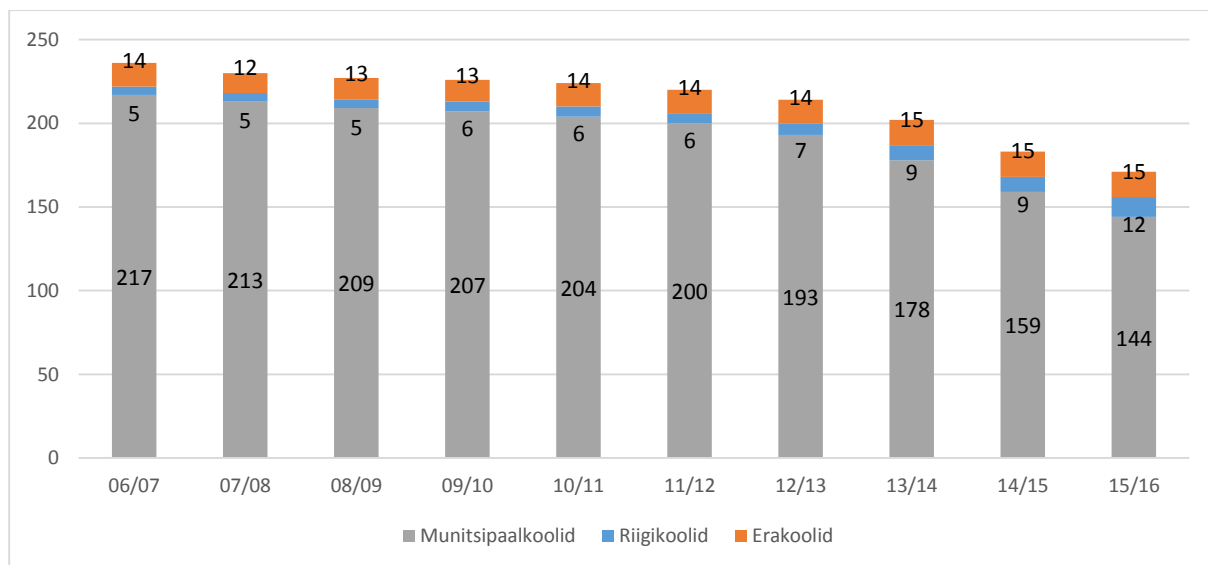
³⁷ Nende hulgas on lisaks 9 puhtale riigigümnaasiumile Tartu Emajõe Kool, Narva Vanalinna Riigikool ja Tallinna Muusikakeskkool.

Joonis 3. Õpilaste ja koolide arv statsionaarses õppes 2006–2015. Allikas: EHIS.

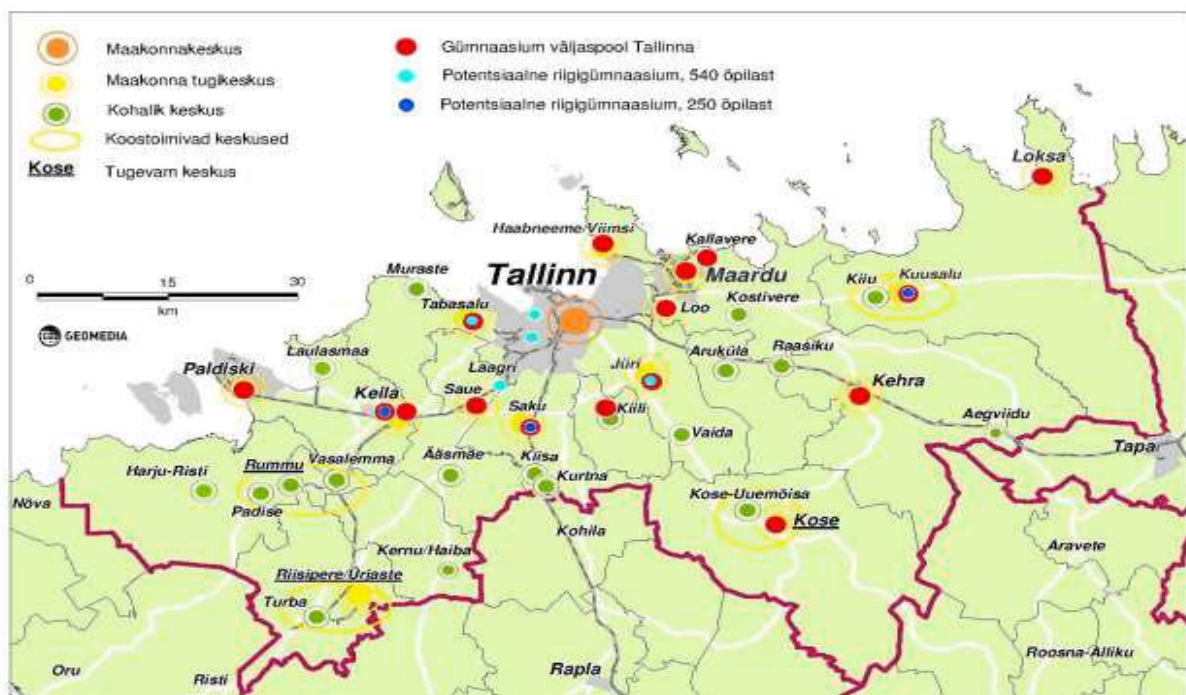

Joonis 4. Statsionaarse õppega alg- ja põhikoolide arv 2006–2015. Allikas: EHIS.

Joonis 5. Statsionaarse õppega keskkoolide arv 2006–2015. Allikas: EHIS.

Viimase ajani oli lahtine riigigümnaasiumide rajamine Harjumaal, kus 2015/2016. õa on gümnaasiumiharidust andvaid koole kokku 74, sh täistsüklikkoole 69. Valdav osa (58 kooli) Harjuma gümnaasiumiastmega koolidest asub Tallinnas, mujal Harjumaal asub 16 kooli. 2015. aastal viis Geomedia HTMi tellimusel läbi Harjuma koolivõrgu analüüsi (Haljaste, Noorkõiv 2015³⁸) eesmärgiga leida sobivad kohad 5 riigigümnaasiumi rajamiseks (lisaks on otsustatud ühe kooli rajamine Viimsisse). Analüüs tegi kahe stsenaariumi³⁹ järgi ettepanekud kooli asukohtade osas. Esimese stsenaariumi järgi on väljaspool Tallinna riigigümnaasiumi rajamise potentsiaal võimalikest Harjuma asukohtadest kolmel keskusel – Saue vallal (Laagri), Harku vallal (Tabasalu) ja Rae vallal (Jüri). Tallinnas võib põhimõtteliselt igasse linnaossa rajada ühe või mitu riigigümnaasiumi, kuid Tallinna haridusjuhtide eelistus on rajada riigigümnaasium Mustamäele (TTÜ linnak ja/või Vilde tee 69) ja Kristiinesse (Hipodroomi piirkond). Regionaalpoliitiliste argumentide alusel – teine stsenaarium – on väljaspool Tallinna vähemalt 250 õpilasega riigigümnaasiumi rajamiseks potentsiaali Keila linnal ja Saku vallal ning kriitiliste eeltingimuste täitmisel Kuusalu vallal. Harjuma koolivõrgu arengukava koostamise töögrupi (moodustati Harju maavanema korraldusega 15. märtsil 2011) ettepanekul võiks gümnaasiume olla kogu Harjumaal 10 (Harju Maavalitsuse kiri HTM-le 30.11.2011 nr 7-3/5026).

Joonis 6. Potentsiaalsed riigigümnaasiumi asukohad Harjumaal. Allikas: Harjuma koolivõrgu analüüs. Kallaste, Noorkõiv 2015.

Väikseid ehk alla 100 õpilasega gümnaasiumiastmeid (10–12. klass) oli 2014/2015. õppeaasta seisuga 95 ja alla 50 õpilasega – 59 (sh reorganiseeritavad ja keskkoolid, kus pole gümnaasiste – selliseid oli kokku kuus). Väga väikseid ehk alla 30 õpilasega põhikooli oli 22 ja nende seas ka kaheksa hariduslike erivajadustega õpilaste kooli. Alla 30 õpilasega 1–6-klassilisi koole on 39.

Võrdne ligipääs kvaliteetsele haridusele

³⁸ Haljaste, K-L. & Noorkõiv, R. (2015). Harjuma koolivõrgu analüüs riigigümnaasiumite rajamiseks perioodil 2015-2023. Tartu: Geomedia.

<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49737/Riigig%C3%BCmnaasiumide%20loomine%20Harjumaale.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

³⁹ Esimene stsenaarium arvestab hariduse tulemuslikkuse ja tõhususe ehk kvaliteedi ja majandusliku efektiivsuse argumente ja kavandatavad koolid peaksid olema vähemalt 540 õpilasega. Teine stsenaarium arvestab lisaks eelnimetatule ka regionaalpoliitiliste argumentidega, sh piirkondlik areng, liigse liiklusvajaduse ja -koormuse vältimine. Kavandatavad riigigümnaasiumid väljaspool Tallinna on vähemalt 250 õpilasega.

PISA tulemuste põhjal on Eesti koos üheksa teise piirkonna või riigiga (Austraalia, Kanada, Soome, Hongkong, Jaapan, Korea, Liechtenstein, Macau ja Holland) seatud teistele eeskujuks kõrgete tulemuste ja üle keskmise võrdsusega hariduses. Kõigis 2012. aastal PISA uuringus osalenud riikides on õpilase oskustes oluline roll sotsiaalmajanduslikul staatusel – umbes 15% tulemuste variatiivsusest OECD riikides hinnatakse tulenevat sotsiaalmajanduslikest erinevustest, Eestis on see 8,3% (nt Soomes 9,4%). Vahe (1 hinnanguline ühik) madalama ja kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega laste tulemustes on OECD riikides keskmiselt 39 punkti (ligi 1 kooliaasta), Eestis 29 (Soomes 33) punkti. Vahe poiste ja tüdrukute lugemisoskuses on küll suur, kuid meie naaberriikides (Soomes, Rootsis, Lätis ja Leedus) on see veel suurem. Matemaatilises kirjaoskuses edestavad poisid tüdrukuid napi 5 punktiga ning loodusteadustes on poiste ja tüdrukute oskused võrdsed. Seega on objektiivne hinnang Eesti põhihariduse võrdsusele ja tulemuslikkusele hea. Suurem on probleem eesti ja vene õppekeelega õpilaste tulemuste erinevuses, mis on erinevatel aastatel olnud 30–40 punkti.

Kui koduse tausta rolli õpilaste tulemustes on hinnatud pigem väikeseks (Kitsing 2012⁴⁰), siis koolidevahelisi erinevusi pigem suureks. Must ja Täht (2012: 25⁴¹) kirjutavad: „Eesti õpilaste lugemistulemused on prognoositavad õpilaste ja koolidevaheliste erinevuste kontekstis suhteliselt väikese arvu lisatunnuste abil: õpilase sugu, kodu staatus, metastrateegiate kasutamine, kooli õppekeel. Eesti haridussüsteemi omapära on koolikeskus. Koolid erinevad oma õpilaskonna struktuurilt, koolid erinevad nii selle poolest, missuguseid õpistrateegiaid kasutavad õpilased, kui ka nende suhtumiselt õppimisse.“ Kitsing (2012: 39⁴²) arvab, et tugevat seost kooli keskmise lugemistulemuse ja sama kooli õpilasi iseloomustava sotsiaalmajandusliku staatuse vahel tuleb selgitada kooli asukohaga: „Üldjuhul võib väita, et kõrgema keskmise tulemusega koolid paiknevad Tallinnas ja Tartus ning teistes suuremates Eesti linnades (v.a Narva ja Kohtla-Järve), kus inimeste sissetulekud on suuremad. Seevastu nõrgemate keskmiste tulemustega koolid paiknevad kas siis Kirde-Eestis või piirkondades, kus inimeste sotsiaalmajanduslik olukord ongi kehvem.“ Haridus- ja Teadusministeeriumi hetkeolukorra analüüs (2015: 58–59⁴³) kirjeldab maakondadevahelisi erinevusi 2014. a riigieksamite tulemustes, seal ei ilmne selget seost suurema ja väiksema sissetulekuga piirkondade vahel.

PIAACi ja EHISE ühendatud andmetel tehtud analüüs (Valk, Silm 2015⁴⁴) näitas, et nii **riigieksamite tulemuste kui haridustee pikkuse erinevused tulenevad ennekõike soost ja kodusest keelest, aga ka ema haridusest**. Viimase 30–40 aastaga on kasvanud lõhe naiste ja meeste ning eesti ja muu koduse keelega elanike haridustee pikkuses naiste ja eesti kodukeelega inimeste kasuks. Mõlemal juhul on kahe grupi vahe aasta või veidi enam. Haridustee pikkust kujundavad peale soo ja koduse keele ka kodune taust ja vanemate haridus ning keskharidusjärgselt ka riigieksamite tulemused. Viimased sõltuvad muid tegureid arvesse võttes nii põhikooli asukohast kui ka õppekeelest.

Riigieksamite tulemusi ennustab kodune keskkond, mis väljendub raamatute arvus ja ema kõrghariduses. Arvestades ka muid tegureid, on kõrgharidusega ema lapse riigieksamite keskmine tulemus 7–10 punkti võrra parem kui põhiharidusega ema lapsel ja kui kodus on kasvõi vähe raamatuid, viitab see paremale õpikeskkonnale ja ca 10 p paremale riigieksamitulemusele, võrreldes koduga, kus raamatuid on väga vähe. Isa haridus ei ennusta muude tegurite kõrval lapse riigieksamitulemust. Samuti ilmnes, et ka muid tegureid arvestades on parimad riigieksamitulemused Tartu gümnaasiumilõpetajatel: nende tulemused on 3 punkti võrra paremad kui Tallinna gümnaasiumilõpetajatel ning ca 7 punkti paremad kui maa või väikelinna gümnaasiumilõpetajatel. Eesti õppekeelega põhikoolide lõpetanutel on muid tegureid arvesse võttes 9 punkti võrra parem keskmine riigieksamitulemus. Tuleb rõhutada, et need erinevused ilmnevad ka siis, kui arvesse on võetud vanemate haridus ja kodune taust⁴⁵. Poisid saavad kodust tausta arvestades 2,5–4 punkti võrra kehvema riigieksamitulemusi.

Kuigi objektiivselt on hariduserinevused Eestis pigem väikesed, on inimesed kvaliteetse hariduse võrdse kättesaadavuse osas skeptilised. Kõige enam inimesi – 43% elanikkonnast – usub, et kõrghariduse omandamine on pigem rikaste privileeg, 35% arvab, et head väljavaated ülikoolihariduse

⁴⁰ Ptk aruandes: Mikk, J., Kitsing, M., Must, O., Säälk, Ü. & Täht, K. (2012). Eesti PISA 2009 kontekstis: tugevused ja probleemid. Mikk, J., Kitsing, M., Must, O., Säälk, Ü. & Täht, K. (2012).

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ HTM (2015). Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala hetkeolukorra analüüs. Tartu: HTM.

⁴⁴ Valk, A. & Silm, G. (2015). Oskused ja formaalharidus. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

⁴⁵ Maal ja väikelinnas põhikooli lõpetanute vanemate hariduses on võrreldes Tallinna ja Tartuga suured erinevused. Tallinnas ja Tartus on kõrgharidusega emaga vastajaid üle 50%, muudes suuremates linnades 44% ja maal või väikelinnas 37%. Kõrgharidusega isaga vastajaid on Tallinna põhikoolilõpetanute hulgas 43%, Tartus 34%, muudes suuremates linnades 31% ja maal või väikelinnades vaid 22%.

omandamiseks on vaid parimate gümnaasiumide lõpetanutel. Ühtlasem on ühiskonna meelestatus soo, rahvuse ja sotsiaalse staatuse suhtes – neid tegureid pidas takistuseks 25% vastanuist (Täht, Helemäe ja Vöörmann 2014: 57⁴⁶).

Hariduslike erivajadustega (HEV) õpilased üldhariduskoolides

Programmi eesmärk on suurendada raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste kaasamist tavakooli ja vähendada HEV koolide arvu. Õpilaste arv riigi HEV koolides on langenud kümne aastaga enam kui 1000 võrra ehk 40%. Seetõttu on mitmed koolihooned jäänud liiga suureks – on koole, kus õpilase kohta on 200 m² ja on koole, kus ruumi napib. 2015/2016. õppeaastal tegutses Eestis 36 HEV õpilaste kooli (neist 18 riigikooli, 13 munitsipaalikooli ja 5 erakooli). Kasvanud on HEV õpilaste kaasatus tavakooli eriklassidesse, kuid mitte tavaklassidesse, ning vähenenud on HEV koolide arv (vt tabel 7). HEV1 ehk täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavatest õpilastest on 2015/16. õppeaastal tavaõppesse kaasatud 95%, HEV2 ehk raskete hariduslike erivajadustega õpilastest – 27%.

Tabel 7. Hariduslike erivajadustega õpilaste koolide arv, õpilaste arv hariduslike erivajadustega õpilaste koolides 2006–2015. Allikas: EHIS.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Koolide arv	46	45	45	43	43	44	43	42	38	36
Õpilaste arv	4 482	4 177	4 010	3 800	3 779	3 627	3 503	3 391	3 277	3 216

Suurem palkade osakaal hariduskuludes

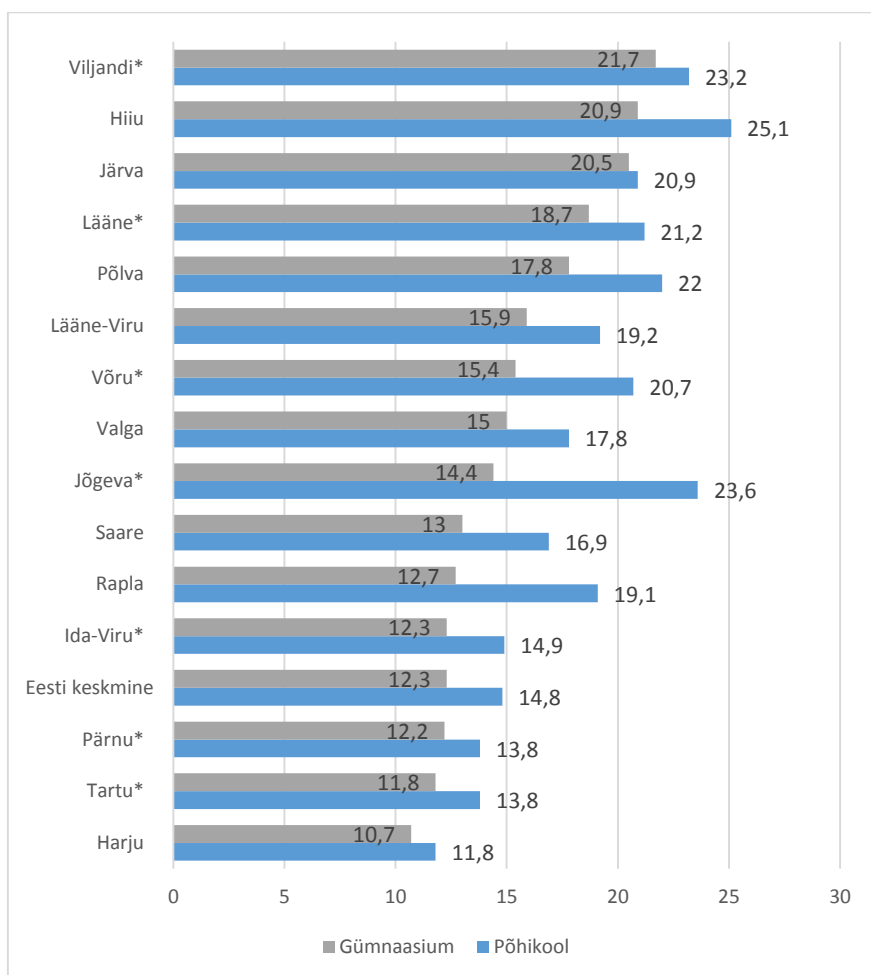
Koolivõrgu reformi üheks oodatavaks mõjaks on **tööjõukulude osakaalu kasv valitsussektori hariduskuludest** (aastaks 2020 on siht 60%)⁴⁷. Programmi elluviimise tulemusena peab potentsiaalselt kasvama hariduskulude see osa, mida kasutatakse õpetajatele palga maksmiseks. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ning loobuda halduskulusid kasvatavast mittevajalikust pinnast.

Üldhariduskoolides on ruutmeetreid õpilase kohta kõige vähem Harjumaal ning alla Eesti keskmise veel Tartu- ja Pärnumaal. Kõige enam on põhikooliõpilase kohta pinda Hiiu-, Jõgeva- ja Viljandimaal, gümnaasiumiõpilase kohta Viljandi-, Hiiu- ja Järvamaal. Vt joonis 6.

Tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludes langes aastatel 2009–2012 ning on seejärel tõusnud. Languse tings eelkõige investeeringute ja muude kulude osakaalu kasv valitsussektori hariduskuludes. 2014. aastal olid tööjõukulud viimase 5 aasta kõrgeimal tasemel – 68,4%, see ületab 2020. a seatud sihti.

⁴⁶ Täht, K., Helemäe, J. & Vöörmann, R. (2014). Avalik arvamus hariduse tähendusest ja rahakoti mõjust sellele. Unt, Marge; Täht, Kadri (Toim.). Tööturu väljakutsed kõrgharidusele (17–78). Põltsamaa: Vali Press OÜ.

⁴⁷ EÕSi rakendusplaani lisana Vabariigi Valitsuse kinnitatud haridustaristusse investeerimise põhimõtetes on sätestatud, et õpetajate tööjõukulude osakaalu kasvu valitsussektori üldhariduskuludes saavutatakse koosmõjus majandamiskulude optimeerimise (eelduseks Koolivõrgu programmi tegevused) ja õpetajate palgakulu kasvuga.

Joonis 7. Koolide pinnakasutusindeks maakonniti (m² õpilase kohta), 2014. Allikas: Haridussilm.ee. Märkus: Maakonnad on reastatud gümnaasiumi pinnakasutusindeksi alusel. *Tärniga tähistatud maakondades on loodud riigigümnaasium.

2.4.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede: Koolivõrgu korrastamine

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik					
Ruutmeetreid õpilase kohta üldharidusvõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel (m ²).	14,8 (2012)	-	11,5	-	11,5	11,5	11,5	11,5	11,5
Nüüdisajastatud riigi ja munitsipaalikutseõppeasutused (tk).	-	17	-						24
Gümnaasiumiastmega koolide arv (tk), sh riigigümnaasiume.	202 5	183 5	- 9	171 9	170 12	- 13	150 16	- 20	~100 24
HEV koolide arv (riigi ja KOV koolid).	36	33	32	31	30	28	27	27	26
Raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste osakaal, kes on kaasatud tavaõppesse (%).	28 (2012)	27	29	27	30	31	32	33	35
Üldhariduskoolide kaasajastatud pind (m ²).	-	-	-		13000	-	36000	-	115 000
HEV õpilaste integreerimiseks toetust saavate koolide arv.	-	-	-		0	-	20	-	60

Kolmest näitajast, mida oli võimalik 2015. a mõõta, on täidetud kaks. Tegutseb 9 riigigümnaasiumi ning alates 2013. aastast on oluliselt vähenenud ka gümnaasiumiastmega koolide ja HEV koolide arv. Raskusi on aga raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste kaasamisega tavaõppesse.

Riigigümnaasiumide käivitamine on plaanipärane – 2015. a käivitus neli uut riigigümnaasiumi. Täiendavalt teostati Harjumaa ja Tallinna koolivõrgu analüüs. Alustatud on kolme riigigümnaasiumi rajamisega (Hiiumaa, Põlva, Valga) ning kokkulepped riigigümnaasiumide rajamiseks on sõlmitud nelja omavalitsusega (Rapla, Paide, Viimsi, Kohtla-Järve). Töötati välja ja käivitati riigigümnaasiumi kättesaadavust toetavad meetmed – sõidu- ja majutuskulude hüvitamine, koolilõuna.

2015. aastal kinnitati gümnaasiumivõrgu korrastamise ja põhikoolivõrgu korrastamise toetuse andmise tingimused. Kinnitati gümnaasiumivõrgu investeringute kava (3 projekti). Koostamisel on HEV koolide toetuse andmise tingimused. Põhikoolide taristu investimisettepanekute esitamise 1. voor otsustati läbi viia 2016. aasta esimesel poolaastal. Toetuse andmise tingimused kaasava hariduse edendamiseks põhikoolide taristu arendamiseks koostatakse ja kinnitatakse 2017. a.

2.4.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2015. aastal tehti ettevalmistusi programmi käivitamiseks ja välisvahendite kasutuselevõtuks. Ettevalmistavate tegevustega on loodud eeldused Koolivõrgu programmi eesmärkide täitmiseks, kuid elukestva õppe strateegia näitajatele need veel mõju ei avalda. Riigigümnaasiumide loomine (ka põhikooli ja gümnaasiumi lahutamine nt Tartus) ei ole maakondades mõjutanud põhikoolilõpetajate haridusvalikuid kutseõppe kasuks. Üheks põhjuseks on kindlasti asjaolu, et üldhariduse rahastamismudel võimaldab kohalikel omavalitsustel gümnaasiume pidada, teisalt ei ole Kutseharidusprogrammis veel rakendunud haridusvalikuid mõjutavad tegevused. Hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste tavakooli kaasamise edukus sõltub ka Üldharidusprogrammi tegevustest uue õpikäsituse ja kaasava hariduse põhimõtete juurutamisel.

2.5. Õppe- ja karjäärinõustamise programm

Eesmärk: lastele ja noortele võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks haridustugiteenuste tagamine.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege- lik					
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh	10,2	9,9	11,6	11,0	11,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9%
mehed;	12,8	13,5	15,4		12,9					
naised*.	7,5	6,1	7,5		9,0					
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%)*:	0,5	0,6	0,5	<0,5	0,5	hoida taset				<1
poisid;	0,6	0,7	0,6		0,7					
tüdrukud.	0,3	0,3	0,3		0,3					
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%)*.	1,4	1,1	1,1	<1,0	0,9	<1,0	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutse-	26,2	25,8	25,6	24	24,7	23	22	22	21	<20

keskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%)*.										
Kõrgharidusõppes õppetöö katkestajate määr (%).	21,3	22,5	23,1	22	21,3	20	19	18	15	<15
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%)*.	28,6	26,7	27,5	29	26,6	30	31	32	33,5	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel*.	67:33	67:33	67,8:32,2	65:35	68,9:31,1	64:36	63:37	62:38	61:39	60:40

Märkus * Tegemist on strateegia üldeesmärgi näitajatega. Eesmärkide täitmise analüüs on toodud ptk-s 1.

2.5.1. Olulisemad muutused ja trendid

Programmi elluviimise oodatavaks mõjuks (koostöös teiste programmidega) on madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu (ja õpingute katkestamise) vähendamine kõikidel haridustasemetel ja kutsehariduse atraktiivsuse tõus. Eelduseks on, et katkestamise ning väljalangevuse oluliseks mõjutajaks on teadlikud karjääri- ja erialavalikud, mida toetab süsteemne õppe- ja tööturualase informatsiooni jagamine ning individuaalne karjäärinõustamine, samuti vajalike tugimeetmete rakendamine õpiraskustes õpilastele, et nad saaksid võimetekohaselt õppes osaleda. Väljalangevuse üheks oluliseks põhjuseks 3. kooliastmes on raskused õppetöös ja motivatsiooni puudumine. Õppetöös esinevate raskuste puhul on kasu individuaalsest nõustamisest (õppenõustamine) ning vajadusel ka muude hariduslike tugimeetmete rakendamisest. Katkestamist erinevatel haridustasemetel on analüüsitud Üldharidus-, Kutseharidus- ja Kõrgharidusprogrammide tulemusaruannetes.

Pikaajalise ning jätkuva teavitustöö tulemusena on kasvanud õpetajate teadlikkus erivajadustega lastest ning paranenud varajane märkamine, mis võimaldab täiendavate toetusmeetmete rakendamist võimalikult varakult ning aitab kaasa õpilase haridustee jätkamisele. Kasvanud on HEV õpilaste kaasatus tavakooli eriklassidesse, kuid mitte tavaklassidesse, ning vähenenud on HEV koolide arv. HEV1 ehk täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavatest õpilastest on 2015/16. õppeaastal tavakooli kaasatud 95%, HEV2 ehk raskete hariduslike erivajadustega õpilastest – 27%. See trend määrab nõudluse õppenõustamisteenuste järele. 2015. a on õppenõustamisteenust osutatud 9093 juhtumil, aastatel 2014–2015 – 12 422 juhul.

Õppurite jagunemine kutsekeskhariduse ning üldkeskhariduse vahel on kaldunud veelgi enam üldkeskhariduse poole ning vähenenud on kutsehariduse statsionaarses õppes õppijate määr. Antud probleemi tuleb vaadata laiemalt, lähtudes kutsehariduse arengutest tervikuna. Põhikooli järgselt omab teatud rolli kutseõppeasutuse asukoht, mis ei pruugi olla kodule nii lähedal kui üldhariduskool, samuti pakutavate erialade valik (nt tüdrukuid köitvaid erialasid on vähe). Hästi läbimõeldud karjääriõppe ning karjäärinõustamise abil on võimalik toetada noori karjääriplaanide koostamisel ja kutsesuundumusele kindlaksjäämisel, tõsta õpimotivatsiooni ja vähendada väljalangevust. Põhikoolilõpetajate haridusvalikuid on detailsemalt analüüsitud Kutseharidusprogrammi peatükis.

2.5.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Rakenduskavas sätestatud EL vahendite kasutamise eesmärgi „1. Kvaliteetsete hariduslike tugiteenuste abil varase koolist ja haridussüsteemist lahkumise vähendamine ning karjäärivalikute toetamine“ näitajad:

Näitaja	2012	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
	alg-tase		siht	tege-lik	sihttase				
Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. astmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või individuaalnõustamist ning osalevad peale põhihariduse lõpetamist järgmise kalendriaasta 10. novembri	93	-	-	94	94	-	95	-	96

seisuga järgmise taseme õppes ⁴⁸ (%).									
Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid ⁴⁹ (%).	78	-	-	87,6	80	-	82	-	85

Põhikoolilõpetajate osakaal, kes peale põhihariduse lõpetamist osalevad järgmise kalendriaasta 10. novembri seisuga järgmise taseme õppes, on alates 2012. aastast paranenud ja moodustab 2015. a 94%. 282 väikekoolist on teenuseid kasutanud 247 kooli, seega ületati 2015. aastal aastate 2016–2020 sihttasemed.

Meede 1. Õppenõustamise ja karjääriteenuste osutamine lastele ja noortele, selle arendamine, koordineerimine ning kättesaadavuse tagamine.

ESF meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ tegevuse „Haridustugi-teenuste (karjääri- ja õppenõustamise teenuste) arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ näitajad:

Näitaja	2014		2015		2016	2017	2018	2019	2020
	siht	tege-lik	siht	tege-lik	sihttase				
Individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv; sh põhikooli 3. kooliastmes karjääriinfot ja/või individuaalnõustamist saanud õppurite arv.	9400	5 141	36 750	26 654	64 190 27 090	91 540	118 550 51 000	146 230	174 930 75 680

Meetme näitajad:

Näitajad programmi tegevuste kaupa	2013	2014		2015		2016	2017	2018	2019	2020 ⁵⁰
	alg-tase	siht	tege-lik	siht	tegelik	sihttase				
Individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv.	0	9400	5141	36 750	26 654	64 190	91 540	118 550	146230	174 930
Põhikooli 3. kooliastmes individuaalset karjääriteenust saanud õppijate arv ⁵¹ .	0	4000	1095	15 450	8947	27 090	-	51 000	-	75 680
Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid saanud õppijate arv.	0	2800	717	11 200	5247	-	-	34 500	-	50 800

⁴⁸ Hõlmab riikliku õppekava järgi õppinud ja lihtsustatud õppes õppinud õppureid. Algväärtus näitab 2011. a lõpetanud, kes õppisid 2012. a 10. nov seisuga järgmise taseme õppes (st üldkeskhariduses või kutsekeskhariduses) ja ei olnud saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/või individuaalnõustamist. Põhikooli kolmanda astme lõpuks (7.–9. kl) peavad kõik õpilased olema saanud vähemalt korra individuaalset karjäärinõustamist, seega näitaja katab kõiki põhihariduses toetust saanud õpilasi. Väljalangejate arv järgmise õppetase esimesel aastal väheneb tänu põhikoolis saadud tugiteenustele ja karjäärinõustamise tõhususele (noored teevad kaalutletumaid otsuseid tuleviku suhtes ja valivad võimetekohaseid õpiteid).

⁴⁹ Õppenõustamisteenuste hulka kuuluvad eripedagoogide, psühholoogide, sotsiaalpedagoogide ja logopeedide teenused.

⁵⁰ Sihttase seatud aastaks 2020 eeldusel, et igal aastal vaadatakse eelarve üle ja sätestatakse vahenäitaja.

⁵¹ Loetakse juhtumeid. Juhtum = konkreetsele indiviidile osutatud nõustamisteenus, mis koosneb ühest või mitmest nõustamiskorrast.

Varakult haridus-süsteemist lahkunud 18–24-aastastele põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivatele noortele karjääriteenuste osutamine (teenust saanud noorte arv).	0	0	-	100	38	-	-	550	-	950
Õppenõustamisteenusid saanud laste ja õppijate arv.	0	2600	3329	10 000	12 422	-	-	32 500	-	47 500
Nõustamisteenusid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hoivatud olnud noorte arv ⁵² .	0	0	-	3 600	19 409	-	-	18 00	-	30 000

Individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenusid saanud noorte arv on 2014–2015 a. tulemuste põhjal alataidetud (73% aasta eesmärgist). Selle põhjuseks on individuaalsete karjäärinõustamiste prognoositust madalam koguarv. Individuaalsete karjäärinõustamiste läbiviimiseks on vajalik põhjalik eeltöö, selle eelduseks on grupinõustamised, mis aga antud näitajas ei kajastu. Nt 2015. aastal viisid keskused läbi 1 918 grupinõustamist kokku 28 026 noorele.

Tabel 8. Individuaalseid karjääriteenusid saanud noorte arv perioodil 01.09.2014–31.12.2015. Allikas: SA Innove.

Teenused	Karjääriteenused 3. kooliaste (sihtrühm: 7., 8. ja 9. klass)	Karjääriteenused gümnaasium (sihtrühm: 10., 11. ja 12. klass)	Karjääriteenused (sihtrühm: kutseõppeasutuse õpilane)	Karjääriteenused (sihtrühm: varakult haridussüsteemist lahkunud noor)
Noorte arv	8947	4513	734	38

Kui 2014. aasta sügisel oli karjääriteenuste näitaja (**põhikooli 3. kooliastmes individuaalset karjääriteenust saanud õppijate arv**) sihttaseme saavutamise probleemiline pea kõikidele keskustele, siis 2015. a-l tulemused paranesid ning täitmata jäi näitaja viies maakonnas, sh Tallinnas ja Harjumaal. Just Tallinnas ja Harjumaal on uue Rajaleidja keskuse tutvustamine ning sihtrühma usalduse võitmine väga keeruline olnud ning seetõttu on tulemused madalad. Samas mõjutab Harjumaal ja Tallinna laste suur arv oluliselt näitajat. Olukorra parandamiseks on senist teenuste pakumise süsteemi aktiivsemaks muudetud, uuendatud koolide valikute võimalusi, moodustatud erinevate piirkondade jaoks väiksemad karjääriteenuste spetsialistide meeskonnad, kes tunnevad oma piirkonda ning keda koolid aja jooksul rohkem usaldama on hakanud. 2016. aastal on karjääriteenuste näitaja aasta-eesmärgi täitmine tõenäoline, kuid 2014–2015. a-l tekkinud alataitmise tulemusel jõutakse programmi eesmärgi täitmiseni (kumulatiivselt) alles 2017. aastal.

Samal ajal on **õppenõustamisteenus** näitaja sihttase ületatud (124%). Vajadus õppenõustamisteenusete järele on aasta-aastalt kasvanud. Seda tänu varajasele märkamisele, aga ka kasvavale HEV laste osakaalule tavakoolides. Haridusasutustes ei ole kohapeal piisavalt tugispetsialiste ja see omakorda suurendab II tasandi teenuste vajadust. Suur osa Rajaleidja keskustesse jõudvatest juhtumitest oleks otstarbekas ja lapse huvides hädavajalik lahendada varakult haridusasutuses. Elluviija prognoosi kohaselt jätkub õppenõustamisteenusete vajaduse kasv ja näitaja ületäitmine ka järgnevatel aastatel. Sellega kaasneb spetsialistide ületöötamise risk ning pikad klientide järjekorrad. Riskide maandamiseks on suuremat tähelepanu pööratud varasele erivajaduste märkamisele ja juhendatud haridusasutusi lapse arengu ja õppeprotsessi toetamisel, on optimeeritud nõustamisprotsessi ja tegeldakse e-teenuste väljaarendamisega. Üle-eestilise võrgustiku ühe eelisenä kasutatakse erinevate maakondade spetsialistide vajadusel juhtumite lahendamisel ka teistes maakondades. Nõustamiste käigus on selgunud, et last ümbritsev võrgustik (vanemad, õpetajad jne) vajab prognoositust suuremal määral nõustamist. Sellest tulenevalt on ületäidetud ka lapsevanemate,

⁵² Ei summeeru näitajasse 1.1.

haridustöötajate ning kõrgharidustasemel hõivatud noorte nõustamise arvu näitaja (303%). Ka siin on elluviija hinnangul vajadus teenuste järele prognoositust oluliselt suurem ja see vajadus kasvab jätkuvalt.

Kõikides maakondades toimub koostöö erinevate osapoolte vahel, kes on seotud lapse/noore huvide kaitsega (koolid, lasteaiad, maavalitsus, KOVid, Töötukassa, erialaliidud, kolmanda sektori partnerid jne). Maakondlikes nõustamiskomisjonides menetleti 2015. a 2550 juhtumit. Toimus 262 komisjoni koosolekut ning anti 2238 soovitus. Üleriigilises komisjonis olid vastavad numbrid 27 koosolekut ning 488 soovitus. Lisaks Rajaleidja keskustes lahendatavatele juhtumitele on 2015. aasta jooksul 13 juhtumi puhul kasutatud nägemis-, kuulmis- ning kõnepuudega lastele nõustamisteenuste pakkumist ainukoolide kompetentsikeskuste kaudu.

Lisaks näitajates kajastatud II tasandi teenusele vahendavad Rajaleidja keskused koolidele soovi korral I tasandi õppenõustamisteenuseid (vastavalt PGS §37 lg2). 2015/2016. õppeaastaks esitas tellimuse 27 haridusasutust 8 maakonnast. Kokku sooviti teenust tellida mahus 48h nädalas eripedagoog, 88h nädalas psühholoog ning 100h nädalas logopeed. Mitmed koolid võtsid hiljem oma tellimuse tagasi ning sõlmisid Rajaleidja leitud spetsialistidega otselepingud. 22-st aktiivse tellimuse esitanud haridusasutusest 17-ga on sõlmitud lepingud. Kokkuvõttes on koolide tellimuste täitmine 77%.

Meetme elluviimisele võib kokkuvõttes anda rahuldava hinnangu. Täiendavat analüüsi vajab kasvav vajadus õppenõustamisteenuste ning lapsevanemate ja haridustöötajate nõustamise järele.

Meede 2. Hariduse tugiteenuste kvaliteedi tagamine

Näitaja	2013	2014		2015		2016	2017	2018	2019	2020 ⁵³
	alg-tase	siht	tege-lik	siht	tege-lik	sihttase				
Teenustusstandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes (%).	65	-	-	-	-	69	73	75	80	85
Täienduskoolituse läbinud isikute arv ⁵⁴ .	0	-	-	-	364	-	-	1000	-	1400

Näitajat „Teenustusstandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes“ ei saanud 2014. ja 2015. a seirata, kuna teenustusstandardid ei ole veel kinnitatud. Teenustusstandardid kinnitatakse peale kõikide teenuste protsesside kaardistust ning töökordade kinnitamist, mis toimub 2016. a esimestel kuudel. Seejärel koostatakse teenustusstandardid.

Täienduskoolituse osas on arengud positiivsed. 2015. a omandas kutse 23 spetsialisti, mis on keskuste üks kvaliteedimärke. 2015. aasta jooksul osales täienduskoolitustel 364 Rajaleidja spetsialisti. 2014. a toimusid süsteemi ettevalmistavad koolitused. Kuna programm kinnitati alles detsembris 2014, siis sellele eelnevaid koolitustel osalemisi ei loetud.

Viidi läbi üle-eestiline karjäärikoordinaatorite suvekool. Toimusid koostööseminarid koolide ja keskuste koostöö toetamiseks maakondades (üldhariduse suunal 3 seminari ja kutsehariduse suunal 4 seminari). Karjäärispetsialistidele toimus 2015. aastal 4 üleriigilist võrgustikuseminari, õppenõustamise valdkonnas on toimunud 9 kohtumist.

Oktoobris viidi Harjumaa haridusasutustes läbi uuring, mille eesmärk oli saada tagasisidet teenuste kättesaadavuse ning nendega rahulolu kohta. Vastanutest 80% olid teenusega rahul või väga rahul.

Karjääriteenuste arendamiseks valmis Hollandis väljatöötatud karjäärikompassi eestikeelne versioon ja meetodite kogumik, karjääriplaneerimist toetavate õppefilmide kogumik, noortele suunatud karjäärivihiku uustrükk, süstematiseeriti ja tehti kättesaadavaks olemasolevad metoodilised materjalid. Alustati karjääriplaneerimise oskuste raamistiku kirjeldamist. Karjäärispetsialistidele valmisid kompetentsipõhised enesehindamise küsimustikud. Alustatud on ka muude arendustegevustega ja jätkatud rahvusvahelise koostöö toetamist.

⁵³ Sihttase seatud aastaks 2020 eeldusel, et igal aastal vaadatakse üle eelarve ja sätestatakse vahenäitajad.

⁵⁴ Loetakse täienduskoolitustel osalemise kordasid (isiku osalemine kahel erineval täienduskoolitusel loetakse kaheks korra).

Meetme elluviimisele võib kokkuvõttes anda positiivse hinnangu.

Meede 3. Elanikkonna teadlikkuse tõstmine teenustest ning asjakohase tööturu ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamine.

Näitaja	2013	2014		2015		2016	2017	2018	2019	2020 ⁵⁵
	alg tase	siht	tege-lik	siht	tege-lik	sihttase				
Elanike teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest (osakaal vanuserühmast 15–64 a) (%).	81	-	-	-	-	83	-	85	-	87

Näitaja seire toimub 2016. aastal.

Meetmest uuendati ja testiti Rajaleidja messikontseptsioon, sh valmis ka Rajaleidja messiboks. Valminud on Rajaleidja visuaaliga teavitustooted. Toimus 23 maakondlikku karjäärimesi ja suuremat teemapäeva. Kohalike ürituste toetamine on aidanud kaasa kiire ja kättesaadava infoteenuse pakkumisele, Rajaleidja brändi tuntusele ja üldsuse teadlikkuse tõusule teenustest.

Toimused arendustööd Rajaleidja portaali ja ametite andmebaasi uuendamiseks (valmib 5 uut ametikirjeldust). Välja on töötatud uue Rajaleidja portaali prototüüp.

Meetme elluviimisele võib kokkuvõttes anda positiivse hinnangu.

4.5.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programm on käivitunud hästi. Kõik Rajaleidja keskused on loodud ja töötavad, meeskonnad on komplekteeritud. Kõikides maakondades töötavad nõustamiskomisjonid, lisaks ka üleriigiline nõustamiskomisjon. Programmi näitajate analüüs näitab, et kasvab vajadus õppenõustamisteenuse järele, samas jäid karjääriteenustega seotud väljundnäitajad täitmata. Liiga vara on hinnata, kuidas karjääriteenused mõjutavad noorte haridusvalikuid.

2.6. Üldharidusprogramm

Eesmärk: tagada kõigile õpilastele võrdne ligipääs kvaliteetsele üldharidusele ja valmisolek edasisteks haridusvalikuteks.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal (%):*										
funktsionaalne lugemisoskus;	9,1	-	-	8,3	selgub 2016. a lõpus	-	-	7,5	-	-
matemaatiline kirjaoskus;	10,5	-	-	9,2		-	-	8,0	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus.	5,0	-	-	5,0		-	-	5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%):*	0,5	0,6	0,5	<0,5	0,5	hoida taset (<0,5)				<1
poisid;	0,6	0,7	0,6		0,7					
tüdrukud.	0,3	0,3	0,3		0,3					
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus	1,4	1,1	1,1	<1,0	0,9	<1,0	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8

⁵⁵ Sihttase seatud aastaks 2020 celdusel, et igal aastal vaadatakse eelarve üle ja sätestatakse vahenäitajad.

gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%)										
Tippasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%)										
funktsionaalne lugemisoskus;	8,4	-	-	9,4	selgub 2016.a lõpus	-	-	10	-	-
matemaatiline kirjaoskus;	14,6	-	-	15,6		-	-	16	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus.	12,8	-	-	13,8		-	-	14,4	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed;	10,2	9,9	11,6	11,0	11,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9%
naised*	12,8	13,5	15,4		12,9					
	7,5	6,1	7,5		9,0					

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1. ja 1.3.

Programmi tulemusnäitajad:

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik					
HEV1 (täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavad õpilased) õpilastest tavakooli kaasatute osakaal (%)	93	94	94	95	96	98	100	100	100
HEV2 (raskete hariduslike erivajadustega õpilased) õpilastest tavaõppesse kaasatute osakaal (%)	28	27	29	27	30	31	32	33	35
Erinevate osapoolte rahulolu õppekeskkonna ja õppekorraldusega (keskselt regulaarselt läbiviidav uuring EÕSi vastava näitaja mõõtmiseks)	-	-	-	-	metoodika väljatöötamisel	1. mõõtmine			

Märkus: * Näitaja saavutamise panustab ka Koolivõrgu programm.

2.6.1. Olulisemad muutused ja trendid

Alusharidus

Eestis osaleb alushariduses 2015/16. õppeaastal 68 331 last, mida on 300–500 võrra vähem kui viimasel kahel aastal. **Võrreldes 7–8 aasta taguse ajaga on lasteaiaste arv ca 10% e 6200 lapse võrra kasvanud.** Samal ajal on sisuliselt samaks jäänud lasteasutuste arv, kõikides 630–650 vahel. **Peamiselt on sel perioodil kasvanud 3-aastaste ja vanemate laste arv, üle 6-aastaste arv isegi 25%.** (Vt tabel 9.) Demograafiline prognoos näitab Eesti rahvastiku vananemist ning noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Laste arvu prognoos järgnevatel aastatel näitab siiski, et **lähiaastatel on oodata lasteaiakohtade vajaduse kasvu, langus algab uuesti peale 2017. aastat.**

Alushariduses osaleb üle 90% 4–6-aastastest lastest, mis on veidi madalam tase kui EL keskmine. Samas on alushariduse ja lastehoiu kättesaadavus Eestis parem kui OECD riikides keskmiselt. 2015. aastal ilmunud *Education at a Glance* Eestit puudutav aruanne (OECD 2015)⁵⁶ toob välja, et just nooremas vanuses lapsed käivad Eestis sagedamini lasteaias: 2013. aastal käis 67% 2-aastastest, 87% 3-aastastest ja 91% 4-aastastest lastest koolieelses lasteasutuses. OECD vastavad keskmised on 39%, 74% ja 85%. **Võrreldes OECD keskmisega (61%), käib Eestis väga suur osakaal lastest (96%) kohalikele omavalitsustele kuuluvates koolieelsetes lasteasutustes.** Siseministeeriumi tellitud uuring „Elanike rahulolu kohalike avalike teenustega“ (Saar Poll, 2014) näitas, et lasteaias käivate lastega pered on väga suures enamikus (96%) lasteaiaga rahul. Viimase 12 kuu jooksul on uuringu andmetel lasteaias või lastesõime teenust kasutanud 90% nendest leibkondadest, kus on mõni 1,5–7-aastane laps. Lasteaias kättesaadavusega on 1,5–7-aastaste lastega leibkonnad samuti enamasti rahul (85%). Rahulolematuid on umbes üks leibkond kümnest, ehk 12%.

⁵⁶ <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-glance-2015-Estonia-in-Estonian.pdf>

Tabel 9. Lasteasutuste ja lasteaiaste arv õppeaastate ja vanusegruppide kaupa. Allikas: EHIS.

Õppeaasta	Kuni 3-aastaste laste arv	3–5-aastaste laste arv	6-aastaste laste arv	Kokku		
				Laste-asutuste arv	Rühmade arv	Laste arv
08/09	15 042	36 874	10 194	637	3261	62 110
09/10	14 637	37 980	10 187	635	3271	62 804
10/11	14 379	39 189	10 691	638	3334	64 259
11/12	13 909	41 090	11 208	640	3385	66 207
12/13	13 557	41 855	11 622	641	3450	67 034
13/14	13 685	42 821	12 178	651	3589	68 684
14/15	13 951	42 051	12 810	650	3643	68 812
15/16	14 267	41 265	12 799	634	3671	68 331

Aasta-aastalt on suurenenud lasteaias eesti õppekeeles või keelekümluse programmi järgi õppivate laste osakaal. Muu õppekeelega lastest õpib suur enamus vene keeles, kuid 2015/16. õppeaastal oli ka 106 inglise ja 24 saksa keeles õppivat lasteaiast. Vt tabel 10.

Tabel 10. Eri õppekeeles õppivate lasteaiaste osakaal (%). Allikas: EHIS.

Õppeaasta	Eesti õppekeel	Keele-kümlus	Muu õppekeel
08/09	76	1	23
09/10	76	1	23
10/11	76	2	22
11/12	76	2	21
12/13	77	3	20
13/14	78	3	20
14/15	78	3	19
15/16	79	3	18

Üldharidus

2015/2016. õppeaastal õpib üldharidussüsteemi statsionaarses õppes 140,5 tuhat õpilast, mittestatsionaarses õppes – 5377. Kogu üldharidussüsteemis on õppijaid 145,9 tuhat. Võrreldes eelmise õppeaastaga, on lisandunud 3300 õpilast, sh statsionaarses õppes 3200. Statsionaarses õppes on õpilaste arv kasvanud 2,4%, mittestatsionaarses õppes – 1,9%. Õpilaste arv kasvas enam kui prognoositud, mille põhjuseks võib pidada olulisi muutusi rändekäitumises, st väljarände vähenemine ja tagasipöördumise suurenemine. Üldharidusse lisandus ligi 700 õpilast (v.a 1. klassis), keda eelmisel õppeaastal Eesti haridussüsteemis ei olnud, neist enam kui 400 on Eesti kodakondsusega õpilased.

Prognoosi kohaselt kasvab üldhariduses statsionaarse õppe õpilaste arv kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui praegu. Kasv jaotub eri õppeastmete vahel ebaühtlaselt:

- Esimeses kooliastmes kasvab prognoosi järgi õpilaste arv veel kuni 2017. aastani, võrreldes praegusega ca 2000 võrra e 5%. Edasi algab õpilaste arvu langus igal aasta 1–2%, aastaks 2030 peaks I kooliastmes olema praegusega võrreldes 6000 õpilast vähem.
- Põhikoolis tervikuna kasvab õpilaste arv aastani 2021–2022. Kõige kiirem prognoositud kasv on järgmisel aastal – ligi 3% e 3000 õpilast. Edasi kasv aeglustub (ca 1–2% ehk 2000 õpilast aastas). Peale 2022. a hakkab põhikooliõpilaste arv vähenema ja on aastaks 2030 praegusel tasemel.
- Gümnaasiumiõpilaste arv püsib aastani 2018 stabiilsena, sealt edasi kasvab 2–4% e 500–1000 õpilase võrra aastas kuni aastani 2027, mil hakkab uuesti langema.

Õpilaste arvu muutused sõltuvad palju piirkonnast. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal, kusjuures viimasel viiel aastal on kasv seal olnud üle 20% e ligi 10 000 õpilast. Viimasel viiel

aastal on põhikooliõpilaste arv lisaks Harjumaale kasvanud ka Tartumaal (6%) ja Ida-Virumaal (1%), mujal on toimunud ca 10% vähenemine. Paaril viimasel aastal on pea kõigis maakondades põhikooliõpilaste arv püsinud muutumatuna. Vt tabel 11.

Tabel 11. Õpilaste arv põhihariduses (statsionaarne õppevorm) maakonniti. Allikas: EHIS.

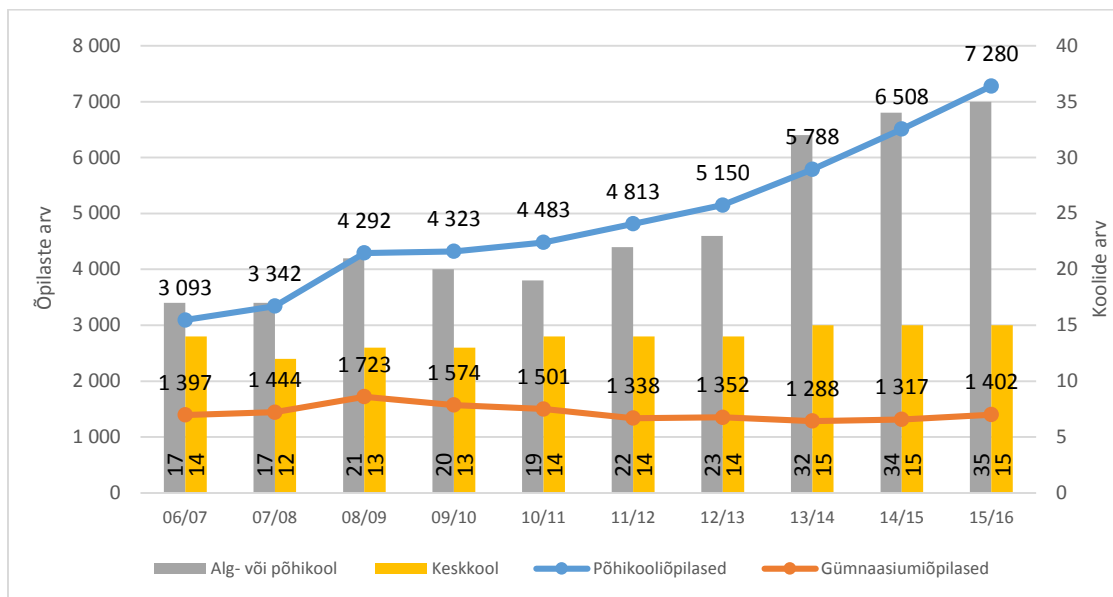
Maakond	06/07	08/09	10/11	12/13	14/15	15/16	15/16 tase võrreldes 06/07 tasemega (%)
Harju	45 301	42 983	43 257	45 601	50 050	52 800	117
Hiiu	1 153	946	816	742	701	703	61
Ida-Viru	13 314	12 266	12 118	12 182	12 303	12 290	92
Jõgeva	4 124	3 530	3 145	2 884	2 719	2 659	64
Järva	3 805	3 232	2 919	2 769	2 664	2 729	72
Lääne	3 053	2 654	2 381	2 190	2 189	2 218	73
Lääne-Viru	7 408	6 614	6 082	5 703	5 608	5 634	76
Põlva	3 314	2 846	2 539	2 294	2 229	2 215	67
Pärnu	9 484	8 392	7 688	7 433	7 358	7 536	79
Rapla	4 132	3 676	3 290	3 086	3 133	3 272	79
Saare	3 723	3 128	2 743	2 580	2 647	2 650	71
Tartu	15 044	13 839	13 487	13 733	14 280	14 361	95
Valga	3 750	3 328	3 038	2 795	2 697	2 707	72
Viljandi	5 979	5 111	4 617	4 328	4 142	4 149	69
Võru	4 315	3 709	3 335	3 015	2 951	2 936	68
Kokku	127 899	116 254	111 455	111 335	115 671	119 243	93

Gümnaasiumiõpilaste arv on viimasel kümnendil tugevasti langenud kõigis maakondades. Võrreldes 10 aasta taguse ajaga, käib sel õppeaastal gümnaasiumis 41% vähem noori, enamikus maakondades on õpilaste arv vähenenud 2 korda või isegi enam. Vähim on gümnaasiumiõpilaste arv kahanenud Tartumaal, enim Lõuna-Eestis (Võru-, Valga- ja Põlvamaal), Hiiumaal ja Ida-Virumaal. Vt tabel 12.

Tabel 12. Õpilaste arv gümnaasiumis (statsionaarne õppevorm) maakonniti. Allikas: EHIS.

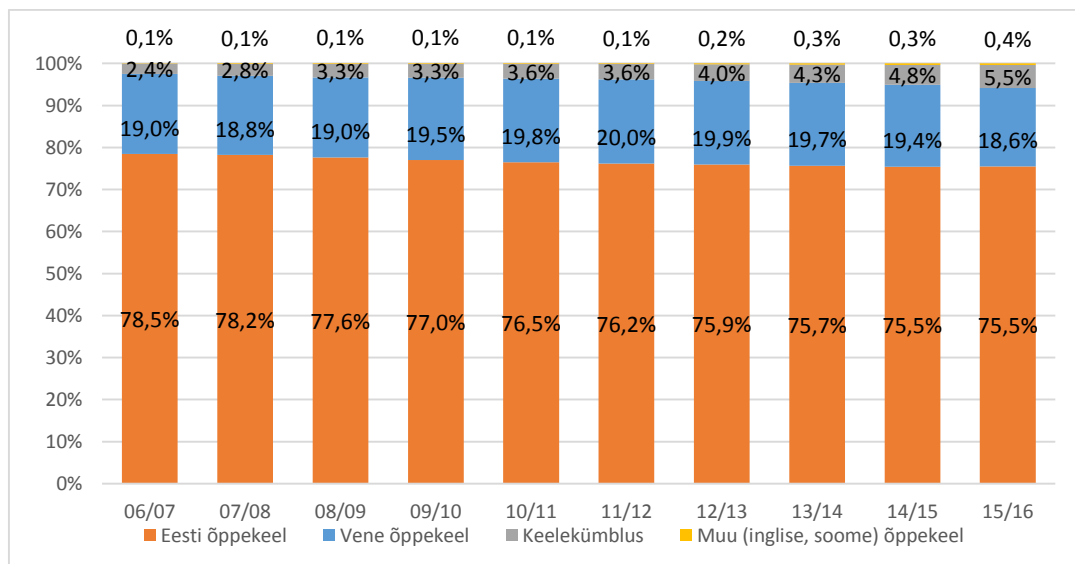
Maakond	06/07	08/09	10/11	12/13	14/15	15/16	Muutus 06/07 kuni 15/16 (%)
Harju	14 221	12 279	10 503	9 455	9 023	9 074	64
Hiiu	274	230	191	176	117	119	43
Ida-Viru	3 915	2 932	2 297	1 956	1 826	1 851	47
Jõgeva	961	851	708	510	476	505	53
Järva	815	720	639	527	444	419	51
Lääne	917	775	707	625	534	494	54
Lääne-Viru	1 691	1 575	1 367	1 140	1 021	955	56
Põlva	747	631	580	510	391	358	48
Pärnu	2 624	2 299	1 929	1 678	1 477	1 404	54
Rapla	780	714	656	586	502	437	56
Saare	1 061	946	763	607	542	541	51
Tartu	4 615	4 331	4 174	3 915	3 556	3 475	75
Valga	830	690	552	515	433	387	47
Viljandi	1 430	1 171	1 012	761	714	745	52
Võru	1 244	1 121	915	679	509	476	38
Kokku	36 125	31 265	26 993	23 640	21 565	21 240	59

Erakoolide ja neis õppijate arv on viimastel aastatel hüppeliselt kasvanud. Võrreldes 10 aasta taguse ajaga, on eraomanduses alg- või põhikoolide arv kahekordistunud ja õpilaste arv 2,4 kordne. Eraomanduses keskkoolide arv ja gümnaasiumiõpilaste arv on jäänud muutumatuks.

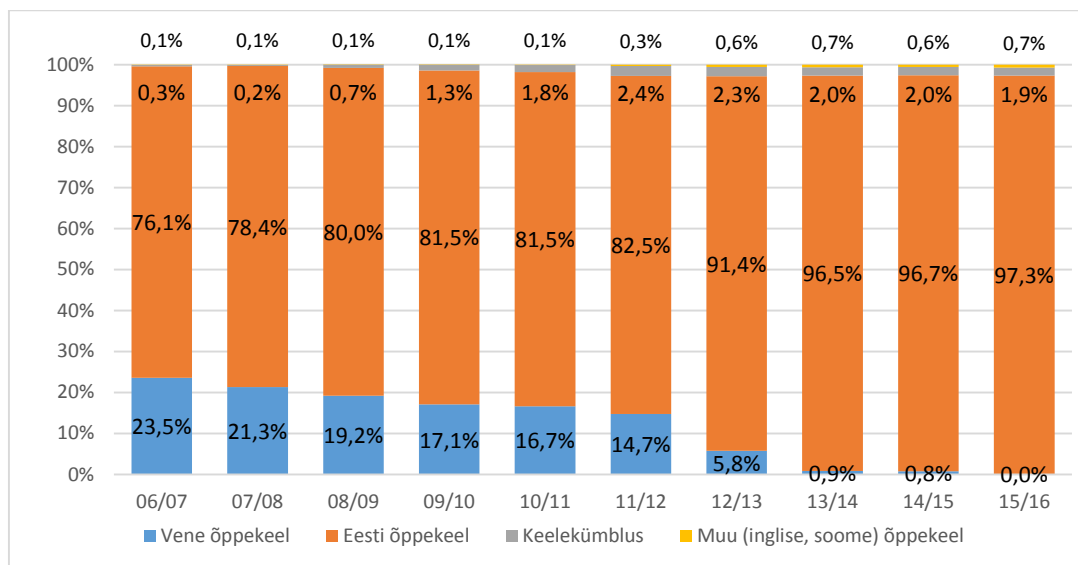

Joonis 8. Erakoolide ja erakoolide õpilaste arv. Allikas: EHIS.

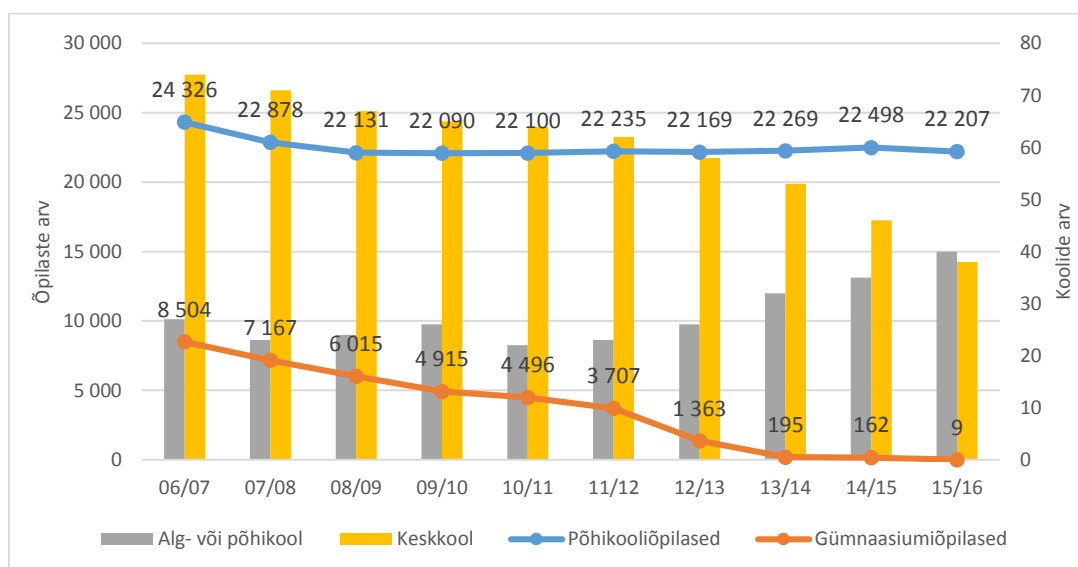
Põhikoolis on ennekõike eesti õppekeele arvelt kasvanud keelekümbuses ja inglise või soome keeles õppijate osakaal. Vene õppekeeles õppijate osakaal on jäänud pea muutumatuks. Ka gümnaasiumis on kasvanud keelekümbuse ja muude õppekeelte osakaal. 97% õpilastest õpib vähemalt 60% ainetest eesti keeles. Viimase kümne aastaga on neljakordseks kasvanud inglise keeles õppivate laste arv üldhariduses: kui 2006/07. õa-l oli neid 119, siis 2015/16. õa-l – 558. Inglise keeles saab õppida ühes põhikoolis ja kaheksas keskkoolis. Vene õppekeeles saab õppida 40 põhikoolis ja 38 keskkoolis.

Joonis 9. Eri õppekeeles õppivate põhikooliõpilaste osakaal, statsionaarne õppevorm (%). Allikas: EHIS.

Joonis 10. Eri õppekeeles õppivate gümnaasiumiõpilaste osakaal, statsionaarne õppevorm (%). Allikas: EHIS.

Joonis 11. Vene õppekeeles õppivate õpilaste ja vene õppekeeleaga koolide arv, statsionaarne õppevorm. Allikas: EHIS.

Üldhariduse edukuse peamiseks näitajateks on hariduse tulemuslikkus (õpitulemused ja edasiõppimise edukus) ja võrdsed võimalused hea hariduse omandamiseks. Mõlema näitaja seisukohast on haridustee (liiga varane) katkemine üks probleemsemaid näitajaid.

Haridustee katkestamine

Programm on üles ehitatud eeldusel, et sobiv õppekorraldus ja juba varasematel aastatel paika pandud õpilase toimetulekut toetavad sotsiaaltoetused ja -teenused vähendavad (koostöös teiste programmidega) väljalangevust.

Viimastel õppeaastatel on väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppest langenud suhteliselt madalale tasemele ja stabiliseerunud põhikooli kolmandal astmel 0,5–0,6%-ni ning gümnaasiumi esimesel õppeaastal 0,9–1,1%-ni.

Programmi elluviimise oodatavaks mõjuks on ka madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vähendamine.

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal on viimase 8 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreas) 11,0%-ni (2015. aastal)⁵⁷. Endiselt tekitavad seejuures muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi; rahvustest on madala haridustasemega mitteõppivate noorte hulgas rohkem eestlasi kui mitte-eestlasi (vt tabel 13). Kuna antud näitaja arvutatakse valimipõhiselt, tuleks üksikute aastate tulemusse suhtuda ettevaatusega. Samas võib madala haridustasemega mitteõppivate noorte kasvu taga näha ka muutunud tööturuolukorda: head tööturuvõimalused, võrreldes 3–4 aasta taguse ajaga, võivad kaasa tuua kõrgema katkestamise ennekõike kutsekeskhariduses.

Tabel 13. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal 2010–2014. Allikas Statistikaamet

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Madala haridustasemega mitteõppivate 18-24-aastaste osakaal ¹ (%):	11,1	10,5	10,2	9,9	11,6	11,0
mehed;	14,3	12,6	12,8	13,5	15,4	12,9
naised;	7,5	8,4	7,5	6,1	7,5	9,0
eestlased;	11,6	10,6	10,9	9,9	12,4	11,8
mitte-eestlased.	9,7	10,3	8,4	9,7	9,0	8,1

Hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste kaasatus

HEV õpilaste õppekorralduses on rahvusvaheliselt üldine suundumus kaasav hariduskorraldus. Kaasava hariduse mõiste ja tähendus on aja jooksul pidevalt muutunud ning ka kaasamise sisu on riigiti erinevalt tõlgendatud tulenevalt eri riikide haridussüsteemi korraldusest, kultuurist ja traditsioonidest. Euroopa Eripedagoogika ja Kaasava Hariduse Agentuuri liikmesriigid on otsustanud järgida ühtset kokkuleppelist definitsiooni, mis on sõnastatud järgnevalt: kaasav haridus on elukohajärgses haridusasutuses kõikide õppurite akadeemilisi ja sotsiaalseid vajadusi arvestava kvaliteetse hariduse tagamine. Lihtsalt defineerituna tähendab kaasatus, et 80% õppes toimub koos tavakooli teiste õpilastega. Oleme pidanud mõistlikuks, et Eestis võiks see piir olla ka 60%, kuna reeglina toimub eraldi eesti keele ja matemaatikaõpe, mis moodustavad suure osa õppekavast. Olenemata asjaolust, et kaasava hariduse põhimõtte on Eestis sätestatud alates 2010. aastast, ei ole hariduslike erivajadustega õpilaste kaasatus tavakooli tavaklassi suurenenud. Kasvanud on HEV õpilaste osakaal, kes õpivad tavakooli eriklassides, ning vähenenud HEV koolide arv (vt tabel 7). 2015/2016. õppeaastal tegutses Eestis 36 HEV õpilaste kooli (neist 18 riigikooli, 13 munitsipaal-kooli ja 5 erakooli). HEV1 ehk täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavatest õpilastest on 2015/16. õppeaastal tavakooli kaasatud 95%, HEV2 ehk raskete hariduslike erivajadustega õpilastest – 27%.

Mitte-eesti emakeelega õpilased ja eesti keel teise keelena

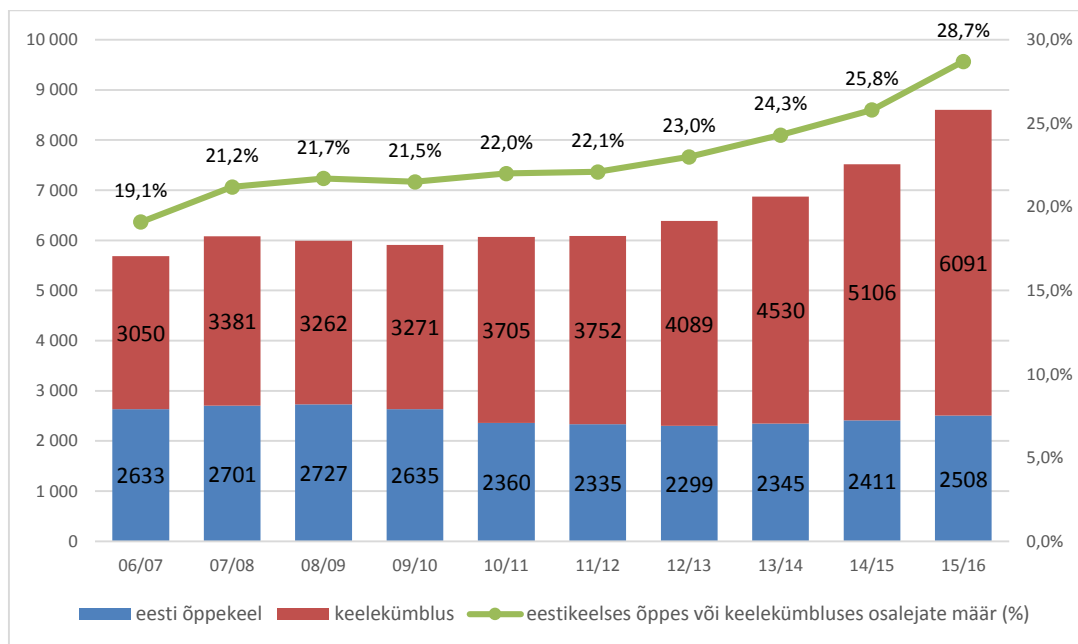
Mitte-eesti emakeelega lastest õppis eestikeelses lasteaias 2015. a 19% ja keelekümblusprogrammi alusel – 24%. Eesti keelest erineva emakeelega laste osalemine eestikeelsetes või keelekümblusmetoodika alusel töötavate rühmades on aasta-aastalt kasvanud (vt tabel 14). Põhihariduse statsionaarses õppes õpib ca 30 000 eesti keelest erineva emakeelega õpilast. Neist ligi 6100 (20,3%) osaleb keelekümbluses, 2500 (8,4%) õpib eesti ja 21 100 (70,5%) vene õppekeeles. Viimase 10 aastaga (2006–2015) on keelekümblusprogrammis osalejate arv kahekordistunud (vt joonis 12).

Tabel 14. Eesti keelest erineva emakeelega laste osakaal eri õppekeelega koolieelsetes lasteasutustes 2010–2015, %. Allikas: EHIS.

Õppekeel	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Eesti	14	13	13	13	15	19
Keelekümblus	13	13	15	16	20	24
Vene	73	74	72	70	65	57

Märkus: Andmed on 5aastaste või vanemate laste kohta vastava aasta 1.09. seisuga. Eesti keelest erineva emakeelega laste hulka on arvatud vaid vene emakeelega lapsed, kes moodustavad 95% kõigist mitte-eesti emakeelega lastest. Teiste emakeeltega lapsed käivad valdavalt eestikeelses lasteaias.

⁵⁷ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

Joonis 12. Eesti keelest erineva emakeelega õpilased põhikooli eestikeelses õppes ja keelekümblusprogrammis ning nende osatähtsus kõigist eesti keelest erineva õppekeelega põhikooliõpilastest Eesti üldhariduskoolides. Allikas: EHIS.

2015. aastal viidi läbi lõimumismonitooring (Kirss, Leppik 2015: 37–46), mis näitas, et 66% eestlastest ja 77% teisest rahvusest eelistab osaliselt eestikeelsele õppele üleminekut juba lasteaias. Teise eelistusena nimetati põhikooli 1.–3. klassi (20% eestlastest ja 10% teisest rahvusest vastajatest). „Väga vähe oli neid, kelle arvates eestikeelset õpet venekeelses haridusasutuses üldse ei peakski olema – sellist arvamust ei väljendanud ükski eestlasest vastaja, teisest rahvusest inimestest oli sellisel arvamusel vaid 1,3%.“ Suur enamus vastajatest nõustub, et lapsed peaksid õppima segarühmades ja -klassides. Eestlased (41%) eelistavad lasteadeade osas enim sellist olukorda, kus eestikeelses lasteaias oleks eestlaste seas vaid piiratud hulk venekeelseid lapsi. „Teiste rahvuste esindajate seas pooldab antud varianti üksnes 15% ning enamik (46%) soosib korraldust, kus ühises eestikeelses lasteaias oleks vähemusrahvusest laste jaoks nende emakeelt valdavad abikasvatavad.“ (*ibid.*) Põhikooli õppekeele osas eelistab vaid 10% teisest rahvusest vastajaid täielikult venekeelset põhikooli. Ülejäänud variantidel on enam vähem võrdselt pooldajaid: 19% toetab venekeelset põhikooli, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles; 17% toetab keelekümblust, 17% eesti õppekeelega kooli ja 15% eesti õppekeelega, aga vene keele ja kultuuri süvaõppega kooli, kus erinevast rahvusest lapsed õpivad koos. Ülejäänud kas ei vastanud või neil pole eelistust. „Sarnaselt põhikooli osas esitatud hinnangutele ei olnud teisest rahvusest vastajatel ka gümnaasiumi/keskkooli õppekeele osas ühtegi ülekaalukat eelistust.“ „Võrreldes 2010. aastaga on teisest rahvusest vastajad positiivsemalt meelestatud seoses eestikeelsest aineõppes tuleneva võimalusega kontaktide tekkeks eesti- ning venekeelse elanikkonna vahel, samas venekeelsete noorte edasiõppimisvõimalusi hindavad teisest rahvusest vastajad pessimistlikumalt kui varem.“

Lisaks küsitlusele viidi lõimumismonitooringu raames läbi ka fookusgruupiintervjuud liitklasside õpilastega. „Vene emakeelega fookusgruupi intervjuus osalenud abiturientid rõhutasid, et neil oli põhikooliastmes liiga vähe informatsiooni eestikeelsele õppele ülemineku kohta. Peamise puudusena toodi välja teadmatust ja eesti keele oskuse vajaduse ebapiisavat selgitamist, mis tingis hirmu osaliselt eestikeelse õppega gümnaasiumis õppimise ees.“ Venekeelsed noored rõhutasid ka lihtsamate tekstide kasutamise ja õpetajapoolse toe vajadust, samuti süsteemsema eesti keele õppe vajadust ka 11. ja 12. klassis. Kokkuvõttes arvasid nii eesti- kui venekeelsed abiturientid, et „ühiseid eestikeelseid ainetunde võiks olla rohkem ning need võiksid alata juba enne gümnaasiumiastet, seda nii eesti keele oskuse arendamise, omavahelise suhtluse tihendamise kui ka tugevama ühtsustunde tekitamiseks“.

Vaadates lõimumismonitooringus väljendatud eelistusi varasema (osalise) eestikeelse õppe ja koos eestlastega õppimise suhtes, tuleks lähiajal üle vaadata senised keeleliselt eraldatud lasteadeade ja põhikoolide mudelid. Põhikooli lõpuks oskab 68% eesti keelest erineva emakeelega õpilastest eesti keelt vähemalt tasemel

B1⁵⁸. Vene õppekeeles põhikooli lõpetajate⁵⁹ hulgas on B1 tasemel eesti keelt oskajaid 64% ja nende osakaal pole viimasel paaril aastal kasvanud. Eesti keele oskus põhikooli lõpus ei ole praegu piisav õpingute edukaks jätkamiseks keskhariduse tasemel, mis on kriitiline, eriti arvestades, et ka kutsekeskhariduses on alanud üleminek eestikeelsele õppele.

2.6.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1: Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine

Näitaja	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
		siht	tege-lik	sihttase				
Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud üldhariduskoolide osakaal (%).	5	15	18	35	50	70	90	90
Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud päevase õppega koolide osakaal (%).	24	35	35	45	55	65	75	85
Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud kooliõpetajate lasteasutuste osakaal (%).	57	61	67	65	72	80	90	95

Meetme eesmärkide täitmine on toimunud plaanipäraselt. Nii Huvitava Kooli kui ka turvalisuse ja väärtusarenduse programmidega on liitunud oodatust rohkem õppeasutusi. Läbi on viidud 6 maakondlikku Huvitava Kooli mõttekoda. 2015. a detsembri seisuga oli Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud 18% koolidest ehk 102 kooli. Õpetajate aineühendusi tegutseb 22. Nende koostööd toetatakse Üldharidusprogrammist eraldatud vahenditega SA Innove kaudu eesmärgiga saavutada suurem löiming õppevara kasutamisel, hindamisel ja loomisel. 2015. aastal kinnitati väärtusarendusprogrammi jätkuprogramm 2015–2020, mille kaudu toetatakse haridusasutuste väärtusarendust – luuakse materjale, korraldatakse koolitusi jne. Programmi juhib Tartu Ülikooli eetikakeskus. Koolikiusamisega seotud tõendus põhised programmid on koondatud ühiseks liikumiseks ja nendega koostöös valmib väärtuskeskne kontseptsioon.

Septembrist rakendusid 2014. aastal põhikooli ja gümnaasiumi riiklikesse õppekavadesse tehtud uuendused, mis toetavad nüüdisaegse õppijakeskse õpikäsituse elluviimist. 2015. aastal uuendati õppekava õppeprotsesside kirjeldused. Õpetajaid suunatakse rakendama õppijakeskset õpet ja saavutama õpitulemusi nii, et õpetamise keskmesse liiguks õpilase oskuste kujundamine, mitte õpetatavate teemade läbimine.

Koostatud on valikõppeaine kava põhikoolile „Teadusliku mõtlemise alused“.

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava arendamise ja rakendamise põhimõtted on kavandatud haridus- ja teadusministri 2015. aasta 3. detsembri käskkirjaga nr 1.1-2/15/455 kinnitatud alushariduse ja lapsehoiu kontseptsioonis. Toimusid alushariduse riikliku õppekava alased teabepäevad koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava rakendamiseks. Osalesid lasteasutuste direktorid ja õppealajuhatajad, ligikaudu 1000 õpetajat, lisaks kohalike omavalitsuste ja maaomavalitsuste spetsialistid. Koolieelsetele lasteasutustele on tõlgitud ja avalikustatud Euroopa Komisjoni alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistik. Teabepäevad kvaliteediraamistiku, sh õppekava kvaliteedi hindamise põhimõtete tutvustamiseks ja refleksiooniks on toimunud kõigis Eesti maakondades veebruaris-mais 2015 ligikaudu 653 koolieelse lasteasutuste direktorile ja õppealajuhatajale ning kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste spetsialistidele.

2015. a lõppesid ESF rahastatava programmi “Keskkonnahariduse arendamine” raames täienduskoolitused õpetajatele. Programmi eesmärgiks oli pakkuda mitteformaalse keskkonnahariduse spetsialistidele ning õpetajatele ja õppejõududele süsteemne ülevaade keskkonna- ja säästva arengu teema lõimimisest

⁵⁸ Kuna järjepidevalt on kasvanud nii keelekümbuses kui eesti õppekeeles õppivate mitte eesti emakeelega õpilaste arv, kellest osa teevad eesti keele eksami esimese keelena, siis 2015. a arutati eesti keele oskuse tase kõigi mitte-eesti emakeelega õpilaste hulgas.

⁵⁹ St põhikooli lõpetajate hulgas, kes teevad B1 tasemeeksami ühildatud eesti keel teise keelena põhikooli lõpuksami.

õppetegevusse aktiivõppemeetodeil ning riikliku õppekava läbiva teema “Keskkond ja säästev areng” ellu rakendamisest.

Toetatud on õpilaste ja õpetajate osalemist rahvusvahelistes programmides BSP (*Baltic Sea Project*) ja teadusprogrammis GLOBE (*The Global Learning and Observations to Benefit the Environment*). Programmist on toetatud ka TÜ Teaduskooli tegevusi, mis on mõeldud teadusandekate õpilaste teadushuvi hoidmiseks ja arendamiseks. TÜ Teaduskooli koordineeritud olümpiaadidel osales eelvoorudes 8136 ja lõppvõistlustel 836 inimest. Lisaks toetati veel EMÜ loodusteaduste kooli, TTÜ tehnoloogiakoole, TLÜ õpilaskadeemiat. Eraldi korraldati programmi toel veel ühiskonnaõpetuse, inimeseõpetuse, kunsti, väitluse, majanduse olümpiaadid. Lisaks korraldavad maakondade ja linnade KOV liidud aineolümpiaade ja õpilasüritusi oma piirkonna õpilastele. Toetati ka Tartu Keskkonnahariduse Keskuse põhikooli loov- ja uurimistööde konkurssi ja juhendajate koolitusi.

IPO 2015 (Rahvusvaheline filosoofia olümpiaad) toimus Eestis Tartus 14.–18. mail 2015. Korraldajaks oli TÜ Teaduskool. Osales 39 võistkonda üle maailma.

Välishindamise valdkonnas viidi 2015. aastal läbi katseline gümnaasiumide panuse analüüs õpilaste edasijõudmisse (lisandväärtuse hindamine), koolidele edastati tagasiside viimase kolme aasta lisandväärtuse kohta matemaatikas, eesti keeles ja eesti keeles teise keelena. Lisandväärtuse leidmiseks võetakse õpilase riigeksamitulemusest maha tema põhikooli eksamitulemus ehk lähtetase samas aines. Hinnang tõhususele saadakse, lähtudes tulemuste muutusest õppe käigus. Viidi läbi põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste rahulolu hindamise katse (PISA küsimustike põhjal). 2015. aastal viidi läbi PISA test. Lõpueksamid ja riigeksamid toimusid plaanipäraselt.

Meede 2. Võrdsete võimaluste tagamine ja väljalangevuse vähendamine üldhariduses

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%) [*] .	90	90,4	selgub 2016	91	selgub 2017	92	94	95	95	95
Vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 (%) [*] .	-	63,9	63,2	69,0	64	72	76	80	82	90
Eelmise rea näitaja asendatakse järgmise näitajaga:										
Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%) [*] .	-	-	67	-	67,5	70	74	78	82	90
Eesti keel teise keelena põhikooli lõpueksami ja gümnaasiumi riigeksami keskmine sooritustulemus (SA Innove statistilised andmed Pk/G).	63/71	68/69	67/72	-	67/73	70/72	70/73	71/74	73/74	75/75
Tipptasemel oskustega (PISA 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal eesti keelest erineva õppekeelega koolis, võrreldes eesti keelse kooliga.										
Loodusteadused: eesti keelest erineva	6,2/14,5	-	-	8,7/16,5	selgub 2016.	-	-		-	-

õppekeele kool/ eestikeelne kool.					a lõpus					
Lugemisoskus: eesti keelest erineva õppekeele kool/ eestikeelne kool.	2,6/ 9,7	-	-	10,1/ 11,7		-	-	määra takse 2016	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24- aastaste eesti emakeele ja eesti keelest erineva emakeelega noorte osakaalu (%) erinevus: eesti emakeelega / eesti keelest erineva emakeelega.	-	9,9/ 9,7	12,4/ 9,0	erine- vust ei ole	11,8/ 8,1	erinevust ei ole				

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.3.

Eeltingimusi meetme näitajate täitmiseks on põhjalikult analüüsitud ptk-s 2.6.1. PISA ja Eesti tööjõu-uuringu põhiseid näitajaid polnud võimalik 2015. a kohta seirata.

Alusehariduses on 2015. aastal valminud alushariduse ja lapsehoiu kontseptsioon. Alusharidus ja lapsehoid võiks kontseptsiooni kohaselt edaspidi olla ühtselt reguleeritud süsteem, mis pakub lastele hoidu ja haridust kuni koolikohustusliku eani ning hõlmab lapsehoide ja lasteaedu, sõltumata omandivormist. Eesmärk on tagada kvaliteetne alusharidus ja lapsehoid kõigile lastele, kelle vanemad seda soovivad. Paremini korraldati ka laste koolivalmiduse hindamise võimalused. Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli uuringutes hinnati koolivalmiduskaardi tõhusust. Kavandatud on täiendavad sammud koolivalmiduskaardi kasutamiseks kooli vastuvõtmisel. Eesti osales 2014–2015. a rahvusvahelises alushariduse uuringus (IEA). Uuringu raport avalikustatakse 2016. aastal ja selle tulemusi kasutatakse alushariduse ja lapsehoiustsüsteemi arendamisel.

Kvaliteetse eesti keele õppe tagamiseks koolieelsetes lasteasutustes maksti kõikidele omavalitsustele, kus on eesti keelest erineva õppekeele, keelekümblust ja eesti keele kui teise keele tugiõpet võimaldavad lasteaiarühmad, rühmapõhist toetust eesti keele õppe korraldamiseks.

Eesti keele õppe taseme parandamiseks vene õppekeele koolides jätkati keelekümbustusprogrammi tegevustega. Programmiga liitunud koolid saavad osaleda võrgustikuüritustel ja kandideerida kvaliteediauhinnale. 2016. aastal käivitub Sillamäel keelekümblusteemaline nõustamisprogramm. Aktiivõppe ja mitteformaalse õppe meetodite laiema kasutuselevõtu soosimiseks eesti keele õppel käivitatakse haridusliku lõimumise projektikonkurss, milles võivad osaleda kõik üldhariduskoolid konkursil sätestatud tingimustel. Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm. Kõik koolid, kus asub õppima uussisserändajaid, sh rahvusvahelise kaitse saajaid ja taotlejaid, saavad SA Innove Keelekümbluskeskusest ja Rajaleidja regionaalsest keskusest vajaduspõhist tuge. Keelekümblusmetoodika ja -õppevara teemalist nõustamist, samuti vajaduspõhist teise astme nõustamist saavad ka kõik koolid, kus õpib eesti keelest erineva kodukeelega õpilasi. 2016. aastal käivitub mitmekultuurilise kooli mudel koolidele, kus õpib koos proportsionaalselt võrdel arvul eesti ja vene kodukeelega õpilasi.

Meetmest toetatakse kohalike omavalitsuste, riigi üldhariduskoolide ja erakoolide õpilaste toitlustamiskulusid kehtestatud piirmäära ulatuses. Riigi üldhariduskoolide õpilastele kompenseeritakse sõit kodu ja kooli vahel ning toetatakse majutuskulude hüvitamist (ainult riigigümnaasiumide puhul). Lisaks sellele toetatakse kohalikke omavalitsusi ja erakoole õpilaskoduteenuse pakkumisel. Munitsipaal- ja erakoolidele eraldatava haridustoetusega tagab riik olulised vahendid kvaliteetse üldhariduse kindlustamiseks, eelkõige luues eeltingimusi riiklike õppekavade rakendamiseks. Haridustoetusse kuuluvad Üldharidusprogrammi mõistes õppevaratoetus, mis toetab õpetajat ja õppijat mitmekesise ja sisuka õpikeskkonna loomisel ning õppe diferentseerimisel vastavalt õppija vajadustele. Meetmest rahastati ka riigi üldhariduskoolide kogueelarve (va õpetajate ja koolijuhtide tööjõukulud ning täienduskoolituse kulud).

2.6.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Esimese meetme elluviimise tulemusel suurenes haridusasutuste avatus ja valmisolek koostööks – ühiskonna ja kogukonna ootusi teadvustatakse üha enam ning rakendatakse erinevaid meetmeid, et tagada õpilaste vaimset ja füüsiliselt turvaline õpikeskkond. Teise meetme tulemuslikkust saab tõendus põhised hinnata 2016. a lõpus peale PISA testi tulemuste avaldamist. Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate eesti keele oskuse tase on paranenud, kuid muutus pole siiski piisav 2020. a sihttaseme saavutamiseks. 2016. a programmis on kavandatud eraldi meede „Ligipääsu tagamine üldharidusele“, mille eesmärgiks on luua tingimused koolikohustuse täitmiseks ning tagada ligipääs üldharidusele ja vähendada väljalangevust.

2.7. Kutseharidusprogramm

Eesmärk: luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, painedlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed; naised*.	10,2	9,9	11,6	11,0	11,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9%
	12,8	13,5	15,4		12,9					
	7,5	6,1	7,5		9,0					
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%)*.	28,6	26,7	27,5	29	26,6	30	31	32	33,5	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel*.	67:33	67:33	67,8:32,2	65:35	68,9:31,1	64:36	63:37	62:38	61:39	60:40
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%)*.	26,2	25,8	25,6	24	24,7	23	22	22	21	<20
Eri- ja kutsealase hariduse täiskasvanute (25–64) osakaal (%)*.	30,2	29,6	29,7	29	29,2	28	27	26	25,5	25
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr*.	74,9	76,8	81	75	selgu b 2016	77	79	80	81	82
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)*.	12,7	12,5	11,5	13,5	12,2	15	16,5	18	19	20

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1., 1.1. ja 1.3.

2.7.1. Olulisemad muutused ja trendid

Õppijad ja lõpetajad

Õpilaste arv kutsehariduses on järjepidevalt vähenenud. Kui 2000/01. õa-l omandas kutseharidust üle 30 000 õpilase, siis 2015/16. õa-l alla 25 000. Viimastel aastatel on vähenemine peatunud, kuid endiselt on kahanemas õpilaste arv kutsekeskharidusõppes (vt tabel 15). Samal ajal on suurenenud 25-aastaste ja vanemate õppurite osatähtsus, ulatudes 2015/16. õppeaastal 32%-ni (vt tabel 16).

Riigikontrolli⁶⁰ analüüs täiskasvanute osalemisest kutseõppes toob esile, et kutsehariduse omandamisel on täiskasvanute tööturu olukorrale üldiselt positiivne mõju. Õpingutele järgnenud 12 kuu jooksul vähenes nende hulk, kes olid töötuna arvel olnud ning suurenes nende hulk, kes teenisid töist tulu, keskmisest palgast suuremat tulu või tegelesid ettevõtlusega.

Tabel 15. Õpilaste arv kutseõppe õppeliikides 2010/11. – 2015/16. õppeaastal. Allikas: EHIS.

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Põhihariduse nõudeta kutseõpe ¹	354	366	421	371	448	816
Kutseõpe põhihariduse baasil ²	581	655	966	1 005	2 121	4 660
Kutsekeskharidusõpe ³	16 897	15 428	14 152	13 245	12 420	11 700
Kutseõpe keskhariduse baasil ⁴	10 180	10 597	10 633	11 078	10 248	7731
Kokku	28 012	27 046	26 172	25 699	25 237	24 907

¹Põhihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põhihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

²Kutseõpe põhihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõpe põhihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

³Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴Kutseõpe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõpe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

Tabel 16. Kutseõppes õppijad vanuserühmade kaupa. Allikas: EHIS.

Vanus	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Alla 20	63%	57%	54%	52%	50%	49%	47%
20–24	22%	26%	26%	25%	23%	22%	21%
25+	15%	17%	20%	23%	26%	29%	32%

Lõpetajate arv on 2014/15. õa võrreldes eelmise kahe aastaga suurenenud (vt tabel 17). Lõpetajate arvu suurenemine tuleneb õppimisvõimaluste laienemisest lühematel õppekavadel ja ka katkestamise vähenemisest.

Tabel 17. Lõpetajate arv kutseõppe õppeliikides 2010/11–2014/15. õppeaastal. Allikas: EHIS.

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Põhihariduse nõudeta kutseõpe ¹	164	190	252	215	397
Kutseõpe põhihariduse baasil ²	373	408	598	662	789
Kutsekeskharidusõpe ³	3841	3564	2960	2698	2752
Kutseõpe keskhariduse baasil ⁴	3777	3973	4051	4063	4064
Kokku	8155	8135	7861	7638	8002

⁶⁰ Riigikontrolli analüüs „Ülevaade täiskasvanute osalemisest kutseõppes“ (2016) - <http://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditiaruanded/tabid/206/Audit/2375/language/et-EE/Default.aspx>

¹Põhihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põhihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

²Kutseõpe põhihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõpe põhihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

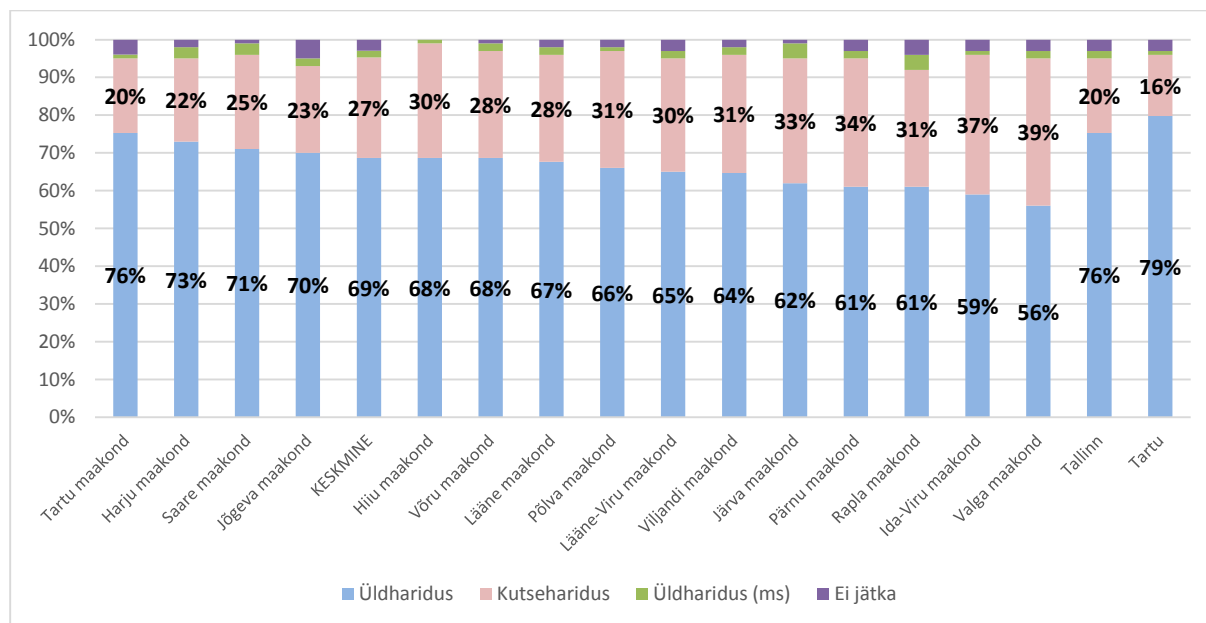
³Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴Kutseõpe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõpe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

Noorte edasiõppimisvalikud

Eestis on aastaid olnud eesmärk, et rohkem noori valiks peale põhikooli lõpetamist kutsekeskhariduse. 2015. a. Kutseharidusprogramm peab eesmärgi saavutamisele kaasa aitama. Edusammude mõõtmiseks on programmis kaks näitajat: (1) kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr; ja 2) keskhariduse tasemel õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel. Näitajate seire näitab, et **noorte haridusvalikud ei ole muutunud** (vt tabel 18). Põhikoolilõpetajate haridustee jätkamise valikutes on suured soolised ja ka regionaalsed lõhed: suuremates linnades õppivatest eesti õppekeelega kooli lõpetanud tüdrukutest valib kutsehariduse ca 10%, Ida-Virumaa venekeelsetest noormeestest – 60%. Lisaks sellele eristuvad kutse- ja üldkeskhariduses jätkajad selgelt selle alusel, milliste hinnetega on põhikool lõpetatud. Kõrgema keskmise hindega põhihariduse lõpetajatest siirduvad väga vähesed kutseõppesse.

Seatud sihttaseme saavutamine on võimalik ainult juhul, kui muutuvad suurte linnade noorte (eelkõige Tallinna ja Tartu) põhikooliõpilaste edasiõppimisvalikute eelistused. Tallinna üldhariduskoolides õpib ca 29% Eesti põhikooliõpilastest, aga peale põhikooli jätkab neist kutseõppes vaid 20%. Samal ajal on juba täna üheksas maakonnas kutseõppes jätkajate osakaal üle 30% (joonis 13), mis on kõrgem kui EÕSis 2015. aastaks seatud sihttase (29%).

Joonis 13. Põhikoolilõpetajate valikud maakondade kaupa, 2015. a. Allikas: EHIS.

Kutsekeskharidusõppes on lisandunud uusi õppekavasid, mida varem ei olnud võimalik sel tasemel õppida, nt bürootöö ja juuksuri eriala. Lisandunud on võimalus omandada kutsekeskhariduse piima-, liha-, kala- ja aedviljatoodete ning jookide tehnoloogia erialal. Transporditehnika õppekavarühmas on uued erialad sõiduautotehnika, veoauto- ja bussitehnika ning väikemasina-, mootorratta- ja jalgrattatehnika. Samas tuleb jätkata arutelusid, sh tööandjatega nende erialade osas, mis oleksid noortele senisest atraktiivsemad ning võimaldaksid neil peale kutsekeskhariduse lõpetamist ka tööturule suunduda.

Kutsekeskharidusõppe kättesaadavuse paranemist on toetanud senisest soodsam ühistranspordikulude hüvitamise regulatsioon, mis jõustus 1. oktoobrist 2015. a⁶¹, ning ka võimalused kasutada koolide ühiselamuid.

Tabel 18. Põhikoolide lõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud. Allikas: EHIS.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Jätkas üldhariduses.	71,5%	70,0%	69,1%	70,2%	69,5%	70,5%
Jätkas kutsehariduses.	25,5%	26,8%	28,0%	26,7%	27,5%	26,6%
Ei jätanud samal aastal õpinguid (Eestis).	3,0%	3,2%	3,0%	3,1%	3,1%	2,9%

Töömaailma ja hariduse optimaalse sidususe kontekstis on oluline vähendada kodusest keelest tingitud ebavõrdsust. Üks kriitilisemaid kohti on mitte-eesti emakeelega kutsekooli lõpetajate eesti keele oskus (vt vastav näitaja meetme 1 all). PIAACi uuring näitab, et kehv või keskmine eesti keele oskus tähendab Eestis ca 15% palgalõhet, väga hea eesti keele oskuse puhul pole eesti- ja venekeelsete töötajate vahel palgaerinevust. Selles kontekstis vajab tähelepanu üleminek eestikeelsele aineõppele kutsekeskhariduses. Eestikeelsele õppele ülemineku rakendamisel peab arvestama, et kõrgema keskmise hindega (ja paremate oskustega) põhihariduse lõpetajatest siirduvad väga vähesed kutseõppesse, ca 40% vene õppekeelega põhikooli lõpetajatest jätkab kutsehariduses ja ca 21% kõigist kutsehariduse õpilastest õpib eesti keelest erinevas õppekeeles (valdavalt vene keeles).

Katkestamine

Õpingute katkestamine on vähenenud, 2014/15. õppeaastal katkestas õpingud 20,3%⁶² kõigist kutseõppe õpilastest (vt tabel 19). Arvestades seda, et tööturul on (kvalifitseeritud) tööjõu puudus muutumas järjest teravamaks probleemiks, on tegemist igati positiivse tulemusega. Eriti märkimisväärne on katkestamise vähenemine kutsekeskharidusõppes, kus see oli 2014/15. õppeaastal viimase viie aasta madalaimal tasemel.

Tabel 19. Katkestamine kutseõppes aastatel 2010–2015. Allikas: EHIS.

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Põihariduse nõudeta kutseõpe ¹	42,7%	39,3%	34,7%	38,3%	36,4%
Kutseõpe põhihariduse baasil ²	27,2%	22,3%	24,2%	24,5%	23,2%
Kutsekeskharidusõpe ³	17,7%	17,7%	18,1%	19,4%	17,3%
Kutseõpe keskhariduse baasil ⁴	21,1%	22,1%	22,0%	23,8%	22,6%
Kokku	19,5%	19,8%	20,2%	21,8%	20,3%

¹Põihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põhihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

²Kutseõpe põhihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõpe põhihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

³Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴Kutseõpe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõpe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

Märkus: Tabelis on õpilaste arv, kes oleksid pidanud jätkama õpinguid, aga ei olnud 10. nov seisuga õpilaste nimekirjas, jagatud eelmise õppeaasta 10. nov õpilaste arvuga.

Tööhõive

Viimasel viiel aastal on tööhõive näitaja oluliselt paranenud (vt tabel 3 tööturu programmi ptk-s). 2014. aastal oli see näitaja kutseõppes (tase 3–4) 79,8%. 2014. a tulemustes paistab silma ka suur kutsehariduse lisandväärtus (hõive mõttes), võrreldes üldkeskharidusega (66,6%), ning head tulemused ka võrdluses kõrgharidusega (86,7%). 79,8% on ka üle ELi keskmise (73,1%) ja läheneb Skandinaavia riikide, Šveitsi,

⁶¹ Alates 1.10.2015 hüvitatakse iga päev kodu ja õppeasutuse vahel sõitvale õpilasele sõidukulud täies mahus (siiani ainult kuni 40 km ulatuses). Õpilaskodus elavale kutsekeskharidusõppe õpilasele hüvitatakse sõidukulud 1 kord nädalas (siiani kaks korda kuus).

⁶² Kutsehariduses loetakse katkestajaks isikut, kes enne katkestamist kuulus õppeasutuse õppurite nimekirja vähemalt 31 päeva. Katkestajate hulka ei loeta isikuid, kes 31 päeva jooksul pärast õpingute katkestamist ennistati või jätkasid õpinguid sama õppeasutuse samas õppekavarühmas.

Austria, Saksamaa ja Hollandi näitajatele. Lõpetajate kõrge tööhõive määr on märk sellest, et meie kutseharidus vastab järjest enam tööturu vajadustele ja selle kvaliteet on paranenud.

2.7.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus ning õppes osaluse kasv.

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
	alg-tase		siht	tege-lik	sihttase				
Kutseeksami edukalt sooritanud kutseõppurite osakaal (%) ⁶³ .	metoodika väljatöötamisel				määratakse esimesel mõõtmisel		80		
Kutseharidussüsteemi osapoolte rahulolu kutseõppe toimimisega ⁶⁴ .	metoodika väljatöötamisel				määratakse esimesel mõõtmisel				
Eesti keeles toimuva õppe osakaal (%) kutsekeskhariduse õppekavadel (vastaval õppeaastal sisseastujatele) ⁶⁵ .	1 kohustuslik moodul ⁶⁶ (14/15.õa)		20 (15/16)	metoodika väljatöötamisel	ei mõõdetata	40 (17/18)	ei mõõdetata	ei mõõdetata	60
Eesti keele tasemeeksami (B2) sooritanute osakaal kõigist eesti keele tasemeeksami teinud kutseõppuritest (%).	19,6 (2012)	13,3	19,8	16,4	20	22	25	-	32

2015. aastal töötati välja ettepanekud riiklike ja kooliõppekavade süsteemi muutmiseks. Ettepanekutest lähtudes tehakse ümber õppekavade registreerimise kord. Koondatud ja analüüsitud on info ettevõtete või erialaliitude poolt kutseõppeasutustes pakutavate stipendiumide kohta ning valmivad seniste toetusmeetmete analüüs ja muudatusettepanekud.

Alates 2016. a minnakse üle kohustuslikele kutseeksamitele kutsehariduse lõpetamisel, 2015. a tegeldi kutseeksamitele sujuva ülemineku ettevalmistuse esimese etapiga. Senisest enam seotakse koolide arengukavad ning seal toodud tegevused EÕSi eesmärkide elluviimisega.

Algust tehti riigigümnaasiumide ja kutsekoolide koostööprojekti sõnastamisega, mis peaks ellu viidama aastatel 2016–2018. Projekti eesmärk on toetada noorte teadlikke valikuid, riskasutada senisest mõistlikumalt infrastruktuuri ja õpetada koos või üksteise juures erinevaid õppeaineid. 2016. a soovitakse alustada pilootprojektiga paari maakonna näitel.

Järjepidevalt tegeldakse õppevaldkondade analüüsiga eri piirkondades, viidi läbi uus koolivõrgu analüüs ning selle tulemusel alustati kahe kooli liitumise ettevalmistamist Tallinnas ning kolme kooli ühinemist Ida-Virumaal.

Aasta jooksul korraldati koolidele mitmeid katkestamiseteemalisi seminare. Katkestamise vähendamisele ja õpilaste õpimotivatsiooni kasvule on kaasa aidanud ka põhitoetuse määra tõstmine 60 euroni kuus alates 1. jaanuarist 2015. Lisaks alustati arutelusid rahastamismudeli muutmiseks, et toetada koolide strateegiliste eesmärkide paremat elluviimist.

Programmist tagatakse õppeteenustasuta õppekohad kutseharidust omandada soovijatele ning lähtuvalt tööturu vajadusest ja OSKA suunistest neile isikutele, kes vajavad täiendus- või ümberõpet.

2.7.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

⁶³ Õpiväljundite saavutatust hinnatakse kutseõppeasutustes kutseeksamiga, mis kutseharidusstandardi alusel muutub alates 1. septembrist 2016 kutseõppeasutuse lõpetajale kohustuslikuks.

⁶⁴ Keskelt regulaarselt läbiviidav uuring, millega mõõdetakse EÕSi vastavat näitajat.

⁶⁵ Vene õppekeele kutsekeskhariduse õpperühmades eesti keeles toimuva õppe osakaal (vastaval õppeaastal sisseastujatele).

⁶⁶ Karjääriplaneerimise ja ettevõtluse aluste moodul mahuga 6 Eesti kutsehariduse arvestuspunkti.

Kutsehariduse lõpetajate tööhõive on hea ning õppe kvaliteeti aitab tõsta jätkuv kutseõpetajate palgatõus, mis võimaldab mh palgata järjest paremaid spetsialiste ja hoida häid õpetajaid koolis. Katkestajate hulk on tasapisi vähenemas. Väljakutseks on Tallinna ja Tartu põhikoolilõpetajate valikute muutumine. 2016+ tuleb leida lahendus küsimusele, millised tegevused ja meetmed suunaksid kahe Eesti suurema linna noori rohkem kutsekeskharidust valima ja seda ka lõpetama. Jätkata tuleb kogu Eesti koolivõrgu planeerimisega koostöös üldhariduse ning riigigümnaasiumide arengutega.

Endiselt on tugevalt vaja tegeleda eesti keelest erineva emakeelega kutseõppurite riigikeeleõppe kvaliteedi tagamisega.

2.8. Kõrgharidusprogramm

Eesmärk: kõrgharidus on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline, toetab Eesti majanduse kasvuvaldkondade ja ühiskonna arengut, valmistades ette spetsialiste nii kasvualadel kui ka riigi kultuuri ja toimimise jaoks vajalikes valdkondades. Igale motiveeritud ja võimekale üliõpilaskandidaadile on tagatud ligipääs kõrgharidusele ning igale lõpetajale väljund tööturule.

Programm aitab kaasa järgmise elukestva õppe strateegia näitaja saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Kolmanda haridus- tasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%)*.	39,5	42,5	43,2	40	selgub 2016	40	40	40	40	40

Märkus: * EÕSi näitaja, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1.5.

2.8.1. Olulisemad muutused ja trendid

- 2014. aastal oli Eestis 38%-l 25–64-aastastest inimestest kõrgharidus⁶⁷, OECD keskmine on 32%. Eestis on pikaajalised kõrghariduse traditsioonid ja vanemate vanuserühmade seas on selle haridustaseme omandanute osakaal suhteliselt kõrge: 36%-l 55–64-aastastest on kõrgharidus. Samas on OECD keskmine 25%. **Kui praeguste haridusvalikute muster jääb kestma, peaks see tendents jätkuma ning eeldatavasti astub rakenduskõrgharidus- või bakalaureuseõppesse elu jooksul 68% earühmast.** Samas on OECD keskmine 55% ja EL 21 riigi keskmine 52%. Magistri- ja doktoriõppesse astujate eeldatav hulk on samuti OECD keskmise tasemel või kõrgem: 24% magistriõppe puhul (OECD keskmine 19%) ja 1,8% doktoriõppe puhul, mis on sarnane OECD keskmisega. Eesti puhul on murettekitav süvenev sooline lõhe (vt tabel 20).

Tabel 20. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%) 2005–2014. Allikas: Eurostat.

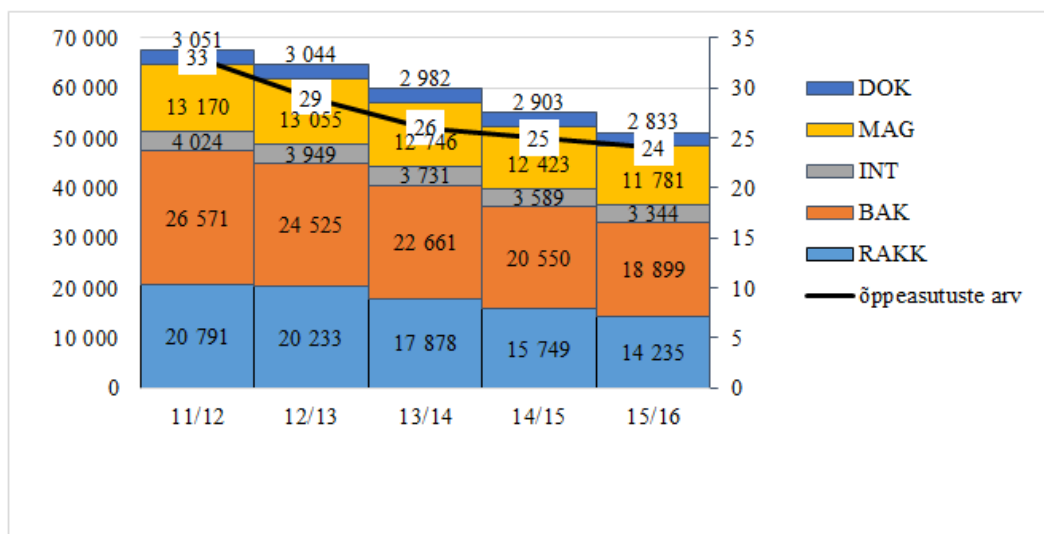
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kolmanda haridustasemega 30–34- aastaste osakaal earühmas (%):	31,7	32,5	33,5	34,4	36,3	40,2	40,2	39,5	42,5	43,2
naised;	36,8	38,5	42,9	40,1	43,2	48,6	50,4	51,3	53,7	54,2
mehed.	26,5	26,7	24,4	29,0	29,6	32,2	30,6	28,3	31,8	32,8

- **Loodus- ja täppisteaduste ning inseneriteaduse valdkond** on Eesti kõrghariduses hästi edenenud ja pakub erinevalt OECD riikide keskmisest võrdselt huvi nii mees- kui naissoost üliõpilastele. 2013. aastal omandas iga kolmas magistriõppe lõpetanu kraadi loodus- ja täppisteaduste või inseneriteaduse, tootmise ja ehituse valdkonnas (vt ka joonis 17). Samas OECD riikides omandas vastava kraadi iga viies lõpetanu. Enam kui pooled doktoriõppe lõpetanutest said kraadi loodus- ja täppisteaduste või inseneriteaduse, tootmise ja ehituse valdkonnas, samas kui OECD riikide keskmine näitaja oli 40%. Lisaks pakub loodus- ja täppisteaduste ning

⁶⁷ Eesti puhul sisaldab näitaja ka keskharidusjärgset keskeriharidust.

inseneriteaduse, tootmise ja ehituse valdkond Eestis huvi suuremale hulgale naistest kui OECD riikides keskmiselt. Naiste osakaal kolmanda taseme hariduse lõpetajate hulgas oli 2013. aastal loodus- ja täppisteaduste valdkonnas 45% ning inseneriteaduse, tootmise ja ehituse valdkonnas – 30%. Mõlemad näitajad on OECD keskmistest kõrgemad (vastavalt 39% ja 24%) (2015. aastal ilmunud *Education at a Glance* Eestit puudutav aruanne (OECD 2015)⁶⁸). Sealjuures on positiivne, et loodus- ja täppisteaduste valdkonda lähevad õppima võimekamad, kel on kõrgem eesti keele eksami tulemus (72,1⁶⁹). Ka on LTT valdkonna lõpetajate oskused teiste erialade ja ka teiste riikide võrdluses väga head (PIAAC 2012 andmetel).

- **Üliõpilaste arv ja õppeasutuste arv**, kus saab omandada kõrgharidust, on viimasel viiel õppeaastal vähenenud (vt joonis 14). 2015/16. õa õppis Eesti õppeasutustes kõrghariduse tasemel 51 092 üliõpilast 24s õppeasutuses. **Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud üliõpilaste arv, kes õpivad riigieelarvelisel õppekohal (enne 2013/14. õa õppima asunutel) või ei hüvita õppekulusid** (kui 2011/12. õa oli selliseid üliõpilasi 53% kõikidest üliõpilastest, siis 2015/16. õa 75%).

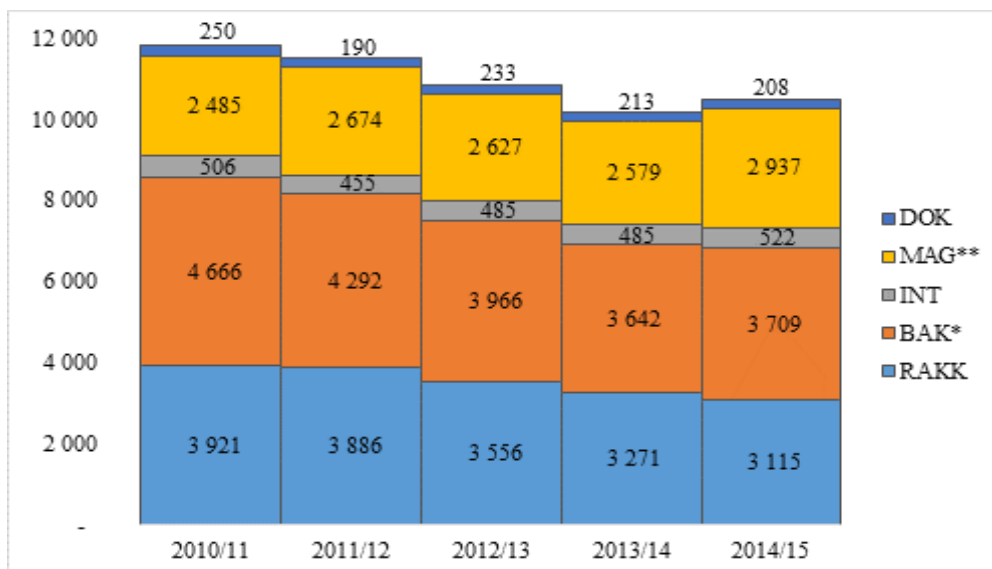

Joonis 14. Üliõpilaste arv kõrgharidusõpete kaupa ja õppeasutuste arv, kus saab õppida kõrghariduse õppekavadel 2011/12–2015/16. õa-l. Allikas: EHIS.

- Kõrghariduse tasemel on **lõpetajate arv** viimase viiel õppeaastal olnud vahemikus 10 190 (2013/14. õa) kuni 11 828 (2010/11. õa). Kui 2010/11. õa-l oli eelmise õppeaastaga võrreldes 3%-ne tõus, siis 2011/12. õa-l langes lõpetajate arv tõusueelsele tasemele ja kahel järgmisel õppeaastal langes lõpetajate arv veelgi. 2014/15. õa lõpetajate arv kasvas (3%) tänu eelkõige magistriõppe lõpetanute arvu kasvule (vt joonis 15). Lõpetajate arvu kõikumisel on erinevad põhjused. Nii näiteks tingis 2002. aasta kõrgharidusreformi eelsete õppekavade sulgemine (alates 2012. aastast enam vanadel õppekavadel lõpetajatele diplomeid väljastada ei saa) doktoriõppe lõpetanute arvu kasvu 2010/11. õa-l. Teisalt hakkab vastuvõetute arvu vähenemine (vt joonis 15) esimesel astmel kajastuma vähenemas lõpetajate arvus. **Kuna lähiaastatel ei ole oodata kõrghariduse esimesel astmel vastuvõetute arvu olulist suurenemist, peab lõpetanute koguarvu suurendamiseks tõstma oluliselt lõpetamise efektiivsust (sh vähendama katkestamist).**

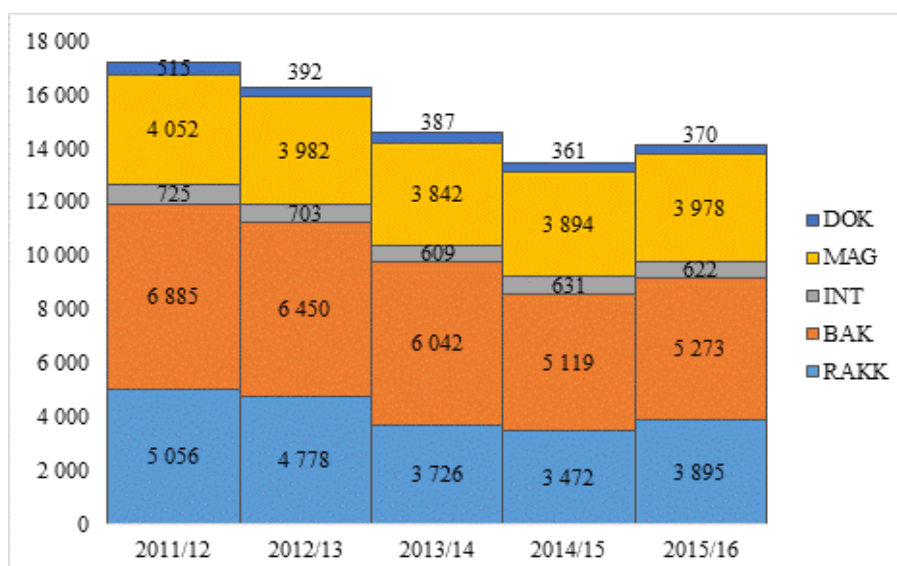
⁶⁸ <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-glance-2015-Estonia-in-Estonian.pdf>

⁶⁹ Kõige kõrgem keskmine tulemus oli tervise ja heaolu valdkonda õppima asunutel (72,2).

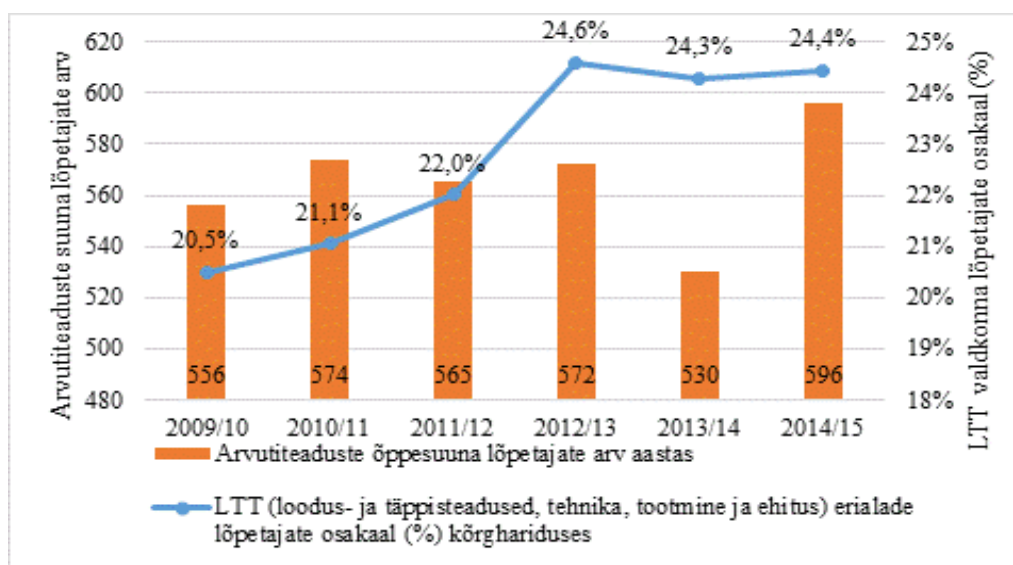

Joonis 15. Lõpetajate arv kõrgharidusõpete kaupa 2010/11. – 2014/15. õa-l. Allikas: EHIS.

Märkus: BAK* – sh 2008/09–2011/12 bakalaureuseõppe (4+2) lõpetajad; MAG** – sh 2008/09–2011/12 magistriõppe (4+2) lõpetajad.

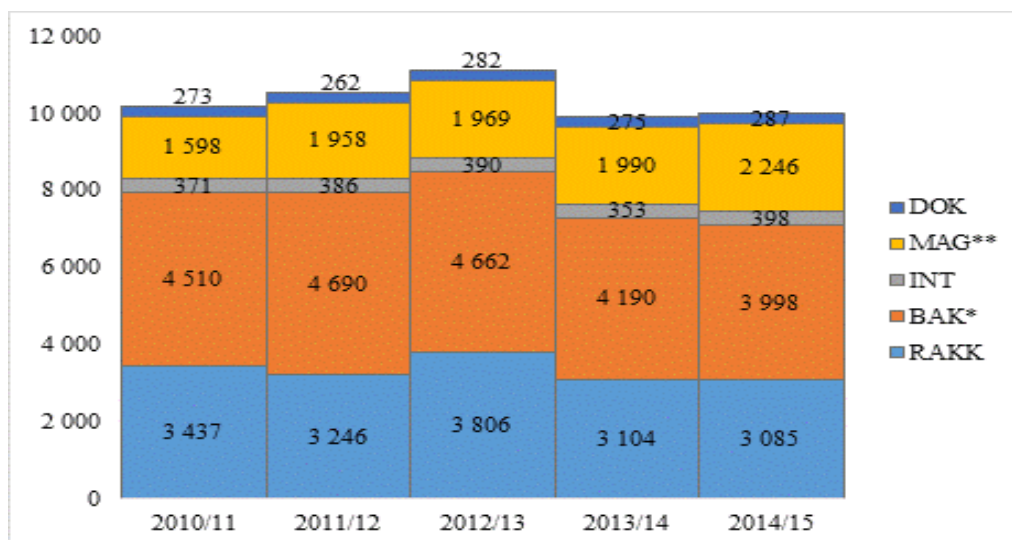

Joonis 16. Kõrghariduse tasemele vastuvõetute arv õpete kaupa 2011/12–2015/16. õa. Allikas: EHIS.

Joonis 17. LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses ja IT õppesuuna lõpetajate arv 2009/10–2014/15. õa. Allikas: EHIS.

- Viimasel viiel aastal on kolmandal tasemel õpingud lõpetanute **tööhõive näitaja** oluliselt paranenud. 2014. aastal oli see 86,7%. Eestile on iseloomulikud soolised erinevused: naiste tööhõive määr on aastaid olnud madalam, võrreldes meeste tööhõive määraga.
- Et saada hinnangut, **kui paljud katkestavad** õpingute alguses, on vaadeldud teatud perioodil õppima asunud ja nende staatust umbes aasta hiljem ehk lähtutud on õppima asumise ajast, mitte konkreetsel ajahetkel (nt 10.11) õppimise faktist. Selle metoodika alusel hinnatuna katkestas aastatel 2012–2015 õpingute alguses ca 21–23% sisseastunutest (2015. aastal – 21,3%). Õpingute alguses on katkestanute osakaal suurem bakalaureuse- ja rakenduskõrgharidusõppes, õppevaldkondadest tehnika, tootmise ja ehituse, põllumajanduse ning loodus- ja täppisteaduste valdkondades (2015. aastal ka teeninduse valdkonnas).
- Katkestamissündmuste põhjal on katkestajaid viimastel aastatel suhteliselt enim olnud bakalaureuseõppes ja rakenduskõrgharidusõppes (2014/15. õa-l vastavalt 19,5% ja 19,6%) (vt joonis 18). Õppevaldkondadest on suhteliselt kõige enam katkestajaid olnud viimastel aastatel loodus- ja täppisteaduste valdkonnas (2014/15. õa-l 20,4%). Suhteliselt kõige vähem on olnud katkestajaid tervise ja heaolu valdkonnas (2014/15. õa-l 9,7%) ja hariduse valdkonnas (2014/15. õa-l 13,3%). Rohkem oli katkestajaid meesüliõpilaste hulgas (2014/15. õa-l 22,2%, naistest katkestas 15,3%).

Joonis 18. Katkestamissündmuste arv kõrgharidusõpete kaupa. Allikas: EHIS.

Märkus: BAK* – sh 2010/11 bakalaureuseõppe (4+2) katkestanud; MAG** – sh magistriõppe (4+2) katkestanud.

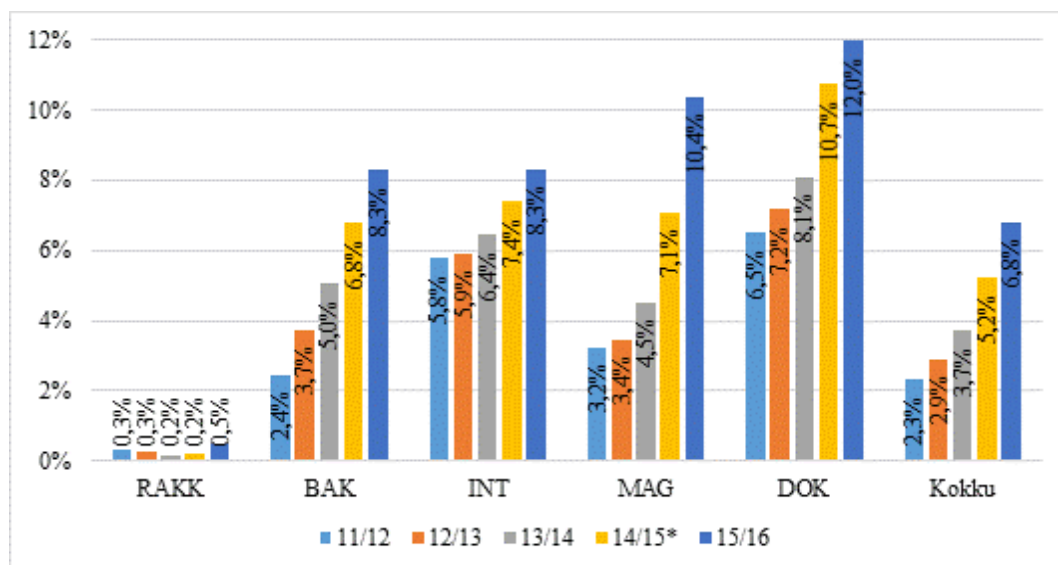
- **Kogu õpingute ajaks Eestisse tulnud välisüliõpilaste arv** on kasvutrendiga. Kui 2011/12. õa-l õppis Eestis kõrghariduse taseme õppekavadel 1573 välisüliõpilast, mis moodustas 2,3% üliõpilastest, siis 2015/16. õa-l õpib Eesti õppeasutustes 3476⁷⁰ välisüliõpilast, mis moodustab 6,8% üliõpilastest (vt joonis 19). Riigikontrolli (2015) ülevaade riigi rändepoliitika valikutest⁷¹ viitab, et välisstudengid ei sisene pärast õpingute lõpetamist Eesti tööturule. **Kuigi Eestisse õppima asuvate välisstudengite arv on kasvanud, jääb vaid viiendik neist pärast õpingute lõpetamist Eestisse alaliselt tööle.**
- **Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne**, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arv kõigi üliõpilaste kohta (3,3%), on aastatel 2011–2014 olnud stabiilne. 2015. aasta metoodika muutus tingis näitaja olulise languse (tabel 21). Teisalt oleme Erasmus programmi raames saavutanud märkimisväärse tasakaalu Eestisse ja Eestist välja suunduvate üliõpilaste arvus ning viimase viie aastaga on ligi kolmekordseks kasvanud siia kogu õpingute ajaks tulevate väliüliõpilaste arv.

⁷⁰ Kuna 2014/15. õa-l arvestusmetoodika muutus, ei ole andmed eelmiste õppeaastatega täielikult võrreldavad.

⁷¹ Eelnõu asutusesiseks kasutamiseks „Riigi rändepoliitika valikud. Millised on riigi võimalused rändepoliitika tõhustamiseks?“

Tabel 21. Mobiilsuse näitajad. Allikas: EHIS.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Üliõpilaste lühiajaline mobiilsus (%) ⁷²	2,8	3,1	3,4	3,6	3,3	1,4
Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal (%)	1,9	2,3	2,9	3,7	5,2	6,8

Joonis 19. Välisüliõpilaste osakaal kõrgharidusõpete kaupa aastatel 2011–2015. Allikas: EHIS.

Märkus: * – 2014/15. õa meetodika muutus.

2.8.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Võrdsed võimalused kõrgharidusõppeks ja muutunud õpikäsituse põhimõtete juurutamine

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
1–3 aastat tagasi kolmandal tasemel ⁷³ õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr*.	84,3	85,5	86,7	vähe-malt 85	selgub 2016	vähe-malt 86	vähe-malt 87	vähe-malt 88	vähe-malt 88	vähe-malt 88

⁷² Alates 2014/15. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/15. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

⁷³ ISCED 97 tasemel 5 ja 6; Eurostat: Employment rates of young people not in education and training by sex, educational attainment level and years since completion of highest level of education [edat_lfsc_24], <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00053&plugin=1>

Kõrgharidusõppe vastuvõtuks avatud õppekavade arv ⁷⁴ .	784	744	734	-	710	ei mõõdeta	710 ⁷⁵	710	710	710
Kõrgharidusõppe õppetöö katkestajate määr (%) ^{76*} .	21,3	22,5	23,1	22	21,3	20	19	18	15	<15

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustaseme analüüs vt ptk 1. ja 1.1.

Kõrgharidusõppeks avatud õppekavade arvu kahanemine on olnud kiirem kui planeeritud. Seetõttu on järgmiste aastate eesmärk saavutatud taset hoida. Katkestamiste määra osas tuleb arvestada madalama täitmise võimekusega, kuna samas mahus langus ei ole järgnevatel aastatel tõenäoline, arvestades trende kõrghariduses (sh õppekorralduse paindlikkuse arenemine, demograafiline olukord).

2015. aastal lõppes esimene ülikoolidega sõlmitud kolmeaastaste halduslepingute periood ning selle tulemusi arvestades lepitati kokku järgmise perioodi halduslepingute eesmärkides. Kõikides halduslepingutes on ühised eesmärgid kolmes grupis: kõrgharidustaseme õppe läbiviimine ja kvaliteet, õppe tõhus korraldus ja seos ühiskonnaga; samuti lepitati kokku vastutusvaldkondadele keskendumise jätkamine.

Üliõpilastele õppes osalemiseks paremate tingimuste loomiseks rakendus 01.02.2015 vajaduspõhise õppetootuse taotlemise võimalus. Üliõpilased, kelle majanduslik olukord on ootamatult halvenenud, kuid kes ei saa vajaduspõhist õppetootust, saavad taotleda vajaduspõhist eritoetust. Õppetootuste- ja õppelaenu seadusega kehtestati uus õppetootuse liik, vajaduspõhine õppetootus, ning toetuse taotlemise, määramise ja maksmise üldised tingimused. Õppeasutused töötasid välja toetuse taotlemise, määramise ja maksmise täpsema korra ja tingimused ning alustasid neile eraldatud rahaliste vahendite piires vajaduspõhise õppetootuse administreerimisega.

2015. a tõusis doktoranditoetus 10% ning alates 01.09.2015 rakendus ka seadusemuudatus, mille kohaselt hakati maksuma sotsiaalmaksu isiku eest, kes saab doktoranditoetust. Seeläbi on doktorantidele tagatud vanemahüvitis ja pensionikindlustus doktoranditoetuse määra ulatuses analoogselt töötasule. Seadusemuudatus annab doktorantidele täiendavad garantiid vanemapuhkuse ajaks ning hilisemaks pensionikindlustuseks.

Eesti kõrgkoolide kvaliteedihindamise tulemuslikku läbiviimist ja tulemuste avalikustamist korraldab Eesti Kõrghariduse Kvaliteediagentuur (EKKA). 2015. a võttis hindamisnõukogu vastu kaks esmahindamise otsust. Õppekavagrupi esmahindamine viiakse läbi siis, kui kõrgkool soovib alustada õpet uues õppekavagrupis ja/või õppes. Toimus 6 kõrgkooli institutsionaalne akrediteerimine, neist 3 juhul võeti vastu otsus akrediteerida kõrgkool 7 aastaks ja kahe kõrgkooli puhul 3 aastaks. Ühe kõrgkooli hindamisotsus kinnitatakse 2016. aastal. 2015. a võttis EKKA kõrghariduse hindamisnõukogu vastu kokku 19 õppekavagrupi kvaliteedihindamise otsust. Lisaks toimusid 2015. a sügisel hindamised üheksas õppekavagrupis. Nende hindamiste kohta võtab nõukogu vastu otsused 2016. a alguses. 2015. a hindas EKKA ka kahte ühisõppekava taotlust.⁷⁷ Kvaliteedihindamist toetab ka **riiklik järelevalve**, mida korraldab HTM. 2015/2016. õppeaastal teostati järelevalve Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis ja erarakenduskõrgkoolis Euroakadeemia.

Meede 2. Kõrgharidusõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik	sihttase				

⁵⁸ Vastuvõtuks avatud õppekavade arv õppekavade registris seisuga 10.11.

⁷⁵ Sihttasemete väärtused on muudetud vastavalt 2015. a saavutatud tulemusele.

⁷⁶ Õpingute katkestamine kõrghariduses õpingute alguses, %. Näiteks 2014. a näitaja on leitud järgmiselt: perioodil 11.11.2012–10.11.2013 õppima asunud, kes seisuga 10.11.2014 ei olnud lõpetanud ega ei õppinud samal õppekohal. Mõningatel juhtudel (need, kes on õppima asunud 2012. aasta lõpust 2013. aasta suveni) võrreldakse staatust peaaegu 2 aasta pärast. Teiste puhul (õppima asunud 2013. aasta sügisel) vaadatakse staatust 1 aasta pärast. Siiski langeb valdav osa (98%) õppima asumisi vahemikku 1.07.2013–10.11.2013 ja nende puhul on 10. novembriks 2014 tegemist 2. aasta õpingutega ja seega võib katkestamise puhul tinglikult rääkida „1. aasta katkestamisest“.

⁷⁷ Kõik hindamismaterjalid on avalikud ja kättesaadavad [EKKA andmebaasist](#).

LTT (loodus- ja täppis- teadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses*.	22	24,6	24,3	23	24,4	23	24	25	25	25
IT õppesuuna lõpetajate arv aastas.	565	572	530	865	596	965 ⁷⁸	1065	1165	1265	1265

Märkus: * EÕSi näitaja, saavutustasemeti analüüsi vt ptk 1.3.

IT õppesuuna lõpetajate arvu osas pole järgmiste aastate sihttasemed realistlikud, arvestades vastuvõetute arvu. Kuigi vastuvõttu on kavas jätkuvalt suurendada, ei mõjuta see kohe näitaja täitmist. Perioodiks 2016–2018 sõlmitud halduslepingutes on Tartu Ülikoolile, Tallinna Tehnikaülikoolile ja IT Kolledžile seatud ülesandeks suurendada lõpetajate arvu informaatika ja infotehnoloogia õppekavagrupis.

IT hariduse arendamiseks analüüsiti 2015. aastal IT Akadeemia seniseid tegevusi ja koostati IT Akadeemia programmi eelnõu aastateks 2016–2020. Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool ja Edinburghi ülikool esitasid Horisont 2020 Teaming’u meetmesse taotluse eesmärgiga luua Eestisse IT-valdkonna kompetentsuskeskus. Projekt läbis edukalt esimese vooru.

Meede 3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime edendamine

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege- lik					
Üliõpilaste lühiajaline mobiilsus (%) ⁷⁹ .*	3,4	3,6	3,3	3,5	1,4	4	6	8	10	10
Eestis õppivate immatricleeritud välisüliõpilaste osakaal (%).	3	3,7	5,2	4	6,8	>5	>7	>9	>10	>10

Märkus: * EÕSi näitaja, saavutustasemeti analüüsi vt ptk 1.3.

Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal on kasvutrendis ja on kavandatud paremal tasemel, seega on ka täitmise prognoos antud näitaja puhul optimistlik. Lühiajalise mobiilsuse näitaja puhul on langus tingitud andmekorje ja meetodika muutusest. Sihttaseme täitmine nõuab seega täiendavat analüüsi.

Meetmest toetatakse Eesti ENIC (European Network of National Information Centres on Academic Recognition and Mobility)/NARIC (National Academic Recognition Information Centres) Keskuse tegevust. Keskusele esitati 2015. aastal hindamiseks ja vastavuse määramiseks 2047 kesk- ja kõrgharidust tõendavat dokumenti kokku 100 välisriigist. 2015. aastal tehti keskusele 1508 kirjalikku järelepärimist, sh välisriikide asutuste ja erasikute poolt Eesti haridussüsteemi, kutsealase tunnustamise või kvalifikatsioonide kohta 433 päringut.

Lisaks sellele tagatakse meetmest erinevate siseriiklike ja rahvusvaheliste stipendiumiskeemide kättesaadavus, nt Euroopa Liidu rahastatud Erasmus+ programm⁸⁰, riikidevaheliste lepingute stipendiumiprogramm, Noore Õpetlase programm, Kristjan Jaagu programm, Nordplus Kõrgharidusprogramm jt.

Koordineeritakse välisriigi kutsevalifikatsiooni tunnustamist ja välisriigi kutsevalifikatsiooni tunnustamise seaduse ühetaolise kohaldamise tegevusi. Korraldatakse Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiivi 2013/55/EL81 ülevõtmine tagamaks direktiivi järgmiseks vajalike õigusnormide jõustamine 2016. aastal. Välisriigi kutsevalifikatsiooni tunnustamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse võttis Riigikogu

⁷⁸ 2016. a ja 2017. a sihttasemed pole realistlikud, 2017. a programmi eelnõus on mõlema aasta sihttasemeks 650; 2018. a – 700; 2019. a – 750 ja 2020. a – 800.

⁷⁹ Alates 2014/15. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/15. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

⁸⁰ Kõrghariduses toetab programm rahvusvaheliste koostöö võrgustike teket, nii sissetulevate kui väljaminevate üliõpilaste mobiilsust ja õppejõudude rännet.

⁸¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0055&from=EN>

vastu 09.12.2015. Seadusest tulenevad vajalikud rakendusaktid ning VV määruse muudatused jõustuvad direktiivi ülevõtmise tähtajaks 18.01.2016.

2.8.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Paranenud on kõrghariduse kättesaadavus. Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud üliõpilaste arv, kes õpivad riigieelarvelisel õppekohal või ei hüvita õppekulusid. Kõrghariduse lõpetajate tööhõive on hea, positiivne on LTT erialade lõpetajate osakaalu kasv. Katkestajate hulk on vähenemas. Kasvab välisüliõpilaste arv, kuid väljakutseks on välisüliõpilaste tööle rakendamine peale õpingute lõpetamist. Väljakutsega tegeldakse tööturu programmi praktikasüsteemi arendamise raames. Polnud võimalik tagada IT õppesuuna lõpetajate arvu kasvu programmis ettenähtud ulatuses. Kasvu tagamiseks ja IT hariduse arendamiseks koostati IT Akadeemia programmi eelnõu aastateks 2016–2020. Analüüsimise üliõpilaste lühiajalise mobiilsuse näitaja taseme languse põhjusi ja kavandame täiendavaid tegevusi olukorra parandamiseks.

Kõrghariduse arendusse panustavad ka teaduse tulemusvaldkonna meetmed.

2.9. Täiskasvanuharidusprogramm

Eesmärk: motiveerida täiskasvanuid õppima ning luua kvaliteetsed ja paindlikud ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%) ^{82*}	30,2	29,6	29,7	29	29,2	28	27	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ^{83*}	12,7	12,5	11,5	13,5	12,2	15	16,5	18	19	20

Märkus: * EÕSi näitajad, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1

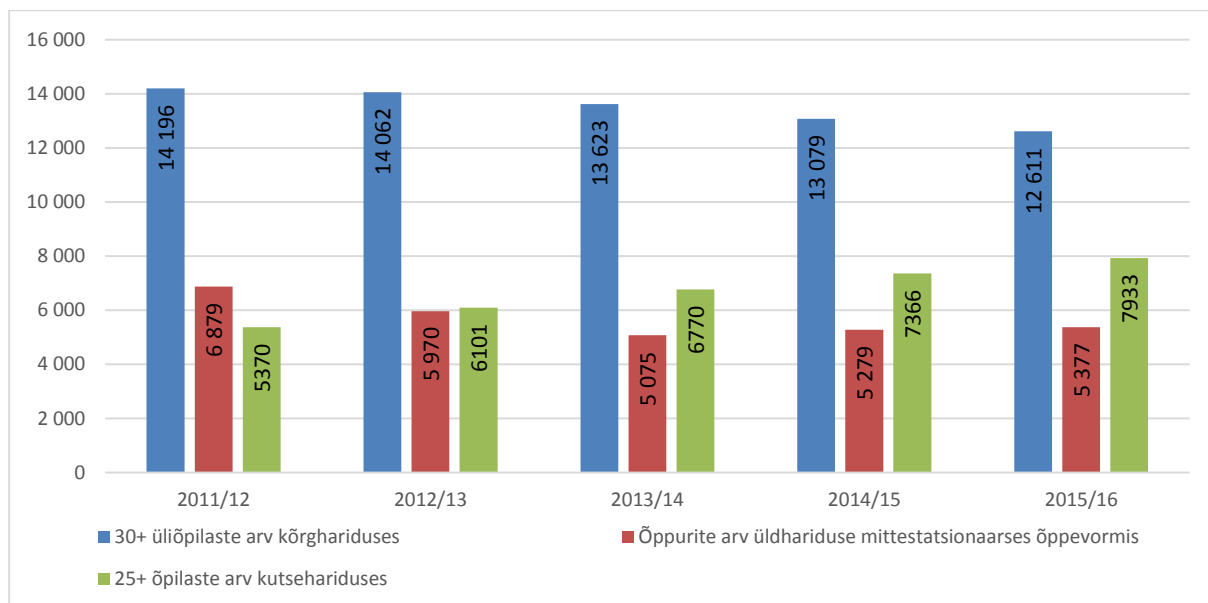
2.9.1. Olulisemad muutused ja trendid

Osalus elukestvas õppes

- Alates 2009. aastast on **elukestvas õppes osalemise määr** (mõõdetakse osalust viimase nelja nädala jooksul) olnud Eestis kõrgem kui 10%, 2014. aastal osales 11,5%, mis on ca 1 protsendipunkti võrra vähem kui aastatel 2012–2013. Kõrghariduses on täiskasvanud õppurite arv (25–65-aastased) viimastel aastatel olnud langustrendis, kutsehariduses aga aasta-aastalt kasvanud, olles 2015/16. õppeaastaks tõusnud 7993 õpilasele, mis moodustab kõigist kutseõppuritest ca 32% (vt joonis 20). Üldhariduses on täiskasvanud õpilaste arv kolme aasta taguse suure vähenemise järel viimasel kahel aastal taas kasvanud.

⁸² Eesti Statistikaameti andmed

⁸³ Eesti Statistikaameti andmed. näitaja arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Elukestvas õppes osalemise hulka loetakse nii osalemine tasemeõppes kui ka koolitustel.

Joonis 20. Täiskasvanute õppimine tasemehariduses 2011/12–2015/16. Allikas: EHIS.

- Aastas osaleb mitteformaalõppes ca iga teine (25–65-aastased) ja formaalõppes iga kümnes täiskasvanu, mis on sarnane OECD keskmisele, kuid väiksem kui Põhjamaades. Just tööga seotud mitteformaalõppes osalejaid on meil ca 10% võrra vähem kui Põhjamaades: nii nt osales tööga seotud formaalõppes 47% Soome ja 36% Eesti täiskasvanutest (Saar jt 2014; PIAACi andmed 2011–2012).
- **Eestis mõjutavad õppes osalemist oluliselt vanus, kodune keel (vene koduse keelega inimesed osalevad oluliselt vähem), haridustase (mida kõrgem see on, seda rohkem osaletakse) jm sotsiaalmajanduslikud tunnused, sh töökoha karakteristikud:**
 - Viimastel aastatel on positiivne olnud madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) elanike järjest aktiivsem osalemine elukestvas õppes – kui veel 2010. aastal oli selle sihtrühma osalus 2%, siis 2015. a oli see enam kui kaks korda suurem (4,4%).
 - Eestlaste osalemine elukestvas õppes kordas 2013. aasta aegade parimat tulemust (14,7%), kuid mitte-eestlaste osalemine on jätkuvalt madal (7,4%).
 - Võrreldes riikidega, kus elukestvas õppes osalus on suurem, on **Eestis osalus madal just vanemates (45+) vanusegruppides**. Kõige aktiivsemad on enda koolitamisel olnud 25–34-aastased inimesed (2015. a 23,4%), kelle osalus viimasel viiel aastal on kasvanud. 35–44-aastaste osalusprotsent on viimastel aastatel vähenenud, langes 2015. aastaks 12,0%-ni. Vanuserühmas 44–54 toimus väike kasv. Eelnevatel aastatel kasvanud 55–64-aastaste elanike elukestvas õppes osalemine pöördus langusele juba 2013. aastal ja langes 2015. aastal veelgi (vt tabel 22).
 - Mitteformaalõppes osalemine erineb ka **piirkonniti**: see on suurim Põhja-Eestis ja väiksem Kirde-Eestis. Piirkondade vaheliste erinevuste põhjuseks on eelkõige töökohtade struktuur: kui Põhja-Eestis on ülekaalus oskusemahukad ametikohad, siis Kirde-Eestis on rohkem keskmise oskustemahukusega sinikraede ja vähese oskustemahukusega ametikohti.
 - **Naiste puhul mõjutab elukestvas õppes osalemist oluliselt laste vanus**: väikelaste emade osalusprotsent on oluliselt väiksem kui lasteta naistel ja neil naistel, kelle lapsed on vanemad. **Perekohustused on 25–34-aastaste alla 2aastase lapsega naiste puhul ka olulisimaks õppes osalemist takistavaks barjääriks**. Siin peitub probleemkoht meie konservatiivsele süsteemile iseloomuliku pika vanemahüvitise perioodi ja väga liberaalse tööturu vahel. Võib oletada, et noored emad tunnetavad teravalt vajadust tööturuarengutest mitte maha jääda, kuid piiratud lastehoiuvõimalused enne lapse teist eluaastat ei võimalda pereelu ja enesetäiendamist paindlikult ühendada.
 - **Töö sisu ja töökoha karakteristikud mõjutavad elukestvas õppes osalemist olulisemalt kui inimese enda karakteristikud** (sh vanus, kodune keel, haridus- ja

oskuste tase). Osalus on suurim oskusemahukatel ametikohtadel (juhid ja spetsialistid) ning väikseim sinikraede ametikohtadel töötavatel täiskasvanutel.

- Ka sektor, majandusharu ja ettevõtte suurus mõjutavad õppes osalemist. **Seega on õppes osalemise puhul olulisem just nõudluse pool ning koolitusest või õpingutest saadavatel uutel oskustel ja/või kõrgemal haridustasemel pole ilma rakendusvõimaluseta iseseisvat väärtust.** Kui tööturul puudub reaalne nõudlus oskuste järele, sest pole piisavalt oskustemahukaid töökohti, on ka täiskasvanuõppes osalemine madal (Saar jt 2014).
- Eestis on **tööandjate rahaline toetus** töötajate formaalõppes osalemisele oluliselt madalam kui OECD riikides keskmiselt. Eestis on saanud tööandjalt rahalist toetust formaalõppes osalemiseks viiendik formaalõppes osalenud töötajatest (OECD riikides keskmiselt on formaalõppele rahalist toetust saanud 32% töötajatest). Mitteformaalõppe puhul saab Eestis tööandjalt rahalist toetust kolm neljandikku osalejatest. Samas on tööandjate toetus väiksem just nende gruppide puhul, kes seda kõige rohkem vajaksid (näiteks madala haridustasemega täiskasvanud, vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötajad, väikestes ettevõtetes hõivatud).
- **Kuigi Eestis on töötute osalus koolitustes viimastel aastatel oluliselt suurenenud, jääb see hõivatute vastavast näitajast siiski oluliselt maha** (erinevus on oluliselt suurem kui Soomes ja Suurbritannias ning mõnevõrra suurem OECD keskmisest). Töötute puhul on Eestis oluliseks koolituses osalemise takistuseks hind. Seega tuleks just sellele sihtgrupile pakkuda senisest veelgi enam erinevaid tasuta koolitusi ja tõhustada koolituses osalemisega kaasnevate kulude katmise mehhanisme. Probleemiks võib olla ka see, et töötud ei ole koolitusvõimalustega kursis. Üle kümnendiku koolitusvajadust tunnetanud töötutest tõi välja just infopuuduse. Samas puudub võimalus mittetajutud infopuudust mõõta: tööotsijad ei pruugi olla koolitusvõimalustest teadlikud ega oska seda ka põhjusena välja tuua.

Tabel 22. Täiskasvanute osakaal, kes osalevad elukestvas õppes, 2010–2015 (%). Allikas: Statistikaamet.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Esimese taseme haridus või madalam	2	3,5	4	4,6	3,2	4,4
Teise taseme haridus, teise taseme järgne ning kolmanda taseme eelne haridus	7,6	8,2	9	8,5	7,8	8,7
Kolmanda taseme haridus	18,6	19,5	20,2	20,1	18,3	18,9
Eestlased	12,2	13,5	14,2	14,7	13,6	14,7
Mitte-eestlased	8,5	8,5	9,7	8,3	7,1	7,4
25–34	17,2	19,7	21,3	21,7	20,2	23,4
35–44	12,2	13,8	13,9	14,3	12,3	12,0
45–54	8,6	8,4	9,4	8,1	7,6	7,8
55–64	4,7	4,7	5,6	5,3	4,8	4,5
Mehed	8,5	9,1	10,6	9,7	9,1	10,4
Naised	13,1	14,4	14,8	15,2	13,7	14,0
Hõivatud	9,4	9,6	10,4	10,3	8,8	9,3
Töötud	3,7	5,7	8,5	9	6,5	6,1
Mitteaktiivsed		1,4	2,2	1,6	1,2	2,2
Formaalõppes osalejad	4,2	4,7	4,6	4,7	4,7	5,1
Mitteformaalõppes osalejad	7,3	7,8	8,8	8,7	7,3	7,9
Kokku	10,9	11,9	12,7	12,5	11,5	12,2

- **Õppes osalemise põhjuste** poolest on Eesti suhteliselt sarnane OECD riikide keskmisele. Kõigis võrreldavates riikides on levinuim õppes osalemise põhjus soov teha oma tööd paremini. Nii OECD riikides keskmiselt kui ka Eestis täiendasid ligikaudu pooled inimesed end just sel põhjusel. Tähtsuseteks põhjusteks on soov suurendada teadmisi ja oskusi huvitaval erialal. Eesti kõige silmatorkavam erinevus teistest riikidest on see, et meil on väga vähe neid, kes nimetasid osalemise põhjuseks kohustust.

- Eesti täiskasvanud peavad võrreldes OECD riikide keskmisega **koolitusi oluliselt vajalikumaks**, seetõttu võib inimeste huvi enesetäiendamise vastu pidada märkimisväärses. Sealjuures sõltub koolitusvajadus eelkõige sellest, kuivõrd tööl oskusi vajatakse. Eesti eristub enamikust teistest võrreldavatest riikidest selle poolest, et **vajadust koolituse järele tunneb veerand vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötavatest inimestest (enamikus võrreldavates riikides ligikaudu 10%), kusjuures alla poolte neist on küsitlusele eelnenud aasta jooksul mitteformaalõppes tegelikult osalenud**. Seega on vaeslapse ossa jäänud just vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötavad inimesed. Teiste analüüsitud riikidega võrreldes on Eestis osalemissuutav ja -vajadus suurem vanemaegaste, põhiharitud, keskmise oskustemahukusega sinikraade ning vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötajate puhul.

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanud

- **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute** (25–64-aastaste) osakaal on Eestis 29,2% (2015. a), mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest. Tervikuna on see näitaja püsinud viimasel paaril aastal samal tasemel. Vähenenud on nende inimeste hulk, kelle õpingud katkevad keskkhariduse tasemeni jõudmata (2014. a andmetel oli kõigist 25–64-aastastest keskkhariduseta 63,9 ja 2015. aastal – 65,1 tuhat inimest).
- Kõige haavatavam grupp täiskasvanutest on need, kel pole põhi- või keskkharidust. **Keskkhariduseta inimesed on sagedamini töötud** (15–74-aastaste seas 13,3% keskkhariduseta *vs* 6,2% keskmine 2015. aastal) või hoopis tööturult eemal (tööjõus osalemise määrad 25–64-aastaste seas vastavalt 65,5% keskkhariduseta inimestel *vs* 83,1% keskmiselt 2015. aastal), hõives olles on neil sagedamini madalamad palgad.
 - o **Keskkhariduseta inimeste seas on mehi kaks korda enam kui naisi:** keskkhariduseta mehi on 19% ja naisi 10%. Samas õpinguid jätkavad naised enam, eriti j ust üldkeskkhariduses, kus 20+ vanuses on ligi 60% naised.
 - o **Vanuserühmadest on keskkhariduseta inimesi enam 25–39-aastaste hulgas** (16–18%), 40–54-aastaste seas on keskkhariduseta inimesi kaks korda vähem (vaid 7–9%) ja 55+ vanuses jälle enam.
 - o **Regionaalselt paistavad silma Ida-Viru, Tartu ja Harju maakond, kus põhi- ja keskkhariduseta inimeste osakaal on teistest maakondadest pea kaks korda madalam.** Samas, kuna tegemist on suuremate maakondadega, siis on neis absoluutarvuna keskkhariduseta inimeste arv suurem.
 - o Keskkhariduseta inimeste tagasitoomist tasemeharidusse analüüsis HTMi tellimusel Centar (Räis jt 2014)⁸⁴ ja tõi välja, et **keskkhariduseta inimeste koguarvust õpib keskkhariduse tasemel vaid väga väike osa (ca 5%).** Neist suurem osa on mittestatsionaarses üldkeskkharidusõppes. Kutsekeskkharidust pakutakse ainult statsionaarse õppena, seetõttu on seda omandavad täiskasvanud valdavalt noored (20–24-aastased).
 - o Keskkhariduseta täiskasvanutest kavandab õpingute jätkamist vähem kui viiendik. Peamised takistused kooli tagasipöördumisel on seotud madala õpimotivatsiooni ja majanduslike raskustega. Samuti on vähenenud inimeste teadlikkus erinevatest täiskasvanute õppe võimalustest.

Katkestamine

- **Mittestatsionaarse üldkeskkharidusõppe katkestab üle 35% täiskasvanud õppijatest ja kutseõppe ca 20% vanuses 25+ õppijatest.**

Tabel 23. Katkestajate osakaal mittestatsionaarses üldkeskkharidusõppes ja kutseõppes 25+ vanusegrupis. Allikas: EHIS.

⁸⁴ Räis, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014). Põhi- ja keskkhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine. HTM.

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Mittetatsionaarne üldkeskharidusõpe	36,3%	34,6%	34,1%	36,2%	36,6%	38,8%
Kutseõpe	22,4%	20,9%	20,2%	20,2%	21,5%	20,9%

2.9.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks.

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik	sihttase				
Mittetatsionaarsete üldharidusõppes õppijate arv.	5075	5279	vähemalt 5075	5377	vähemalt 5075	vähemalt 5075	vähemalt 5075	vähemalt 5075	vähemalt 5075
Õppetöö katkestajate määr mittetatsionaarsetes üldharidusõppes (% kõikidest õppijatest).	35	37	35	36	35	34	32	31	30
25+ õppijaid kutseharidusõppes (% kõikidest õppijatest).	26,3	29,2	27	31,9	29	30	31	32	33

Kahe näitaja puhul (õppijate arv kutseõppes ja mittetatsionaarsetes üldharidusõppes) on sihttasemed saavutatud. Katkestamise vähendamiseks kavandatud tegevused käivitatakse alles a 2016.

2015. aastal piloteeriti (Euroopa Komisjoni AGENDA projekti raames) täiskasvanute gümnaasiumides erinevaid õppijate leidmise viise ning vähemalt osa õppijate arvu tõusust esimese näitaja puhul on ka piloottegevuste mõju. Piloottegevus pani aluse koolide edaspidisele tõhusale koostööle haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomiseks formaalharidusse.

8.06.2015 kinnitas haridus- ja teadusminister määruse „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine“, mida viib ellu Haridus- ja Teadusministeerium. 2015. a valmistati ette ESF avatud taotlusvoor mittetatsionaarset õpet pakkuvatele õppeasutustele eesmärgiga tuua õppesse keskhariduseta inimesi, vähendada väljalangevust ning muuta õppe pakumine paindlikumaks. Haridus- ja teadusminister kinnitas avatud taotlusvooru määruse 5. jaanuaril 2016. Voor kuulutatakse välja I kvartali jooksul.

1. juulist 2015 jõustus õppetoetuste ja õppelaenu seaduse muudatus, mis võimaldab osakoormusega kõrghariduse omandajatel võtta õppelaenu.

VÕTA süsteemi arendamisel mitteformaalse ja informaalse õppe kaudu omandatu tunnustamise võimaluste avardamiseks oli 2015. aastal fookuses täiskasvanute üldharidusõpe ning ellu viidud tegevused olid seetõttu suunatud eeskätt täiskasvanute gümnaasiumidele:

- Eesti täiskasvanute gümnaasiumides viidi läbi küsitlus, mille tulemusel oli võimalik kaardistada koolide senine praktika VÕTA rakendamisel. Vastuste analüüs tõi esile kitsaskohad, mis on sisendiks edasistele arendustegevustele selles valdkonnas. Analüüsist ilmneb, et vajadus VÕTA rakendamise järele täiskasvanute gümnaasiumides on põhjendatud, kuid seni puudusid ühtsed printsiibid, mille alusel õppijate varasemaid õpinguid ja töökogemust arvestada. Puudust tuntakse ka juhendmaterjalidest ning VÕTA hindajate ja nõustajate koolitustest.
- Alustatud on VÕTA rakendamise spetsiifika analüüsiga üldhariduses. Moodustatud on VÕTA töörühm, kuhu on koondatud nii VÕTA rakendamise kogemusega eksperte kutse- ja

kõrgharidusest kui ka täiskasvanute gümnaasiumide esindajaid. Töörühma põhitegevused toimuvad edaspidi.

- Välja on kuulutatud konkurss VÕTA koolitaja leidmiseks 2016. aastal.

Tehtud on ettevalmistusi põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning riiklike õppekavade täiendamiseks varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise põhimõtetega.

Meede 2. Mitteformaalsele koolitusele ligipääsu suurendamine ja koolituse kvaliteedi tõstmine

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik					
25–64-aastaste madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osaluse määr (%) ⁸⁵ .	4,6	3,2	4,6	4,4	5	5,5	6	6,3	6,5

8.06.2015 kinnitas haridus- ja teadusministeerium määruse „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine“, mille raames pakutakse riikliku koolitustellimusena (RKT) täiskasvanutele täiendus- ja ümberõpet. Uue perioodi esimese RKT koostamine käivitati 2015. a lõpus. Koolitused algavad 2016. a veebruaris. 2015. a jooksul valmistati ette ESF avatud taotlusvoor võtmepädevuste koolituste toetamiseks. Avatud vooru määrus kinnitatakse 2016. a I kvartalis. Kokkuvõttes on meetme tegevuste algusaeg nihkunud ja sellest tulenevalt võib kvalitatiivseid muutusi madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osalemises oodata järgmistel aastatel.

2015. a juulist jõustunud täiskasvanute koolituse seadusega muudeti koolitustegevus läbipaistvamaks: koolitusasutused peavad avalikustama info koolituste, koolitajate, õppekavade ja õppekorralduse kohta oma koduleheküljel. **Täiskasvanute koolituse seaduse (TäKS) rakendamise ettevalmistamiseks** töötas Haridus- ja Teadusministeerium välja **täienduskoolituse standardi**, mis jõustus koos TäKSiga 1.07.2015. Seoses õigusaktide jõustumisega viidi läbi erinevatele osapooltele (erinevat tüüpi koolid, ministeeriumid, muuseumid, raamatukogud, personalitöötajad jne) üle 20 teabepäeva. TäKS ja täienduskoolituse standard näevad ette, et kõik TäKSis alusel tegutsevad täienduskoolitajad kasutavad oma töös väljundipõhiseid õppekavu. Koolitusasutuste abistamiseks anti välja juba enne TäKS-i vastuvõtmist 2013. a **täienduskoolituse õppekava juhendmaterjal**. 2015. a algutati juhendmaterjali uuendamine, et viia see TäKS-i ja täienduskoolituse standardiga vastavusse ning lisada teemasid, mis õppeasutustele enim paistavad muret valmistavat (õppekavade sidumine kutsestandarditega, hindamine jne). Õppekavade koostamise lihtsustamiseks on koostatud **õppekava e-vorm**, mis on Haridus- ja Teadusministeeriumi veebilehel avalikustatud ja mida kõik soovijad saavad tasuta kasutada.⁸⁶

Seadus tõi täiskasvanute täienduskoolitusasutuste korraldajatele võimaluse esitada Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) kaudu majandustegevusteade. Majandustegevusteade esitanud koolitajate juures õppijatel on võimalus saada õppepuhkust ja koolituskuludelt tulumaksutagastust. 01.02.2016 seisuga oli EHIS-esse esitatud 169 majandustegevusteadet.

Seadus näeb ette, et EHIS-esse registreeritud täienduskoolitusasutused esitavad korra aastas ka tegevusnäitajad. Täienduskoolituse tegevusnäitajad on välja töötatud ning koostööpartneritega kooskõlastatud. Tegevusnäitajate määrus on hetkel menetluses. Seadus täpsustas ka Täiskasvanuhariduse Nõukogu moodustamist ja ülesandeid. Seoses sellega on välja töötatud nõukogu töökord, mis kinnitati haridus- ja teadusministri käskkirjaga „Täiskasvanuhariduse Nõukogu moodustamine ja selle töökord“.

Eestis on kinnitatud kutsestandardid täiskasvanute koolitaja tase 5, tase 6, tase 7 ja tase 8. Kutset omistav organ on ETKA Andras, kelle ülesanne on kutseeksamite läbiviimine, kutsestandardite pidev uuendamine ning kutse taotlemise populariseerimine. Andras korraldas 2015. a täienduskoolitajatele kaks seminari täiskasvanute koolitaja kutsete propageerimiseks. Lisaks toimusid Lõuna-Eestis, Lääne-Virumaal, Saaremaal ja Ida-Virumaal koolitajate kokkusaamised ja piirkondlikud koostööseminarid. Kutsega koolitajatele toimus

⁸⁵Eesti Statistikaameti andmed. Näitaja arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Madala haridustaseme all mõistetakse põhiharidusega või sellest madalama haridusega inimesi (ISCED 0-2).

⁸⁶ Täienduskoolituse õppekava e-vorm: <http://taiendoppekava.hm.ee/q.php?hash=a345d990#0>

kaks meistriklassi, kus kokku osales 46 koolitajat, samuti korraldas MTÜ hindajate ja kutsekomisjoni liikmetele kaks seminari kutsete arendamise teemadel. 2015. aastal toimus kaks kutse taotlemise vooru. Taotlejaid oli kokku 102 ning kutse anti 88 koolitajale. 31.12.2015 seisuga on kutsega koolitajaid 433.

Meede 3. Kutsesüsteemi arendamine ning elukestva õppe visiooni ellu viivate koostöövormide loomine ja toetamine täiskasvanuhariduses

Näitaja	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
			siht	tegelik	sihttase				
Erinevate osapoolte rahulolu elukestva õppe toimimisega (keskselt regulaarselt läbiviidav uuring).			-	-	metoodika väljatöötamisel		1. mõõtmine		

Kutsesüsteemi arendamine ning kvalifikatsiooniraamistiku rakendamine on kulgenud plaanipäraselt. Täiskasvanuhariduse osapoolte rahulolu koostööga pole veel mõõdetud, seega ei saa veel anda hinnangut tehtava tulemuslikkusele. Täiskasvanute teadlikkuse parandamist elukestvast õppest ja õppimisvõimalustest on toetatud mitmete riigi tasandi ja kohalike tegevuste kaudu (teavitussüritused, seminarid, koostöövõrgustikud jne). Kuna teavitustegevusi on alustatud 2015. a II poolel, saab mõõdetavaid tulemusi oodata alles järgmistel aastatel.

HTMi ja SA Kutsekoda koostöös esitati **EQF (European Qualification Framework)** ja **Eesti kvalifikatsioonisüsteemi sidumise uuendatud aruanne** Euroopa Komisjoni EQF Nõuandvale Kogule, kelle märkuste põhjal aruannet täiendati. Aruanne avalikustatakse pärast selle lõplikku heakskiitmist Euroopa Komisjonis. Moodustamisel on Eesti kvalifikatsiooniraamistiku rakendamise juhtkomisjon.

Käimas on rahvusliku koordineerimiskeskuse NCP (National Coordination Point) andmebaasi projekt, mille eesmärk on arendada riiklikku kvalifikatsioonivõrgustikku kuuluvaid ja EQFiga suhestatud riiklikke kvalifikatsioonide andmebaase tasemele, mis projekti lõppedes võimaldab nende sidumise Euroopa ühendportaaliga. Projekti rakenduses on loodud võimalus SA Kutsekoda kutseregistri ja Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmebaaside sidumiseks Ploteuse/EQFi ühendportaaliga. 2015. a toimus kutsestandardite sidumine ISCED 2013 neljakohaliste koodidega. Samuti on toimunud kutseregistri poolset ettevalmistust andmebaaside sidumiseks.

Europassi tegevuste raames toimub koostöö teiste ELi töö- ja õppimisalast mobiilsust toetavate algatustega ja nende esindajatega Eestis. Samuti toimub ajakohase informatsiooni jagamine Europassi sihtrühmadele.

Kutsesüsteemi arendamise valdkonnas on olulise tähtsusega 1. märtsil 2015. aastal jõustunud kutseaduse muudatused, millega muuhulgas täpsustati koolidele kutse andja õiguste andmist, lihtsustati kutseõukogude moodustamise protseduure ja täiendati järelevalve korraldamist. 2015. aastal jõustusid ka mitmed kutseaduse rakendusaktid. Kutseaduse kohaselt saavad kutseõppe lõpetajad sooritada kutseeksami õppeaja jooksul või aasta pärast lõpetamist. Meetmest kaeti kutseõppeasutuste lõpetajate kutseksamite kulud.

Läbi on viidud kõikide kutseõukogude institutsionaalne ja isikkoosseisude uuendamine. Alates 1. jaanuarist 2016 tegutseb 14 kutseõukogu.

ETKA Andras koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga koordineerib Euroopa Komisjoni algatatud rahvusvahelist projekti "**AGENDA – Euroopa täiskasvanuhariduse tegevuskava**", mille peamine eesmärk on suurendada täiskasvanute elukestvas õppes osalemist. Projekti raames toimusid 2015. a seminarid täiskasvanuhariduse poliitika kujundajatele kohalikul tasandil. Toetati piloottegevuste "Kogukonna toel õppima" ja "Teine võimalus" teostamist, mille sihtgrupiks olid madala haridustasemega täiskasvanud. Korraldati teavituskampaania „Teisel Ringil Targaks (TERITA)“, mille eesmärk oli äratada potentsiaalsetes õppijates huvi täiskasvanute gümnaasiumides õppimise vastu ja ärgitada sihtrühma õppimisvõimaluste kohta infot hankima. TERITA lehele koondati info õppimisvõimaluste kohta täiskasvanute gümnaasiumides. Facebooki kampaanialehte külastas 2459 inimest.

Meetmest toetati Eesti Vabaharidusliidu tegevusi, et väärtustada elukestvas õppes vabaharidusliku mõtteviisi levikut ning võimaldada vabahariduslikele koolituskeskustele ühtne infoväli. 2015. a korraldas **Eesti Vabaharidusliit** (EVHL) võrgustiku liikmetele kolm suuremat seminari järgmistel teemadel: madalama

konkurentsivõimega inimeste kaasamine õpiprotsessi, õppijate motiveerimine ja koolituse kvaliteedi hindamine ning tagamine. EVHL pakkus individuaalset nõustamist koolituskeskuse juhtidele ja edastas valdkondlikku infot liikmeskonnale. Nordplus täiskasvanuhariduse alaprogrammi raames nõustati ja koordineeriti täiskasvanute õpirännet Põhjamaade rahvaulikoolidesse. EVHL korraldas ka rahvusvahelise suvekooli „Olla superkoolitaja vabahariduses“ täiskasvanute koolitaja professionaalsuse teemal.

Käivitatud on **EPALE (Euroopa Täiskasvanuõppe Elektrooniline Platvorm) Eesti lehekülj**. EPALE eesmärgiks on täiskasvanukoolitajate koostöö arendamine, pakkudes seejuures võimalust jagada informatsiooni, pidada diskussioone ja vahetada kogemusi nii riigi kui rahvusvahelisel tasandil. Portaali arendamine toimub koostöös EPALE keskse üksusega, Eesti kasutajaskonna pidevaks suurendamiseks on korraldatud mitmeid teavitussüritusi. EPALE üleeuroopaline tegevus aitab kaasa valdkonna rahvusvahelisele koostööle.

2.9.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2015. aasta oli peamiselt programmi rakendamise ettevalmistusaasta. Valmisid toetuse andmise tingimused välisvahendite kasutamiseks. Programmi tegevustega alustatakse ulatuslikumalt 2016. a.

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 tulemusaruanne

Noortevaldkonna arengukava üldeesmärk on, et noorel on avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, mis toetab sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.

Üldesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks;
- 2) noorel on väiksem risk olla tõrjutud;
- 3) noore osalus otsustes on rohkem toetatud ning
- 4) noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Üldesmärgi näitajad										
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal ¹ (%).	10,2	9,9	11,6	11,0	11,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Noorte töötuse määr vanusegrupis 15–24 ¹ (%).	20,9	18,7	15	15	13,1	14	13	12		
Alaesmärgi "Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks" näitaja										
Noorte kaasatus noorsootöös (% noorte koguarvust) ² .	42	46,4	47	48	49,1	50	53	56	58	60
Alaesmärgi "Noorel on väiksem risk olla tõrjutud" näitajad										
Noori huvikooli kohta ³ .	574	527	492	485	456	480	475	450	425	400
Noori noortekeskuse kohta ³ .	1333	1250	1181	1170	1154	1160	1150	1100	1050	1000
Alaesmärgi "Noore osalus otsustes on rohkem toetatud" näitaja										
Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud) ⁴ .	85	80	85	125	83	140	155	170	185	200
Alaesmärgi "Noortevaldkonna toimimine on mõjusam" näitajad										

Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootööga ⁵ (%).	-	-	-	-	86	hoida taset				
Koolituses osalevate noorsootöötajate osakaal aastas ⁴ (%).	-	-	10	10	12	12	12,5	13	14	15

¹ Allikas: Statistikaamet.

² Allikas: HTMi arvutused EHISe ja ENTK andmete põhjal.

³ Allikad: Statistikaamet, HTM, ENTK.

⁴ Allikas: ENTK.

⁵ Märkus: Uns näitaja, metoodika on kujundamisel.

Noorte osalemine noorsootöös⁸⁷, st nende noorte osakaal, kes osalesid huvihariduses, noorteühingutes, laagrites ja malevates, on aasta-aastalt pidevalt kasvanud: kui aastal 2010 oli nendesse tegevustesse kaasatud noori 37%, siis 2015. aastal 49% kõigist 7–26-aastastest. Eestis tervikuna osales 2015. aastal kõigis näitajas sisalduvates tegevustes peale noortemalevate rohkem noori kui 2014. aastal. 2010. aastaga võrreldes on laagrites osalemine jäänud samaks. Noorte noorsootöösse kaasatus kasvas varasemate aastatega võrreldes peamiselt huvikoolides osalemise kasvu tõttu. Samal ajal on järjepidevalt vähenenud **noorte arv huvikooli ja noortekeskuse kohta**, mis näitab teenuse kättesaadavuse kasvu.

Kokkuvõttes on kaheksast näitajast neli kavandatud või paremal tasemel. Rahulolu näitaja puhul on selgunud algtase, mis on oodatust parem – 86%. Järgnevate aastate siht on seda taset hoida. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste arvu kasv. Mõlema üldeesmärgi näitaja puhul on üldine pikaajaline trend olnud positiivne. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal⁸⁸ on viimase 8 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreast) 11,0%-ni 2015. aastal⁸⁹. Noorte töötuse määr on samuti alates 2010. aastast märkimisväärselt langenud (32,9%-lt 13,1%-ni).

Detailsemalt on näitajate täitmist analüüsitud noortevaldkonna programmi tulemusaruandes (vt allpool ptk 2.1.). Programmiga seatakse valdkonna arengusuunad ja panustatakse hariduse tulemusvaldkonda, samal ajal viiakse ellu ka noortevaldkonna arengukava meetmed.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Noortevaldkonna programmi raames rakendatava **tõrjutusriskis noorte kaasamise ja noorte tööhõivevalmiduse parandamise** meetme abil tihendatakse noorte kokkupuudet tööeluga ning arendatakse välja terviklik tugiteenuste pakett ca 8600-le noorele, kes ei õpi ega tööta. Eesmärk on, et vähemalt 40% neist siirdub järgmise kolme aasta jooksul õppima või tööle. Lisaks innustatakse naaberomavalitsusi tegema koostööd noorsootöötajate pakkumisel ja ajakohastatakse noorteseire süsteemi. Toetatavatest tegevustest saavad aastani 2019 kasu kokku 130 000 noort.

Noorsootöötajate koolituste arendamise meetme abil toetatakse koolituste kvaliteeti, koostööd ja uute meetodite rakendamist, aastaks 2020 paraneb ligi 5000 noorsootöötaja⁹⁰ pädevus.

2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest

Eesmärk: tagada noortele avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks ning selle kaudu toetada sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.⁹¹

Programm aitab kaasa järgmiste noortevaldkonna arengukava üldeesmärgi näitajate⁹² saavutamisele:

Näitaja	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
---------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

⁸⁷ Näitaja metoodika on määratletud 2008. aastal.

⁸⁸ Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

⁸⁹ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

⁹⁰ Mõõdetakse osaluskordi koolitustel, mitte unikaalseid isikuid.

⁹¹ Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 üldeesmärk.

⁹² Neist esimene on ka elukestva õppe strateegia üheks näitajaks ning teine konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ üheks näitajaks.

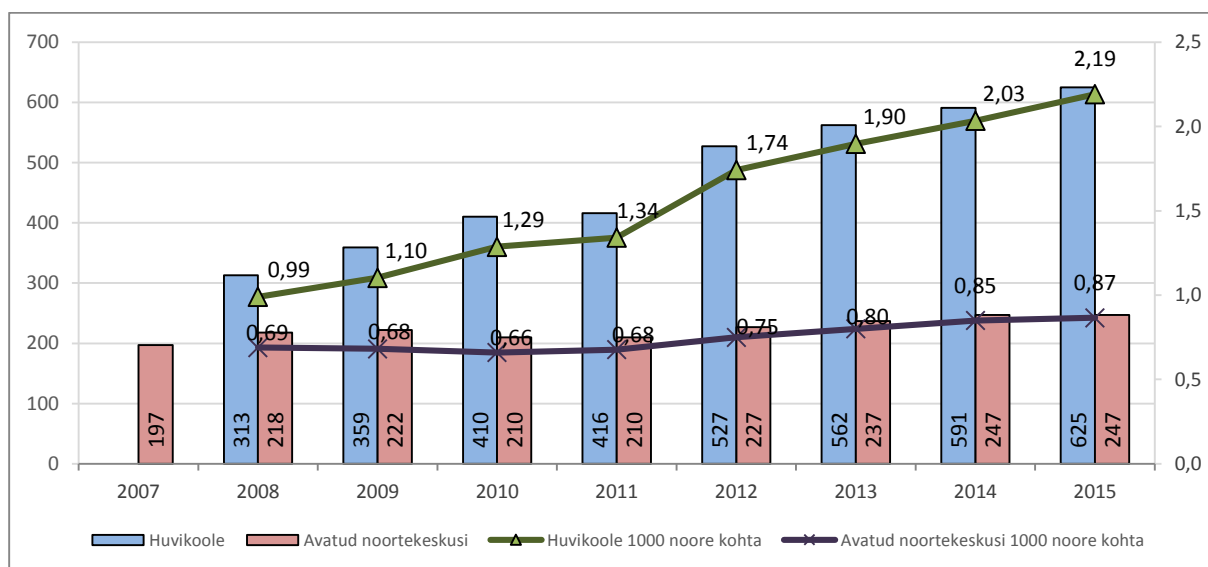
				siht	tege- lik	sihttase				
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%).	10,2	9,9	11,6	11,0	11,0	10,5	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Noorte töötuse määr vanusegrupis 15–24 (%).	20,9	18,7	15	15	13,1	14	13	12	-	-

2.1. Olulisemad muutused ja trendid

Viimase viie aastaga on **noorte (7–26-aastased) arv** vähenenud 25 000 inimese võrra ehk ligikaudu 8%. Kui 2011. aasta alguses elas Eestis umbes 310 000 noort, siis 2015. aasta alguses oli neid veidi üle 285 000. Järgmistel aastatel jätkub noorte arvu kahanemine kogu rahvaarvust kiiremini, mille tulemusena langeb noorte osakaal kogurahvastikust veelgi. Statistikaameti prognoosi järgi jätkub noorte osakaalu vähenemine kogurahvastikust kuni 2022. aastani. Noorte arvu vähenemine mõjutab kindlasti kaasa ka noorte tööpuuduse näitajat, kuna tööturul konkureerib vähem uusi tulijaid.

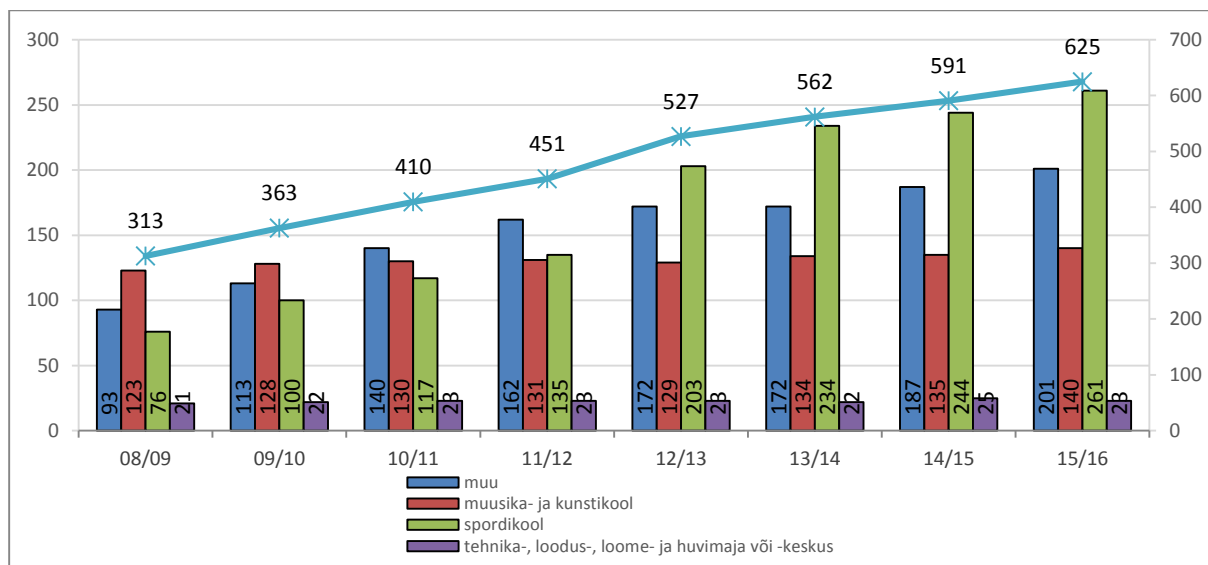
Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks

Aastate jooksul on erinevate **noorsootöös osalemise võimalusi pakkuvate asutuste** (näiteks meetme 2 näitaja aluseks olevate huvikoolide ja avatud noortekeskuste) **arv** Eestis kasvanud. **Avatud noortekeskuste arv** on 2015. aastal jäänud samaks kui 2014. aastal (joonis 21).

Joonis 21. Avatud noortekeskused maakondlike aastaaruannete põhjal (kalendriaasta) ja EHIS-es registreeritud huvikoolid, kes on vaatlusalusel õppeaastal õppurite ja pedagoogide andmed kinnitanud (kalendriaastaga algav õppeaasta). Allikas: ENTK, EHIS.

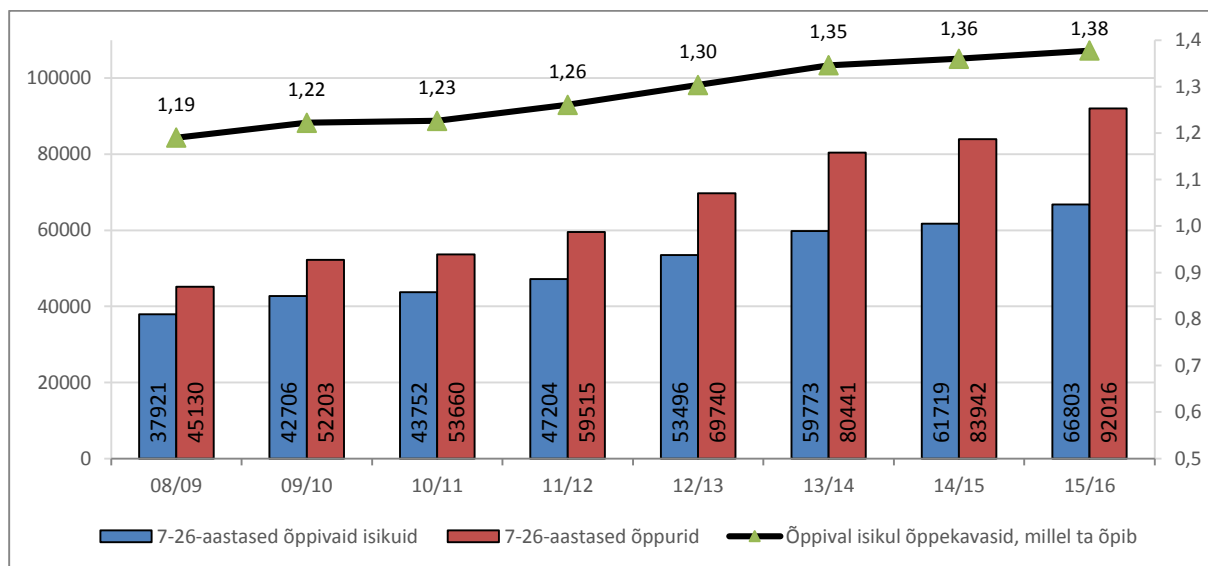
2014/15. õppeaastaga võrreldes on huvikoolide hulgas kõige enam kasvanud spordikoolide arv – neid on 2015/16. õppeaastal 17 võrra rohkem kui 2014/15. õppeaastal (joonis 22). Tehnika-, loodus-, loome- ja huvimajasid ja -keskusi on 2014/15. aastaga võrreldes 2 võrra vähem.

Joonis 22. Huvikoolide arv kokku ja alamtüübi järgi 2008/09.–2014/15. õppeaastal. Allikas: EHIS.

2015/16. õppeaastal õpib Eesti huvikoolides kokku 84 872 isikut (116 016 õppekavale märgitud õppurit⁹³), kellest 66 808 isikut (92 016 õppekavale märgitud õppurit) on 7–26-aastased. 0–6-aastasi õpib Eesti huvikoolides veidi üle 16 000 (19% kõigist õppivatest isikutest) ning vanemaid kui 26-aastasi – umbes 1600 (2% kõigist õppivatest isikutest). Vt joonis 23.

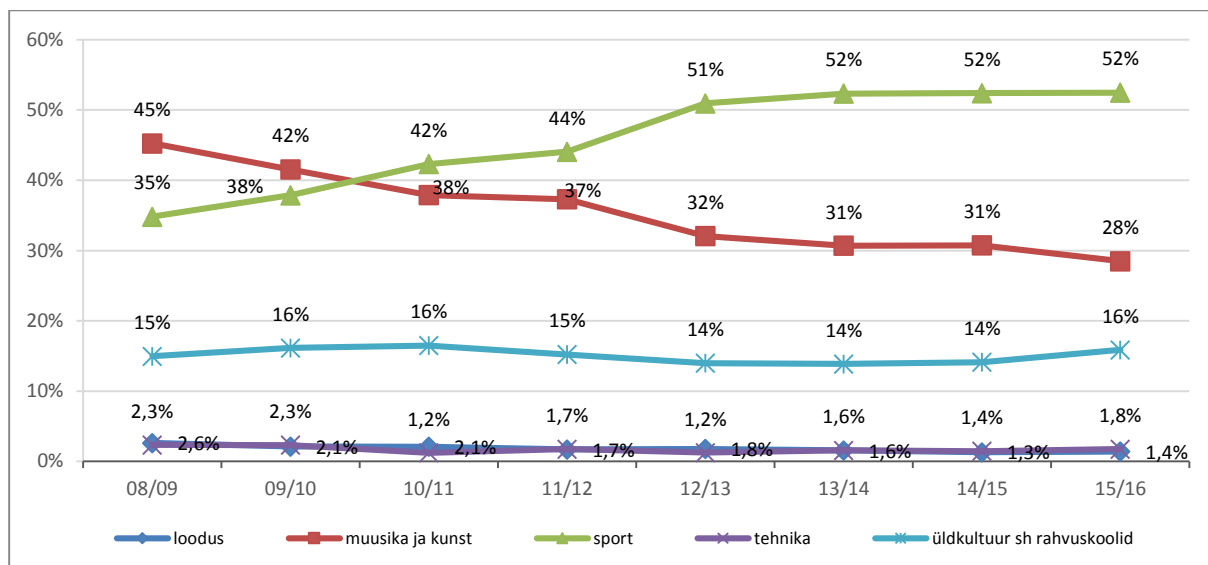
Nii huvikoolides osalevate 7–26-aastaste noorte arv kui keskmine õppekavade arv õppiva isiku kohta on aasta-aastalt kasvanud (joonis 23). Huvihariduses osalevate 7–26-aastaste noorte vanuseline jaotus on aastate jooksul jäänud samaks – 53% huvihariduses osalevatest 7–26-aastastest noortest on 7–11-aastased (neid on veidi üle 35 000), 42% – 12–18-aastased (umbes 28 000) ning vaid 5% (umbes 3500) – 19–26-aastased.

Joonis 23. 7–26-aastased õppivad isikud ning õppurid huvikoolides. Allikas: EHIS

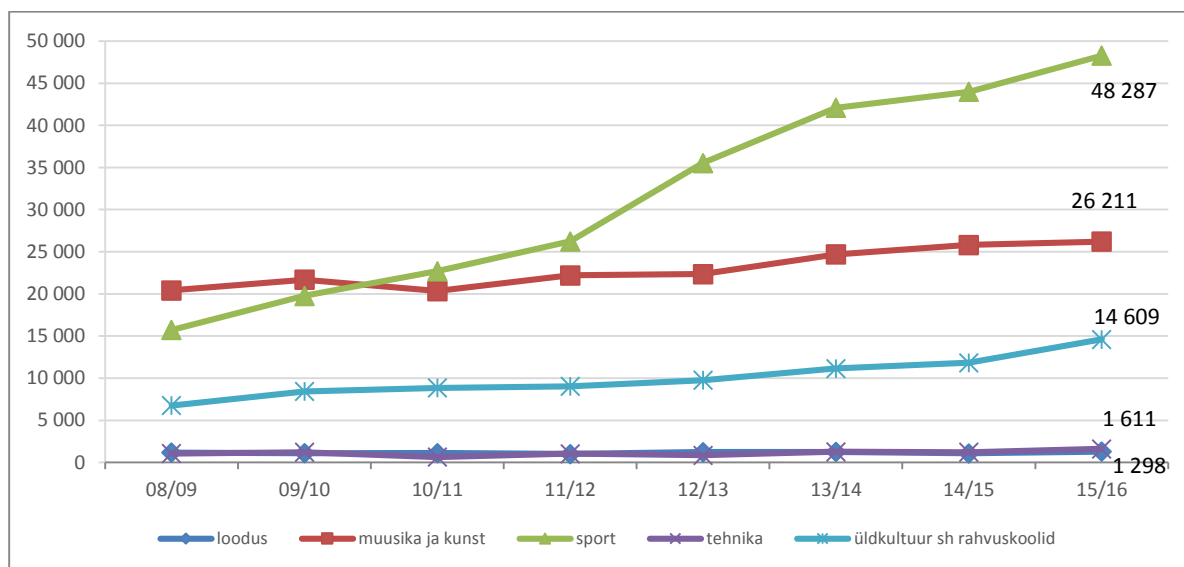
Kõigist noortest huvikooliõppuritest õpivad üle poole spordi valdkonna õppekavadel, ligi kolmandik muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel, teistes valdkondades on osalus väiksem, eriti madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr, kus kokku osaleb vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest (joonis 24).

⁹³ Üks isik võib õppida mitmes huvikoolis ja mitmel õppekaval. Õppur – ühel õppekaval õppiv isik.

Joonis 24. 7–26-aastaste huvikooliõppurite jagunemine valdkonniti (kõigi valdkondade õppurid kokku=100%).

Kuigi 2008/2009. õppeaastast alates on **tehnika ja looduse valdkonna õppekavade noorte õppurite osakaal** üldiselt vähenenud (nii looduse ja tehnika kui ka muusika ja kunsti valdkonna õppurite osakaalude vähenemine ei ole tingitud õppurite arvu vähenemisest konkreetsetes valdkondades, vaid spordikoolide arvu olulise kasvuga kaasnenud spordivaldkonna õppurite arvu kasvust (joonis 25)), siis 2014/15. õppeaastaga võrreldes on mõlema valdkonna õppurite osakaal kõigist noortest huvikoolide õppuritest pisut kasvanud.

Joonis 25. 7–26-aastased huvikoolide õppurid huvihariduse õppekavavaldkondade kaupa.

2015/16. õppeaastal õpib huvikoolides 61 178 7–26-aastast üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilast (44% kõigist 7–26-aastastest üldhariduskoolide õpilastest ning see on 2014/15. õppeaastaga võrreldes 5000 võrra enam), kuid **üldhariduskoolide huviringides** õpib peaaegu 73 000 õpilast (53% kõigist üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest ning see on ligi 1000 võrra vähem kui 2014/15. õppeaastal). Valdkonniti on üldhariduskoolide huviringides osalemise profiil erinev huvikoolidest – kui huvikoolides on muusika ja kunsti valdkonna õppureid alla 30% kõigist õppuritest, siis üldhariduskoolide huviringides käib neid 54% kõigist huviringides osalejatest. Spordi valdkonnas käib huvikoolides 53%, üldhariduskoolide huviringides vähem kui 30% kõigist huviringides käijatest. Üldhariduskoolide looduse ja tehnika valdkonna huviringides käib vastavalt ligi 5% ning 8% kõigist huviringides osalejatest, samas kui huvikoolides õppis looduse valdkonna õppekavadel 1,4% ning tehnika valdkonna õppekavadel 1,8% kõigist õppuritest.

Noorte eneseteostust takistavad ja tõrjutusriski tõstvad tegurid

Mitmekülgse arengu ja ühistegevuse võimalused ei ole noorte jaoks Eestis võrdsed. Noorsootöös osalemisele seab piirid noorte ja nende perede sotsiaalmajanduslik taust ning arengu- ja ühistegevuse võimaluste olemasolu ning kättesaadavus. Oluline laste ja noorte noorsootöös osalemist takistav tegur on **sotsiaalne tõrjutus**, mis toob kaasa sügava ja pikaajalise kahju noorte arenguvõimalustele. Tõrjutuse põhjused on erinevad – noore ja tema perekonna vaesus, mille põhjuseks võib olla noore ja/või vanemate töötus, töötamine madalapalgalistel äraelamist mittevõimaldavatel ametikohtadel, mille põhjuseks omakorda võib olla madal haridustase jne.

2014. aastal viidi Haridus- ja Teadusministeeriumis läbi analüüs, mille eesmärk oli kaardistada ning üldistavalt iseloomustada neid piirkondi Eestis, kus lastel ja noortel võib olla keskmisest suurem tõenäosus ühiskondlikust elust kõrvale jääda. Analüüsi tulemusena sooviti peamiselt viimase kolme aasta (st 2011–2013) andmete põhjal leida loogilisi mustreid Eesti kohalike omavalitsuste üldisemas olukorras laste ja noorte tõrjutusriski kontekstis, et kaardistuse põhjal tõhusamalt ja fookuseeritumalt planeerida tõrjutusriski ennetamisele ja tõrjutuse mõju vähendamisele suunatavaid noortevaldkonna meetmeid. Omavalitsuste grupid moodustusid noorte kohta olemasolevate tõrjutusriski iseloomustavate andmete põhjal (toimetulekutoetust saanud laste osakaal, koolikohustuslikus eas koolikohustuse mittetäitjate osakaal, noorte töötute osakaal, alaealiste komisjoni suunatud osakaal, laste suhtelise vaesuse määr). Analüüsi tulemusena jagunesid Eesti omavalitsused kolme klastrisse. Neist esimesse klastrisse kuuluvates omavalitsustes on keskmisest madalam noorte tõrjutusrisk ja positiivsem sotsiaalmajanduslik olukord ning kolmanda klatri omavalitsustes on keskmiselt kõrgem tõrjutusrisk ja negatiivsem sotsiaalmajanduslik olukord. Analüüsi tulemusena jagunesid kohalikud omavalitsused järgmiselt:

1. klaster – 32 KOVi, kus elas 54,3% noortest;
2. klaster – 99 KOVi, 27,3% noortest;
3. klaster – 83 KOVi, 18,4 % noortest.

Kui 18,4% kõigist 7–26-aastastest ehk ligi 56 000 noort elas omavalitsustes, kus sotsiaalmajanduslik olukord ja noorte seisundi näitajad on keskmisest halvemad, siis nendest omakorda ligikaudu 8000 noort elasid kõige kehvemal järjel olevates omavalitsustes, mis olid Rahandusministeeriumi omavalitsuste atraktiivsuse hinnangus saanud 0 punkti⁹⁴ ning asusid Siseministeeriumi kohalike omavalitsuste võimekuse hinnangus⁹⁵ viimases kolmandikus.

Sotsiaalmajanduslik taust seab piirid ka noorsootöös osalemisele. Näiteks huvihariduses ja üldhariduskoolide huvitegevuses osalejate arv on 2012/13. õppeaastaga võrreldes kasvanud kõigi klastrite omavalitsustes (esimese klatri omavalitsustes 10% võrra, kolmanda klatri omavalitsustes 11% võrra), kuid vahe esimese ja kolmanda klatri omavalitsuste vahel ei ole vähenenud – 2015/16. õppeaastal osaleb huvihariduses ja üldhariduskoolide huvitegevuses 51% esimese klatri omavalitsuste noortest ja 49% teise klatri omavalitsuste noortest, kuid 44% kolmanda klatri omavalitsuste noortest.

2015. aastal hinnati noorte noorsootöösse kaasatuse näitajat esmakordselt piirkonniti, osutades tähelepanu mitte-eebaste osalusvõimalustele⁹⁶. Omavalitsustes, mille elanikkond on 2011. aasta rahvaloenduse tulemusena enamuses mitte-eebaste (19 omavalitsust), osaleb mainitud noorsootöö tegevustes 31% noortest, mida on oluliselt vähem kui Eestis keskmiselt. Kui vaatlusaluseid tegevusi lähemalt vaadata, võib näha, et kõige suurem erinevus Eesti üldise näitajaga on laagrites osalemises ning seejärel huvihariduses ja noorteühingutes osalemises. Samal ajal näiteks malevates osalevad nende 19 KOVi noored Eesti keskmisest pisut enam (2015. aastal 1,6% nende 19 omavalitsuse noortest vs 1,4% kogu Eesti noortest). Näitajas sisalduvatele tegevustele lisaks osalevad nende omavalitsuste noored ülejäänud Eesti noortest veidi rohkem ka üldhariduskoolides toimuvates huviringides (27% vs 25,5%). Nende omavalitsuste noorte noorsootöös osalemise valikute üheks põhjuseks võib muuhulgas olla nende omavalitsuste elanike üldine sotsiaalmajanduslik taust. Näiteks 2014. aastal moodustas omavalitsustes, kus 2011. aasta rahvaloenduse andmetel moodustasid üle 50% elanikkonnast eesti keelest erineva emakeelega elanikud, toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmete arv 25% nende omavalitsuse elanikkonnast. Lisaks oli toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmete hulgas 42% kõigist

⁹⁴ Kohalike omavalitsuste atraktiivsus elu-, töö- ja haridusliku keskkonnana – Elukoha, töökoha ja hariduse koondstatistika: <http://www.fin.ee/doc.php?110162>.

⁹⁵ Kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse indeks 2013 – põhianalüüsi tulemused xls-formaadis: https://www.siseministeerium.ee/public/KOV_indeks_2006_2013_numbrid.xls.

⁹⁶ Näitajas sisalduvatest andmetest oli vaid huvihariduses osalemise andmeid võimalik ka varem omavalitsuste kaupa välja arvutada.

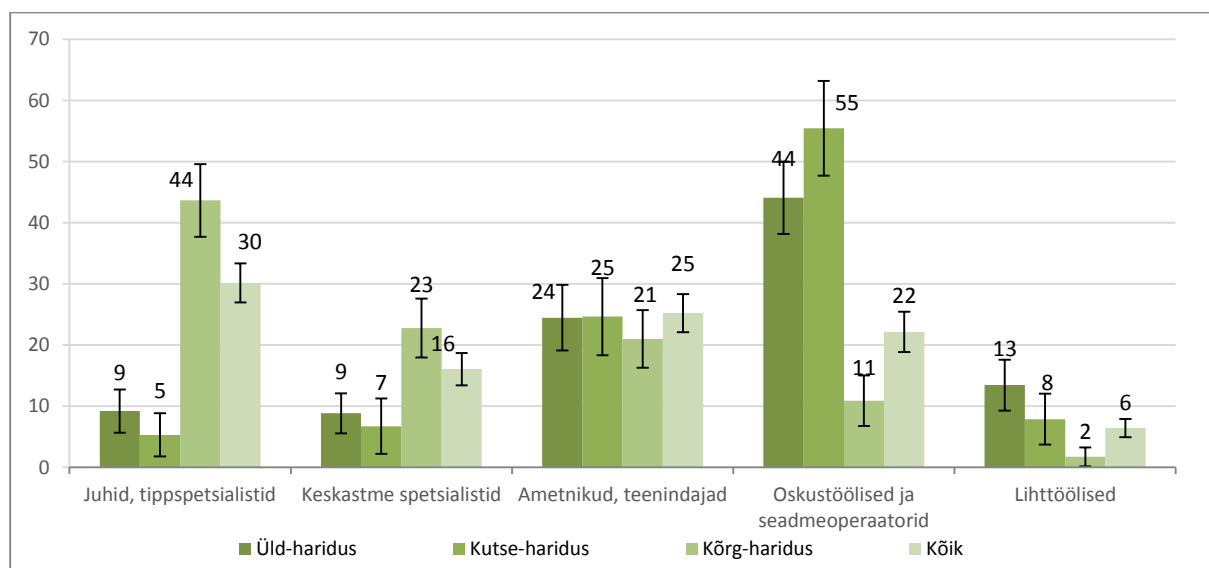
nende omavalitsuste 0–17-aastastest lastest (ülejäänud Eestis kokku on vastavad osakaalud 12% ja 23%). Seega on võimalik, et neis omavalitsustes on Eesti keskmisest enam selliseid noori, kes valivad osalemiseks lihtsamalt kättesaadava tegevuse ning tegevuse, millega kaasneb ükskõik kui väike rahateenimise võimalus (noortemaley).

Üheks noorte tõrjutusriski mõjuriks on madal haridustase. Noored, kes alustavad tööelu peale põhihariduse omandamist või varem ega jätka haridusteed, peavad ka pikemas perspektiivis leppima lihttöölise staatusega⁹⁷. Ainult põhihariduse või madalama haridusega 18–24-aastasi noori, kes õpinguid enam ei jätka, oli 2014. aastal 11,6% eagrupist. Nende osakaal on viimase 8 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreast) 11,6%-ni 2014. aastal⁹⁸. Endiselt tekitavad seejuures muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi. Rahvusesti on madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal viimastel aastatel mitte-eestlaste hulgas veidi väiksem olnud (vt tabel 24).

Tabel 24. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal 2010–2014. Allikas Statistikaamet

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal ¹ (%):	11,1	10,5	10,2	9,9	11,6	11,0
mehed;	14,3	12,6	12,8	13,5	15,4	12,9
naised;	7,5	8,4	7,5	6,1	7,5	9,0
eestlased;	11,6	10,6	10,9	9,9	12,4	11,8
mitte-eestlased.	9,7	10,3	8,4	9,7	9,0	8,1

2014. a avaldatud PIAACi aruanne (Saar jt 2014) täiskasvanute oskustest ja elukestvast õppest keskendus eraldi erialase haridusega noortele (16–29-aastased põhi- ja üldkeskharidusega mitteõppivad noored), uurides nende sotsiaalset tausta, oskusi, õpimotivatsiooni ja osalust tööturul. **16–29-aastaste seas on üldharidusega (ehk erialase haridusega) ja mitteõppivaid noori umbes viiendik, kusjuures noormehi on nende hulgas rohkem kui tütarlapsi.** Sotsiaalse päritolu alusel on täheldatav ka selge haridusgruppide taastootmine. Eriharidusega noored töötavad enamasti töökohal, kus puudub eriline surve õpinguid jätkata ja oma haridustaset tõsta. Eriharidusega mitteõppivate noorte töötusrisk on mõnevõrra kõrgem kui noortel üldiselt (vastavalt 16% ja 12%). Kutseharidusega mitteõppivate noortel on see natuke madalam kui eriharidusega noortel (13%), kuid siiski oluliselt kõrgem kui kõrghariduse omandanutel (5%). Üld- ja kutseharidusega noored erinevad väga vähe nii oskuste taseme kui ka selle poolest, kui erinevaid oskusi tööl vaja läheb. Peaaegu pooled üld- või kutseharidusega noortest töötavad oskustöötajatena ning kümnendik lihttöölisena, üld- ja kutseharidusega noorte ametialane struktuur oluliselt ei erine (joonis 26). Seega ei taga kutseharidus, võrreldes vaid üldharidusega, ligipääsu kõrgematele ametikohtadele.

⁹⁷ Krusell, S. (2014) Noored versus parimas tööeas ja vanemaealised tööturul. Kogumikus „Muutuv majandus ja tööturg“. Eesti Statistikaamet. Loetav: <http://www.stat.ee/72566>.

⁹⁸ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

Joonis 26. Erinevatesse haridusgruppidesse kuuluvate mitteõppivate ja kõigi noorte ametikohtade struktuur, 16–29-aastased, % (Saar jt 2014: 60).

Märkus: Üldharidus hõlmab nii põhi- kui ka üldkeskharidust ning kutseharidus hõlmab nii põhi- kui ka keskehariduse baasil omandatud kutseharidust.

Veel üheks tõrjutusriski oluliseks mõjuriks on noorte töötus. Noorte (15–24-aastaste) töötuse määr on vähenenud viimase viie aastaga kaks korda (33%-lt 13,1%-le), mis viitab ennekõike paranenud tööturuolukorrale ja kahanevale noorte arvule, kuid on ELi kontekstis siiski väga positiivne areng. Teisalt on noorte töötuse tase viimastel aastatel olnud püsivalt rohkem kui kaks korda kõrgem kui 25-aastaste ja vanemate näitaja. Eagrupid 15–24 oli 2014. aastal 8400 töötut, mis moodustab ca 5,7% kõikidest selles vanuses noortest (01.01.2014 seisuga 146 962 noort). Mitteaktiivseid noori vanuses 15–24, kes ei õpi ega tööta, oli Eestis 2014. aastal Eurostati andmetel 11,7% eärühmast (hinnanguliselt 17 200 noort). Mitteõppivate ja mittetöötavate noorte hulgas moodustavad kõige suurema osa madala haridustasemega noored – 11,7 protsendist 4,4%, mis samal ajal on pisut väiksem osakaal kui Euroopa Liidus tervikuna. Ülejäänud Euroopa Liiduga võrreldes on aga Eestis oluliselt suurem osakaal üldkeskharidusega NEET-noortel (3,6% Eestis vs 1,9% Euroopa Liidus) ning kutsekeskharidusega noorte väiksem osakaal (2,5% Eestis vs 4,0% Euroopa Liidus).

Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsustes

Noore võimalused ja soov osaleda otsustes, mis nende elu ja ühiskonda puudutavad, on Eesti sidusa ühiskonna arengu alus. Osalemine enda ja ümbritseva elu korraldamises ja vabatahtlikus tegevuses loob baasi tugeva kodanikuühiskonna arengule, milles noored on sotsiaalsete muutuste aktiivne osapool. Osalusest sõltub paljusi kuuluvustunne ja kaasatuse taju, mis aitavad vältida vajadust ja soovi end radikaalselt väljendada või riigist lahkuda.

2010. aastal heakskiidetud noorsootöö seadus määratles muuhulgas esmakordselt ka noortevolikogude staatuse ja rolli. See on kaasa toonud noorte osaluskogude arvu tõusu, kohalike omavalitsuste tähelepanu osaluskogude loomisele ja nende tegevuse toetamisele. Kui 2010. aastal tegutses 15 maakondliku noortekogu kõrval 45 kohalike omavalitsuste noortekogu, siis 2012. aastaks kasvas nende arv 70-ni ning 2015. aastal vähenes kahe võrra.

Osaluskogude kõrval on olulisteks kohaliku tasandi osalusvõimalusteks koolides tegutsevad õpilasesindused. Suuremat osa tegutsevatest õpilasesindustest, kokku 186 esindust, koondab Eesti Õpilasesinduste Liit (EÕEL)⁹⁹. Õpilasesindustesse kuuluvad 6.–12. klassi õpilased, kes tegutsevad esinduses keskmiselt 1–3 aastat. Haridus- ja Teadusministeerium toetas 2015. aastal 17 üleriigilist noorteühingut. Igaühes neis on vähemalt 500 liiget ja iga ühing tegutseb vähemalt viies maakonnas. Eesti Noorteühenduste Liit koondab kokku 58 noorteühendust, milles osaleb ühtekokku üle 45 000 noore. 12 ühingu on üle 500 liikme, neljas jääb liikmete arv vahemikku 100–500, üheksas ühingu on 25–100 noort ning kõige rohkem, kokku 17, on alla 25 liikmega ühinguid. ENLi liikmeks olevad noorteühendused paiknevad enamjaolt Harjumaal (37 ühingut) ja Tartumaal (10 ühingut).

Noortevaldkonna toimimise mõjus

2015. aasta lõpus viidi läbi esimene uuring noorsootöös osalevate noorte noorsootöö teenusega rahulolu kohta. Uuringu küsitlusele vastas 2 757 noort, neist 814 7–11aastased ja 1 943 12–26-aastased. Noorsootöoga on rahul 86% noortest. Vanusgruppide ja emakeele lõikes erinevusi rahulolus ei ole, samas poistest on noorsootöoga rahul 84% ning tüdrukutest 88%. Osalusvormidest on noorteinfo ja noorteühingutega rahul 82% (sealjuures noorteinfo on väga rahul vaid 32% noortest) ning noortemalevatega 92% noortest. Huviharidusega on rahul 91% ning väga rahul 64% noortest.

Noorte rahulolu üheks oluliseks mõjutajaks on tõenäoliselt need konkreetsed inimesed, kes noortega nende vabal ajal tegelevad. Eestis on hinnanguliselt üle 5000 noorsootöötaja. EHIs huvikoolide registris sisalduvad andmed huvikoolide õppekasvatustööga tegelevate töötajate kohta (õpetajad, treenerid, huvihariduse spetsialistid, noorsootöötajad, kutseõpetajad, muud töötajad). **Huvikoolide töötajate arv** on järjepidevalt suurenenud – kui 2009/10. õppeaastal töötas huvikoolides 3405 isikut, siis 2015/16. õppeaastaks oli neid 4772. 2015/16. õppeaastal moodustasid 54% huvikoolide õppekasvatustööga

⁹⁹ Laps hariduses ja noorsootöös, Ilves, K., 2013.

tegelevatest töötajatest õpetajad ja 32% treenerid (vastavalt 2814 ja 1678 isikut¹⁰⁰). Seoses spordikoolide arvu kasvuga on treenerite arv kasvanud 2009/2010. õppeaastaga võrreldes kõige enam ning kuigi õpetajate arv on aasta-aastalt suurenenud, siis nende osakaal kõigist huvikoolide õppekasvatustööga tegelevatest töötajatest on vähenenud.

2015. aasta avatud noortekeskuste seireküsitlusele vastati kokku 130 noortekeskuse kohta, kus töötab kokku 255 sisulist töötajat. Kui seda tulemust üldistada ning eeldada, et Eestis on ühe avatud noortekeskuse kohta keskmiselt kaks sisulist töötajat, siis 247 noortekeskuse kohta oleks neid orienteeruvalt 500. Täiendavalt töötavad noorsootöötajad koolis huvijuhtidena, noorteühingutes, ringijuhtidena jm. 2016. aasta alguse seisuga on Eestis kehtiv **noorsootöötaja kutsetunnistus** 82 isikul, kehtiv **laagriksvataja osakutsetunnistus** – 2468 isikul ning **laagrijuhataja osakutsetunnistus** – 747 isikul.

2.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege- lik					
Noorte kaasatus noorsootöösse (% noorte koguarvust)	42	46,4	47	48	49,1	50	53	56	58	60
sh noorte kaasatus noorsootöösse omavalitsustes, mille elanikkond on enamikus mitte-eestlased võrdluses Eesti keskmisega ¹⁰¹ .					30,9	32	35	38	41,5	45

Programmi järgmisteks aastateks prognoositakse noorte kaasatuse jätkuvat kasvu, sh samas tempos kasvab noorte osalus noorsootöös ka nendes omavalitsustes, mille elanikkond on enamuses mitte-eestlased. Malevates osalevate noorte arvu mõjutab toetuse andmise tingimuste „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ alategevus „Töösuvi“, mille raames pakutakse malevates osalemise võimalust eelkõige noortele, kellele see teenus täna kättesaadav ei ole.

Noorte loovuse arendamise, omaalgatuse ja ühistegevuse võimaluste suurendamiseks ellu viidud tegevustest võib õnnestumisena esile tuua huvikoolidele mõeldud juhendmaterjali väljatöötamise, mida hakatakse kasutama huvikoolidele kavandatud koolitustel (eelkõige pikaajalistes arenguprogrammides).

Huvihariduse üheks prioriteediks oli 2015. a arendada tegevusi, mis soodustavad loodusteaduste, täppisteaduste ja tehnoloogia (LTT) valdkonna alaste huvide teket ning arengut. Sellest tulenevalt oli projektikonkursi „Varaait vol. 11“ üheks eesmärgiks toetada uusi algatusi just LTT valdkonnas. Sellele vaatamata jäi LTT valdkonnas esitatud taotluste arv tagasihoidlikuks. Kokku esitati 118 taotlust (sh 27 LTT valdkonnas). Toetust eraldati 112 projektile (sh 24 LTT valdkonna projektile).

Koolikeskkonnas noorsootöö toetamiseks viidi ellu jätkuprojekt „Hooliv klass“, mille raames toimus 7 koolitust.

Meetmest toetati mitmete noorteprojektide elluviimist:

- **Erasmus+ programmi vahenditest** toetati ligikaudu 5500 noore ja noorsootöötaja osalemist Erasmus+ noortevaldkonna rahvusvahelistes projektides ning 127 noorsootöötaja osalemist 43-l rahvusvahelisel koolitusel. Samuti korraldati Eestis rahvusvahelise koostöö tegevuste (Transnational Cooperation Activities – TCA) raames 13 koolitust, kus osales 341 noorsootöötajat ja noort ning viidi läbi Euroopa Vabatahtlikus Teenistuses osalevate organisatsioonide akrediteerimine.

¹⁰⁰ Kuna üks isik võib töötada mitmel erineval ametikohal, siis kõigis detailsemates jaotustes on kokku rohkem isikuid kui üldarv – näiteks erinevatel ametikohtadel töötavaid isikuid on 2015/16. õppeaastal 5254, seega üks isik töötab keskmiselt 1,1 erineval ametikohal.

¹⁰¹ Valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ eesmärkide saavutamiseks noortevaldkonnas elluviidavate tegevuste tulemusnäitaja.

- **Hasartmängumaksu laekumisest** toetati 2015. a 17 noortevaldkonna aastaprojekti ja 77 kohaliku tasandi projekti.
Toetati järgmisi koondprojekte (lisaks eespool toodud koondprojektile „Varaait“):
 - o Projekti „**Noorte tervistav ja arendav puhkus**“: **laagritegevuses osales 28 763 noort** (sh 2 915 vähemate võimalustega noort). Toetati 24 püsilaagrit, 56 projektlaagrit ning 2 hariduslike erivajadustega laste kooli laagriprojekti. Noortelaagrite juhtidele ja kasvatajatele korraldati 17 koolitust, laagrikorraldajatele 2 koolitust ja koolitajatele 1 koolitus. Kokku osales koolitustel 610 inimest.
 - o Pilootprojekt „**Noortekohtumised**“, mille eesmärk oli suurendada Eestis elavate erineva emakeelega noorte omavahelist suhtlemist, teineteisemõistmist ja arengut. **Projekti kaudu toetati ligi 1800 noore osalemist noortekohtumiste tegevustes.**
 - o Projekt „**Noortemalevad**“: toetati 42 malevakorraldajat ja 4 532 malevakohta, sh 795 ööbimisega ja 3737 ööbimiseta.

Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Noori huvikooli kohta	574	527	492	485	456	480	475	450	425	400
Noori noortekeskuse kohta	1333	1250	1181	1170	1154	1160	1150	1100	1050	1000

Näitaja väärtus on kahanenud, kuna 2015. aastal suurenes huvikoolide arv 34 kooli võrra ja noortekeskuste arv 1 keskuse võrra ning samal ajal vähenes Eestis noorte arv 5400 noore võrra. Rahvastiku ja noorte arvu vähenemise kontekstis on noorsootöö teenuste kättesaadavuse tagamiseks oluline lisaks uute võimaluste loomisele säilitada olemasolevaid asutusi. Paljudes Eesti piirkondades võib see osutuda väljakutseks.

2015. a alustati noorsootöö teenuse kättesaadavuse suurendamise tegevussuuna ettevalmistust, sh tervikliku tugiteenuste paketi väljatöötamist ligikaudu 8600-le kõige raskemates oludes noorele, kes ei õpi ega tööta. Eesmärk on, et vähemalt 40% neist siirdub järgmise kolme aasta jooksul õppima või tööle. Kavandamisel on erinevad abinõud, suurendamaks noorte kokkupuudet tööeluga: ametite läbiproovimist võimaldavate kutselaborite loomine, kogukonnapraktika ja malevakorraldajate võimekuse tõstmine. Kogukonnapraktika tegevusse kaasati 418 noort (planeeritud oli 350). Toetuse andmise tingimuste „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ raames osales noorsootöö teenustes kokku 751 noort, sh teenust saanud NEET noori (vanuses 15–26 a) oli 333.

Noorte tõrjutusriski maandamisele aitasid 2015. aastal oluliselt kaasa ka edukalt ellu viidud Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) programmi „Riskilapsed ja -noored“ tegevuskavas kavandatud tegevused. Noorsootöö teenuste kaudu loodi kontakt 6739 noorega. Noortekeskuste pakutavates huvipõhistes tegevustes osales 17 143 noort. Vanglast ja erikoolist vabanenud noortele jätkutuge pakkuvast teenusest sai osa 239 noort. „HUKK-AP“ projekti tulemusel osales huvitegevuses 2281 riskis olevat noort. Nõustati 347 peret. Riskinoorte kaasamiseks käivitati 69 piirkondlikku huvitegevust.

Tõrjutusriski ja õigusrikkumiste ennetamiseks noorte seas eraldati viimast korda HTM-i haldusalas maavalitsustele vahendid alaealiste komisjonide tegevuse toetamiseks – alaealiste õigusrikkujate kohtlemise poliitikavaldkond on üle antud Sotsiaalministeeriumi haldusalasse, kus see lõimitakse 1. jaanuarist 2017 uue lastekaitse süsteemiga.

Avatud noorsootöö kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamiseks kohalikul tasandil eraldati maavalitsustele toetust avatud noortekeskuste projektikonkursi läbiviimiseks. Taotlustingimuste avatud noortekeskuste vajadustele kohandamiseks ning avatud noortekeskuste tegevuste suuremaks toetamiseks töötati koostöös maavalitsustega välja uued projektikonkursi tingimused ja rakenduskeem. Uute tingimuste rakendamist alustatakse 2016. aastal.

Maavalitsuste kaudu toetati noorteinfo teenusepakkujaid, et tagada noortele kvaliteetse ning asjakohase info kättesaadavus. ENTK korraldas noorte infomessi „Teeviit“. Infomessi külastas 5723 inimest. Toimused mitmed kampaaniad, sh „Noortepäev 2015“ (osales 42 000 noort), Euroopa Noortenädal, „Võta päevaks vabatahtlik“ jpm. Arendati Euroopa Noorteportaali ning noored.ee veebide sisu.

Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsuste tegemises

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud).	85	80	85	125	83	140	155	170	185	200

2015. aastal ei olnud meetme elluviimine tulemuslik. Organiseeritud osalusvõimaluste näitaja sihttaset ei saavutatud. Samas kasvas 2015. aastal osaluskogudes osalevate noorte arv 66 noore võrra (2014. aastal oli osaluskogude liikmete arv 890).

Väljakutseks on olnud nii sama osaluskogude arvu säilimine kui ka see, et uusi osalusvorme ei ole juurde tekkinud. Parendusmeetmena on sõlmitud leping Eesti Noorteühenduste Liiduga (ENL) uute noorte osalusvormide analüüsi tegemiseks. Analüüs valmib 2016. aastal. Analüüsi tulemustest lähtuvalt kavandatakse tegevused uute organiseeritud osalusvormide loomiseks. Kuigi täna on veel vara hinnata haldusreformi mõju juba olemasolevatele organiseeritud osalusvõimalustele, peame arvestama, et haldusreform toob endaga kaasa muudatusi, millest tulenevalt võib näitaja täitmine tulevikus väljakutseks osutuda. Nt 2014. aastal ühinesid Saare maakonnas kolm valda, mille tulemusena ühinesid 2015. aastal ka sealsed 3 noortevolikogu.

Olulisemaks sündmuseks on Riigikogus vastu võetud Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valimisea langetamiseks 18. eluaastalt 16. eluaastale, mille tulemusena peaksid paranema ka noorte võimalused ühiskonnas ja otsustes kaasa rääkida.

Programmi raames toetati maakondlike noortekogude tegevust aastatoetuste eraldamise kaudu ning uute KOV osaluskogude loomist. Käivitati noortevolikogude juhtide mentorlusprogramm ning noortevolikogude arenguprogramm, kus osales 10 noortevolikogu. Koordineeriti osaluskogude juhtide ümarlaua tegevust ning üleriigilise projekti „Osaluskohvik“ läbiviimist. Koordineeriti teadlikkuse tõstmist osaluskogudest. Täiendavalt toetati osaluskogude tegevust projektifondi kaudu. Osaluskogude arendamiseks korraldati visioonisündmus, mille tulemusel valmis dokument „Osaluskogude visioon 2020“.

Noorteühingute aastatoetust eraldati 17-le noorteühingule (sh 3-le noorteühingute liidule ja 14-le noorteühingule).

Meede 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootööga (%).	-	-	-	-	86	86				
Koolituses osalevate noorsootöötajate osakaal aastas (%).	-	-	10	10	12	12	12,5	13	14	15

2015. aastal saavutati meetme eesmärk, meetme elluviimine oli tulemuslik. Ka järgnevatel aastatel on prognoositav koolituses osalevate noorsootöötajate osakaalu kasvu. 2015. aastal määrati näitaja „Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootööga“ algtase. Kuni 2020. a-ni on eesmärk seda taset säilitada. Selle eesmärgi saavutamisse panustavad kõik noortevaldkonna arendamiseks planeeritud tegevused.

Positiivne on noortevaldkonna töötajate suur huvi täienduskoolitustes osalemise vastu. Kavandatust suurem osalejate arv oli laagri juhatajate ja kasvatajate koolitustel. Kevadel ja sügisel viidi läbi noorsootöötaja kutse ja osakutse taotlusvoorud (osakutset/kutset taotles 576 noorsootöötajat, selle sai 477 noorsootöötajat).

Meetme elluviimisel võib üheks olulisemaks vaheetapiks pidada toetuse andmise tingimuste (TAT) „Noorsootöötajate koolituste arendamine“ kinnitamist 2015. aastal. Koolituste raames on kavandatud pikaajalised arenguprogrammid, mis lähtuvad noortevaldkonna töötajate erinevast tööpetsiifikast,

töökeskonnast ning arenguvajadusest; temaatilised koolitustegevused, mis toetavad noortevaldkonna töötajate pädevuste arendamist prioriteetsetel teemadel; koolitustegevused, mis toetavad piirkondlikku arengut noortevaldkonnas ning koolitustegevused, mis tugevdavad noorsootöö praktikat rahvusvaheliste teadmiste ja oskustega.

2015. aastal käivitusid TAT tegevused suuremate tõrgeteta. Küll aga võttis kavandatust kauem aega ettevalmistusele järgnev koolituste läbiviimine. Kokku osales koolitustel 307 noorsootöötajat, s.o 138 noorsootöötajat kavandatust vähem. Seda põhjusel, et suure osa tegevuste elluviimine algas esialgu planeeritud oluliselt hiljem ja tegevused viidi ellu aasta viimases kvartalis.

Noorsootöö ja noortepoliitika mõju paremaks esiletoomiseks ühiskonnas kinnitati noorsootöötajate tunnustuskonkursi uued kategooriad – aasta huvikooli töötaja, aasta noortekeskuse töötaja, aasta noorsootöötaja koolis, aasta noorteühing, aasta osaluskogu, aasta noortemalev, aasta noortelaager, aasta kohalik omavalitsus, aasta huvikool, aasta noorsootöö sündmus.

Noorsootöö nädala „Kõik erinevad. Mõned võrdsed?“ raames pöörati tähelepanu sallivusele. Üle Eesti korraldati noortele suunatud ettevõtmisi, osaluskohvikuid, fotonäitusi, filmi- ja kultuuriõhtuid, noortekonverentse, mõttekodasid jpm.

Noorte olukorra ja seisundi paremaks analüüsimiseks uuendati noorteseire näitaja ja uuringute andmebaas (sh noorteseire veebis). Koostati noorteseire aastaraamat „Erivajadustega noored noorsootöös“.

2.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi tulemuslikkust võib kokkuvõtvalt hinnata heaks.

Programm viidi 2015. aastal ellu nelja meetme osas kogumaksumusega 10,8 mln eurot. Kõigi nelja meetme rakendamine oli tulemuslik ja tõi kaasa ka enamuse näitajate positiivse muutuse:

Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistgevuseks – noorte kaasatus noorsootöösse suurenes.

Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine – noorsootöö kättesaadavus kohalikul tasandil paranes.

Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsuste tegemises – noorte osalusvõimaluste arvu näitaja küll vähenes, kuid samal ajal suurenes osaluskogudes osalejate arv, kuigi noorte arv on vähenenud.

Meede 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine – noorte rahulolu noorsootööga oli väga kõrge ning koolituses osalenud noorsootöötajate osakaal kujunes oodatust suuremaks.

Tulemusvaldkond: teadus

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” tulemusaruanne 2014–2015¹⁰²

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni arendamise üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks.

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” (*edaspidi TAI strateegia*)¹⁰³ rakendamine peab tagama Eesti TAI süsteemi koordineeritud arendamise ja võimekuse tõusu, arvestades riigi eelarvestrateegiaga, ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 ja muude

¹⁰² Tulemusaruandes on kajastatud ainult HTMi vastutusalas olevad meetmed ja tegevused

¹⁰³ Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ heakskiitmine – Riigi Teataja III, 29.01.2014, 2.

riiklike tegevuskavadega. Samuti peab rakendamine arvestama TAI strateegiaga külgnevate ja osaliselt kattuvate valdkondade strateegiate ja arengukavadega (nt Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020).

Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine;
- 2) teadus- ja arendustegevus (TA) toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides;
- 3) TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks;
- 4) Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav.

Eesmärkide saavutamisse panustavad ka Kaitseministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Maaeluministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi meetmed ja tegevused.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldeesmärgi näitajad

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Teadus- ja arendustegevuse investeeringute tase SKPst ¹ ,	2,11	1,71	1,44	2,0	selgub 2016	2,2	2,4	2,6	2,8	3,0
sh erasektori TA kulutused SKPst (%).	1,24	0,84	0,64	1,0	selgub 2016	1,4	1,4	1,6	1,8	2,0
(Ettevõtete) tootlikkus hõivatu kohta (% ELi keskmisest) ¹ .	73,2	72,8	73,8	73	selgub 2016	73,6	75,4	76,0	78,0	80
Koht ELi innovatsiooniliidu tulemustabelis ² .	-	14	13	13	13	12	12	11	11	10

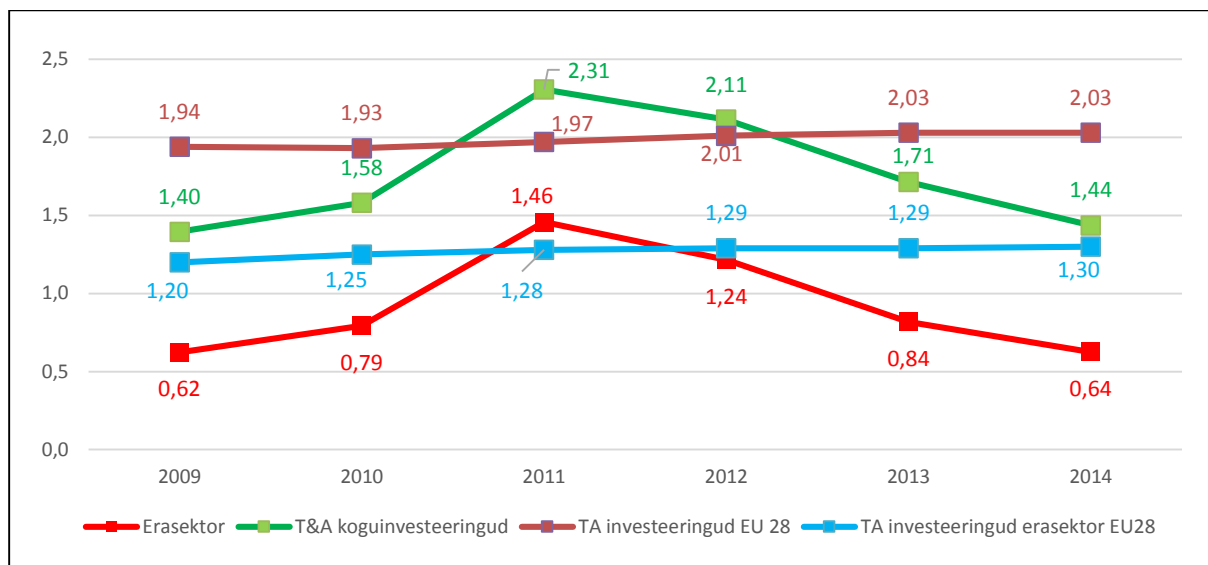
¹ Allikad: Eurostat, Statistikaamet

² Allikas: Innovatsiooniliidu tulemustabel 2014;

Hetkeolukorra ja üldeesmärgi näitajate täitmise analüüs

Alates 2012. a on **Eesti TA investeeringute tase olnud languses**: 2,31% SKP-st aastal 2011 ja 1,44% aastal 2014. Seejuures on **ettevõtlussektori investeeringud langenud** vastavalt 1,46%-lt 0,64%-le. Selline suur kukkumine on seotud ühekordse iseloomuga investeeringutega ölisektoris (uue tehnoloogiaga tehaste käikulaskmine). Tehaste valmimisel need investeeringud lõppesid. Kahjuks on nüüd vähenemine jõudnud ka avalikku sektorisse ning teistesse majandusharudesse. **Juba teist aastat järjest oli TA kulutuste langus Eestis Euroopa Liidu suurim** – vastavalt 19% ja 16%. Aastatel 2009–2011 toimunud kiireimast kasvust on saanud kiireim TA investeeringute langus. Euroopa Liidu keskmine TA kulutuste osakaal SKPst oli 2014. aastal 2,03% (sh erasektori investeeringute osakaal 1,30%) ning euroalas 2,12%. Vt joonis 27.

Juhul kui trend jätkub, pole strateegia üldeesmärgi näitajate sihttasemete täitmine realistlik. Tänase rahastamistaseme tingimustes on **prognoositav TA investeeringute tase aastaks 2020 1,0–1,5% SKPst. Prognoositav erasektori kulutuste TA tase on aastaks 2020 0,5% SKPst.**

Joonis 27. Teadus- ja arendustegevuse kulutuste maht %-na SKP-st. Allikas: Eurostat.

Avaliku sektori TA vähenemist saab selgitada eelkõige ühe EL tõukefondide perioodi lõppemisega ja teise perioodi väiksema mahuga. Välisvahendid (tõukefondid) moodustasid viimastel aastatel ca poole HTM TA eelarvest. Kuid see ei ole ainuke põhjus. TA põhilised instrumendid (institutsionaalne ja personaalne uurimistoetus ning baasfinantseerimine), millest toimub jooksva teadustöö rahastamine, ei ole peale 2008. a majandussurutisest tingitud eelarve vähendamist veel endisele reaalkaalu tasemele jõudnud. Kuna SKP on aeglaselt aga järjekindlalt tõusnud, on ka sellel oma mõju TA osakaalu langusele. Kui arvestame inflatsiooniga, siis 2007. a püsihindades on põhiinstrumentide langus ca 20%.

Erasektori muutusi seletavad Eesti õlitööstuses aastatel 2010–2012 tehtud olulised investeeringud tehnoloogia arendusse. 2013. aastal jõuti piloottehase ehitusel tootmisfaasi ja uusi investeeringuid tehti palju väiksemas mahus, mis oligi teadus- ja arendustegevuse kulutuste languse põhjuseks (Statistikaamet). 2014. a toimunud 23% vähenemisel on aga muud põhjused, mille täpsem väljaselgitamine vajab põhjalikumat analüüsi.

Nii avalik kui erasektor saavad finantseerimist kolmest allikast. Olulisim allikas on mõlemal omafinantseerimine: avalikku sektorit rahastab eelkõige riik, ettevõtlussektorit aga ettevõtlussektor ise. Tähelepanu tasub juhtida asjaolule, et ettevõtlussektori tellimused avalikule sektorile moodustavad vaid 3,8% avaliku sektori TA mahust – kui seda võrrelda teiste arenenud riikidega, jääb Eesti vastav tase OECD ja Euroopa Liidu keskmisest maha ligikaudu 2–3 korda. Teine Eesti eripära on, et välismaa allikate osakaal teaduse rahastajana on märkimisväärselt kõrge – eriti avalikus sektoris teostatud TA puhul. See on otseselt seotud ka Eesti eduka osalemisega EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammides. Kolmas tähelepanek on see, et ettevõtlussektori TA kuludest on üle 10% finantseerinud riik – sarnasel tasemel on ka mitmed teised arenenud OECD riigid.

Teaduse alarahastamine on hakanud takistama stabiilset teadustööd ning pikaajaliste eesmärkide elluviimist. Rahastamise langus võib viia ajude väljavooluni ning eurotoetuste eest rajatud taristu alakasutuseeni.

2014. aastal tegid mitmed teadusasutused ning teadusega seotud organisatsioonid ettepanekuid teaduse rahastamise ümberkorraldamiseks, sest liigne projekti- ja konkurentsipõhisus on hakanud takistama stabiilset teadustööd ning pikaajaliste eesmärkide elluviimist. Haridus- ja teadusministri 2014. aasta sügisel loodud töörühm võttis arvesse juba esitatud seisukohti, läbiviidud analüüse ja uuringuid ning koostas detsembri lõpuks oma ettepanekud teaduse rahastamise korraldamiseks. Töörühma ettepanek oli korraldada süsteem ümber nii, et konkurentsipõhise ja stabiilse rahastuse suhe on 50:50. Praegu on teadusrahastus üle 80% ulatuses konkurentsipõhine. Ülikoolide teadusrahastuse proportsioonide muutmine baasrahastuse suurendamise ja osakaalu kasvatamisega on ka üks TANi (02.12.2015) heakskiidetud prioriteetidest. Valitsusliidu tegevusprogrammi eesmärgi – avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse rahastamise määr 1% SKP-st aastal 2019 – saavutamiseks on ressursside lisavajadus aastaks 2019 73,6 mln EUR.

2014. aastal tõusis **Eesti positsioon ELi riikide hulgas Innovatsiooniliidu tulemustabelis** (*Innovation Union Scoreboard*) eelmise aastaga võrreldes ühe koha võrra ehk 13. ning oli selle tulemusega EL keskmike hulgas (Eesti on liigitatud riikide gruppi „*innovatsiooni järgijad*“). **2015. aastal säilitasime küll koha, kuid langesime aste madalamasse „liigasse“: nüüd kuulume „mõõdukate innovaatorite“ gruppi.**

Tabel 25. Eesti koht EL “Innovation Union Scoreboard” edetabelis. Allikas: Euroopa Komisjon.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eesti koht “ <i>Innovation Scoreboard</i> ” edetabelis	19	18	16	12	14	14	ei ilmunud	14	13	13

Euroopa Komisjoni väljastatava Innovatsiooniliidu tulemustabel vaatleb riikide tulemuslikkust 25 näitaja osas. Tulemusi vaadeldakse võrdluses sama näitaja EL keskmisega. Üheksa näitaja puhul on Eesti tulemus ELi keskmisest kõrgem. Märkimisväärselt head on Eesti näitajad EL keskmisega võrreldes rahvusvahelises koostöös ilmunud publikatsioonides, TA-ga mitteseonduvates kulutustes innovatsioonile, innovatiivsete väike- ja keskmise suurusega ettevõtete koostöös ning ühenduse kaubamärkes. Eesti suurimad tugevused teiste ELi riikidega võrreldes on ettevõtete kulutused (eelkõige teadus- ja arendustegevusega mitteseotud innovatsioonikulutused) (2. koht) ning avaliku sektori TA osakaal (6. koht). Keskmisest tunduvalt nõrgemad on Eesti näitajad kolmandatest riikidest pärit doktorantide arvu ning litsentside ja patentidega seotud välistulude osas. Summaarse innovatsiooniindeksi langus on seotud majanduslike mõjude, innovaatiliste ettevõtete ja intellektuaalomandi näitajate vähenemisega.

Lähiaastatel on efektiivsuse teguritest tulenevalt tootlikkuse näitajate kasvutempo taas ELi keskmisest kiirem. Näitaja seire toimub septembris 2016. Eesti ettevõtete tootlikkuse tõstmine on konkurentsivõime edendamisel üks peamisi ülesandeid ning seda eriti olukorras, kus ettevõtete tootmiskulud on lähenemas arenenud riikide tasemele. Kui aastatuhande algul lähenes Eesti ettevõtete tootlikkus kiiresti ELi keskmisele tasemele, siis viimastel aastatel on Eesti tootlikkuse kasvutempo mõnevõrra aeglustunud. Seejuures on Leedu tootlikkuse poolest Eestist isegi möödunud. Samas vahe Soome ja Rootsi järjest väheneb. Siin ei ole põhjuseks niivõrd Eesti kiire kasv kui Põhjamaade suurem langus Euroopa Liidu keskmisega võrreldes. Kuna nii tööga hõivatud isikute kui ka töötatud tundide arv on Eestis kiirelt suurenenud, võib eeldada, et hõive suurenemisest tulenev majanduskasv on ammendumas. Edaspidi saab majanduskasvu veduriks olla kiirem tootlikkuse kasv, millele peaks eelnema investeeringute suurenemine. Hetkel on aga seis selline, et viimasel paaril aastal on investeeringud olnud langustrendis. Kui globaalne ebakindlus väheneb ja eksporditurud hakkavad taastumise märke näitama, on ka Eestis oodata majanduskasvu kiirenemist. 2020. aastaks seatud sihttaseme (80%) saavutamine eeldab, et ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta läheneb Euroopa Liidu keskmisele aastast keskmiselt umbes 1 protsendipunkti võrra.

Tabel 26. Ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta, osakaal ELi keskmisest. Allikas: Eurostat.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
EL27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Eesti	60,7	65,4	65,1	65,2	69,0	70,4	73,2	72,8	73,8
Läti	53,9	56,5	57,0	56,3	58,2	60,5	62,7	62,4	64,7
Leedu	57,9	62,0	64,8	61,2	67,1	70,5	72,7	74,2	74,4
Soome	111,0	113,8	114,5	111,7	111,3	111,5	109,3	108,0	107,5
Rootsi	115,7	117,9	117,5	115,4	117,1	116,3	115,9	113,2	112,0

Strateegiliste eesmärkide näitajate täitmist analüüsitakse detailsemalt meetmete tulemusaruandes (vt allpool ptk 2.). Meetmete eesmärgid, tegevused ja struktuur tulenevad otseselt TAI strateegiast. Meetmete rahastamiskava tuleneb 2015. a riigieelarve seadusest ning vastavast riigi eelarvestrateegiast, kus on sätestatud valdkonna kululaed. Kuigi TAI strateegia rahastamiskavas on kirjas, et teadus- ja arendustegevuse rahastamine riigi- ja kohalikust eelarvest tõstetakse 2015. aastaks 1%-le SKPst ja edaspidi hoitakse seda sel tasemel, ei ole riigieelarve seadus ega ka riigieelarve strateegia sellega kooskõlas (st tegelik rahastamise maht jäi 2015. a TAI strateegias seatud sihttasemele alla). Meetmete elluviimisel arvestatakse TAI strateegia sisulisi eesmärgi ja tegevusi, kuid tegevuste mahu ja ulatuse juures on võimalik tegutseda piirides, mida eelarvelised võimalused ette näevad. Mõnel juhul ei ole TAI strateegias seatud sihttasemed olemasoleva ressursiga saavutatavad.

2. Ülevaade strateegia täitmisest meetmete kaupa

2.1. Meede 1. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine

Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine. See on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ja nähtav ning katab põhilisi kõrgharidus- ja kultuurivaldkondi. Teadusasutuste võrk tegutseb tõhusalt. Taristu on nüüdisaegne. Teadlaste ja innovaatorite järelkasv on kindlustatud. Eesti on atraktiivne koht teadus- ja arendustöös ning teadlaskarjäär on populaarne.

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Doktorikraadi kaitsmistest arv õppeaastas ¹ .	190	233	213	270	208	275	275	290	290	300
Osakaal Eesti kõigist kõrgetasemelistest teaduspublikatsioonidest, mis kuuluvad maailmas 10% enim tsiteeritute hulka ² (%).	8,5% (2009)	-	-	8,5	-	9	9,5	10	10,5	11
Kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta ³ .	1235	1427	1551	1400	selgub 2016	1450	1500	1550	1580	1600

¹ Allikas: EHIS.

² Allikad: Innovatsiooniliidu tulemustabel 2014, Scopus/Science Metrics.

³ Allikad: EUROSTAT, Thomson Reuters Web of Science seisuga 26.05.2015.

Teadusvaldkonnas on väga raskesti saavutatavaks sihiks **doktorantuuri lõpetajate arv**, mis viimasel viiel aastal on kõikunud 175–250 vahel (208 lõpetajat aastal 2015). 2020. a siht – 300 lõpetajat aastas – on seega veel kaugel.

Doktoriõppe tulemuslikkuse analüüs (Eamets *et al* 2014¹⁰⁴) toob välja, et tulenevalt demograafilistest trendidest ja eelarveväliste doktorantide arvu vähenemisest kõigile doktorantidele toetuse maksmise nõude kehtestamise tõttu, väheneb doktorantuuri astujate arv lähema 5–6 aasta jooksul. Seda langust peaks korvama ülikoolide suurem rahvusvahelistumine ning edukalt doktoritöö kaitsnute osakaal. Lisaks sellele peaks suurenema nende inimeste arv, kes astuvad doktorantuuri pärast mõningast töötamist, mitte vahetult pärast magistriõpinguid. **Analüüs tõi välja, et doktorantuuri astumisel ei ole tulevane töökarjäär oluliseks motivaatoriks. See viitab tõsiasjale, et ühelt poolt ei ole akadeemilise sektori töötasu täna enam tööturul konkurentsivõimeline, kuid teisalt, tulenevalt doktorantide küsitlusest, ei hinda ka erasektori tööandjad doktorikraadi olemasolu.** Peamine põhjus on Eesti majanduse väiksus ning väikeettevõtete suur osakaal. Samuti ei ole Eestis piisavalt suuri ettevõtteid, kellele oleks vajadus ja võimalus doktorante tööle palgata. Ka PIAACi uuringus osalenud täiskasvanud kõrgharidusega töötajatest leidis vaid 1%, et neil oleks tänase töö saamiseks olnud vaja doktorikraadi, seda on 2 korda vähem, kui PIAACis osalenud 24 riigis kokku ja 5 korda vähem kui Soomes. Nii kodu- kui ka välismaised uuringud ning ka doktorantide küsitlus kinnitavad, et doktorantuuri eduka lõpetamise väga oluline eeltingimus on doktorandi seotus ülikooliga, kuulumine mingisse uurimisgruppi ja tööalase tegevuse seotus doktoritöö teemaga. Olulisima takistusena doktoritöö edenemisel peeti hõivatust põhitööga enamasti väljaspool akadeemilist sektorit, mis tähendab, et senised doktoranditoetused ei taga majanduslikku toimetulekut ega anna võimalust pühenduda doktoritööle (Eamets *et al* 2014: 6).

Thomson Reuters Web of Science'is indekseeritud **Eesti kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta** on aastatel 2006–2014 stabiilselt kasvanud – keskmiselt 12% aastas (EL28 4%) – kuna publitseeritakse varasemast rohkem, aga ka seetõttu, et andmebaasi on lisandunud rohkem uusi ajakirju. Teadustöö kvaliteedi näitajana vaatleb Innovatsiooniliidu tulemustabel (*Innovation Union Scoreboard*) **publikatsioonide arvu 10% kõige enam tsiteeritud publikatsiooni hulgas**. Eesti TAI strateegias aastateks 2014–2020 on seatud

¹⁰⁴ Eamets, R., Tamm, K., Tamm-Klaas, D., Aksen, M., Kärner, A., Kindisko, E. (2014). Doktoriõppe tulemuslikkuse analüüs. Uuringu 2.4. lõppraport. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

eesmärk jõuda 2020. aastaks tasemele, kus 11% Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartiklite hulka. Kui aastatel 2007 ja 2008 jäi Eesti vastav näitaja alla 8%, siis 2009. aastal oli see näitaja juba 8,5% (EU28 11%). IUS pole uuemaid andmeid veel avaldanud, kuid alternatiivsed andmeallikad viitavad Eesti osakaalu tõusule.

2015. a olulisemad tegevused

Institutsionaalne arendusprogramm teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele

2015. a aprillis kinnitas haridus- ja teadusminister toetuse andmise tingimused **Institutsionaalse arendusprogrammi teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA)** käivitamiseks. Toetust said taotleda riigi ja avalik-õiguslikud teadus- ja kõrgharidusasutused ja rakenduskõrgkoolid (kokku 24 asutust). ASTRA programmist toetatakse asutuste struktuursete ümberkorralduste läbiviimist, et vähendada õppe- ja teadustöö dubleerimist; kvaliteedi ja efektiivsuse tõstmisele suunatud tegevusi, näiteks ühisõppekavade loomist ja arendamist; doktorantidele suunatud tegevusi, rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmisele suunatud tegevusi, näiteks välisõppejõudude ja -teadlaste kaasamist; koostöö tugevdamist teadusasutuste, kõrgkoolide ja ettevõtete vahel, näiteks infrastruktuuri ühiskasutuse võimaldamist, teenuste väljatöötamist ja tõhustamist ettevõtluskoostöö laiendamiseks; vajaliku infrastruktuuri soetamist ja kaasajastamist. ASTRA ettepanekute vastuvõtmine toimus perioodil 29.05.2015–31.08.2015. Kokku esitati **23 ettepanekut**. Meetme tegevuse kogumaksumus on **129 411 765 eurot**. Taotlusi esitati kogumaksumusega **161 572 369 eurot** – investeringutele 83 745 905 eurot ning sisutegevustele 77 826 464 eurot. Ettepanekuid hindab **hindamiskomisjon**, otsused tehakse eeldatavalt **2016. aasta kevadel**.

Teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide rakendamine, sh baasfinantseerimine ja uurimistoetused

Haridus- ja Teadusministeerium on suurendanud teaduse baasfinantseerimist kolmel aastal järjest, 2015. a kasvas baasfinantseerimise maht 10%. Stabiilse baasrahastuse osakaalu kasv on ministeeriumi prioriteet ka järgnevatel aastatel. Teadusasutuste baasfinantseerimine kasvas 2016. aastal võrreldes 2015. aastaga 50% võrra, tõustes seniselt 9,3 mln eurolt 13,9 mln euroni (kasv 4,6 mln). Senised muutused on võimaldanud tõsta baasfinantseerimise osakaalu HTM-i teaduse eelarves tervikuna ning HTM-i teaduse põhiinstrumentide arvestuses. Põhiinstrumentide mahust moodustab baasfinantseerimine järgmisel aastal 27% (vt tabel 27).

Tabel 27. HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid 2015–2016. aastatel. Allikas: HTM.

HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid	2015 eelarve (aastalõpu seisuga)	2016 eelarve	Muutus 2016. a võrreldes 2015 (EUR)	Muutus 2016. a võrreldes 2015 (%)
Institutsionaalsed uurimistoetused (IUT), sihtfinantseerimine ja infrastruktuuri ülalpidamiskulud	30 143 291	30 143 291	0	0%
Personaalsed uurimistoetused (PUT)	8 125 139	8 125 139	0	0%
Baasfinantseerimine	9 255 327	13 882 991	+4 627 664	+50%
Baasfinantseerimise osakaal HTM teaduse põhiinstrumentidest	19%	27%		
Baasfinantseerimise osakaal kogu HTM teaduse eelarvest	7%	11%		

2016. aastal **institutsionaalsete ja personaalsete uurimistoetuste eelarve maht** ei muutunud, võrreldes 2015. aastaga. 2016. aasta lõpus lõpevad viimased sihtfinantseeritavad teadusteemad, mida on IUT kogumahuga võrreldes suhteliselt vähe. Tulenevalt senise sihtfinantseerimise tsüklilisusest on 2015. a ja 2016. a lõppevate sihtfinantseeritavate teadusteemade rahaline maht väga väike, kokku 1 083 890 € (sellest 285 850 € on 2015. a lõppevate teemade raha ja 798 040 € – 2016 lõpuni jätkuvate teemade raha). Kuna uurimistoetuste eelarvet pole õnnestunud suurendada, ei ole ilma lisarahata 2016. aastal otstarbekas täiemõõdulist uut IUT konkurssi korraldada. Konkursi korraldamine 1,08 mln eurose eelarvega tähendaks teadlastele, teadusasutustele ning Eesti Teadusagentuurile ebaproportsionaalset halduskoormust, võrreldes

jagatava summaga. Vastavalt Eesti Teadusagentuuri ettepanekule liidetakse see summa järgmise, 2017. a personaalsete uurimistoetuste (PUT) taotlusvooriga ning see summa jääb ka edaspidi konkurentsipõhisteks uurimistoetusteks.

Teaduse tippkeskuste toetamine

Meetme eesmärk on teaduse rahvusvahelise konkurentsivõime ja teaduse tippkvaliteedi tugevdamine, järelkasvu toetamine, Eesti-sisese ja rahvusvahelise teaduskoostöö arendamine ning Eesti teaduse rahvusvahelise mõju suurendamine. Tippkeskuste toetamisel lähtutakse senisest rohkem valdkondliku mitmekesisuse põhimõttest. Teaduse tippkeskuste moodustavad rahvusvaheliselt kõrge tasemega uurimisrühmad. Tippkeskus võib kujuneda ühe või mitme teadus- ja arendusasutuse uurimisrühmade baasil. Augustis 2015 sulgunud taotlusvoorus esitasid 8 asutust kokku 18 taotlust. Enim taotlusi, 6, esitas Tartu Ülikool. Esindatud on kõik peamised teadusvaldkonnad, rohkem taotlusi laekus loodusteaduste valdkonnas. Otsused teaduse tippkeskuste finantseerimiseks tehti veebruaris 2016. Kokku rahastatakse 9 tippkeskust, mida struktuurivahenditest finantseeritakse kuni aastani 2023. Taotlusvooru kogumaht on 41,17 miljonit eurot, maksimaalselt oli taotluse kohta võimalik toetust taotleda 6 miljonit eurot.

Teaduse ja teadushariduse populariseerimine ühiskonnas, sh TeaMe+

2015. a sügisel kinnitas haridus- ja teadusminister teaduse populariseerimise programmi TeaMe+, millega riik panustab 3,2 miljonit eurot, et suurendada õpilaste huvi loodus-, täppisteaduste ja tehnoloogia (LTT) erialade vastu. Toetatavateks tegevusteks on teadusteamade tutvustamine meedias, LTT karjäärivõimaluste tutvustamine, teadus- ja tehnoloogiapakti tegevuste koordineerimine, koolide ja ettevõtete vahelise koostöö arendamine, teadushuvihariduse, uurimusliku õppe ja LTT kirjaoskuse arendamine. Lisaks teadusajakirjanduse edendamine, teaduse populariseerimise edendamine ning teadlaste avatud dialoog ühiskonnaga. 2016. a valmistatakse ette avatud taotlusvooru tingimused, kus toetatakse süsteemseid teadust populariseerivaid üritustesarju ja tegevusi ning ettevõtete kaasamist teaduse ja LTT populariseerimisse.

Teaduskollektsioonide toetamine

Toetatakse järjepidevalt teaduse ja kultuuri jaoks oluliste andmearhiivide ning teaduskollektsioonide säilitamist, täiendamist, digiteerimist ning kättesaadavaks tegemist. 2015. aastal kasvasid teaduskollektsioonide tegevustoetused 2014. aastaga võrreldes 10%.

Riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri toetamine teekaardi alusel

Riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri toetamise tingimused kehtestati haridus- ja teadusministri määrusega juulis 2015. Investeeringuettepanekute voor avati 2015. a lõpus ning investeeringuettepanekute esitamise tähtaeg on 29.02.2016.

2.2. Meede 2. TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine

Teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides. See lähtub ühiskonna ja majanduse vajadustest ning tähtsustab rakendusi. Teadusasutused on motiveeritud rakendusuuringuteks ja tulemuslikuks koostööks ettevõtjate ning valitsusasutustega. Riik on rakenduslike uuringute ja arendustööde tark tellija. Sotsiaalmajanduslikel eesmärkidel tehtavate uuringute korraldus on tõhus.

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal (%) ¹ .	3	3,8	3,8	4	selgub 2016	5	5	6	6	7
Sotsiaalmajanduslikele rakendustele (v.a akadeemilised uuringud)	-	-	34	35	35	36	37	38	39	40

suunatud kulutuste osakaal riigieelarves planeeritud TA eraldistest (%) ¹ .										
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

¹ Allikad: Eurostat, Statistikaamet; Statistikaameti hetkel kehtiv metoodika (muutmisel): TA kulutusi kajastatakse hetkel tegijapõhiselt, aga peaks kajastama rahastajapõhiselt. Uut metoodikat rakendab Statistikaamet alates 2016. a andmekogumisest.

Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal on püsinud aastatel 2010–2014 stabiilselt 3 ja 3,8% vahel. Sihttasemete saavutamine on tõenäoline. Erasektori investeeringute langus võib avaldada negatiivset mõju, kuid käivituvad era- ja avaliku sektori koostööd soodustavad toetusmeetmed (nt rakendusüuringute toetamine kasvuvaldkondades; samuti muudeti baasfinantseerimise rahastusvalemit, et suurendada ülikoolide ja TA asutuste motivatsiooni ettevõtluskoostööks). 2015. a saavutati sotsiaalmajanduslikele rakendustele suunatud kulutuste osakaalu sihttase ja hetkel on 2020. a sihi saavutamine realistlik, kuna sellegi eesmärgi saavutamiseks on rakendatud uued toetusmeetmed valdkondliku teadustegevuse toetamiseks.

2015. a olulisemad tegevused

Riigi valdkondliku teadus- ja arendustegevuse toetamiseks kinnitas haridus- ja teadusminister 31.12.2015 valdkondliku TA alameetme RITA. Alameetmest toetatakse riigi vajadustest lähtuvate uuringute läbiviimist, riigiasutuste TA alase võimekuse tõstmist, sh valdkondliku TA korralduse loomine ja tugevdamine, teadusnõunike võrgustiku laiendamine ministeeriumides ja tugitegevused (koolitused, poliitikaanalüüs ja -seire, asjakohaste infosüsteemide arendamine).

Jätkati riiklike programmide "Eesti keel ja kultuurimälu II" ning "Eesti keeletehnoloogia" elluviimist.

Teadusraamatukogudele on tagatud juurdepääs elektroonilistele teadusinfo andmebaasidele senisel tasemel, samuti toetati teadusraamatukogude teavikute hankimist varasemas mahus. Samas on probleemiks kujunenud see, et elektroonilise teadusinfo ühishangete rahastamine on riigieelarvesse planeeritud ühekordsena, mistõttu pole rahastamise stabiilsus tagatud ning igal aastal peab HTM seda uuesti taotlema või katma oma muude eesmärkide arvelt (lisaeelarvete kaudu). Tegevuse jätkusuutlikkuse tagamiseks on vaja tagada andmebaaside püsiv rahastamine.

2.3. Meede 3. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest

TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks. Nutika spetsialiseerumise meetodil valitud ja juhitud TAI investeeringud soodustavad kasvuvaldkondade arengut ennaktempos. Teadmismahuka ettevõtluse osakaal majanduses ja ekspordi lisandväärtus kasvavad märgatavalt.

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis (%) ¹ .	14,1	14,8	16,3	14,4	selgub 2016	14,5	14,6	14,7	14,8	15
Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives (%) ¹ .	6,7	7	selgub 2016	7,8	selgub 2017	8	8,3	8,5	8,8	9

¹ Allikad: Eurostat, Statistikaamet; Statistikaameti hetkel kehtiv metoodika (muutmisel): TA kulutusi kajastatakse hetkel tegijapõhiselt, aga peaks kajastama rahastajapõhiselt.

Hõive kõrg- ja keskkõrgtehnoloogilises tööstuses ja teeninduses ulatus 2004. ja 2005. aastal 7,5%-ni, kuid 2006. aastal toimunud languse järel püsis tase perioodil 2006–2010 6% kandis. Kiire vähenemine oli tingitud hõive hüppelisest suurenemisest ehituses ja kaubanduses. Alates 2011. aastast on vahe EL28 keskmisega samm-sammult vähenenud, olles 2013. a Eestis 7% ja EL28 riikides 8,4%. Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis on 2013. aastal 5 aasta taguse tasemega võrreldes kasvanud peaaegu poole võrra ja 2014. a jõudis see 16,3%-ni, mis on parem kui aastaks 2020 määratud siht. Tulevaste aastate eesmärk on seda taset hoida. Mõlema eesmärgi puhul on seega aastaks 2020 püstitatud sihttasemetega saavutamine realistlik.

2015. a olulisemad tegevused

Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade rakendusühtsuste toetamine

Rakendatakse nutika spetsialiseerumise rakendusühtsuste toetamise tegevused nii avatud taotlusvooru kui ka programmiliste tegevustena. Avatud taotlusvooru tingimused kinnitas haridus- ja teadusminister käskkirjaga 21.08.2015. Meetme raames saab rahastada ettevõtte tellitavaid rakendusühtsusi ja tootarendust, kus ettevõtte on nii taotleja, ühtsuse vajaduse sõnastaja kui ka ühtsustulemuste rakendaja rollis. Lisaks avatud taotlemise skeemile töötatakse välja spetsiaalsed tugitegevused (nõustamine, teavitustegevused) teadus- ja arendusasutuste ja ettevõtete koostöös toetamiseks.

Kõrghariduse erialastipendiumid nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades

Eriastipendiumide meetme tingimused kinnitas haridus- ja teadusminister käskkirjaga 24.11.2015. Eesmärgiks on üliõpilaste ja lõpetajate arvu suurendamise toetamine majandusele prioriteetsetes valdkondades, et kõrgelt haritud spetsialistide näol anda tuge riigi kasvualade arengule. Stipendiumid toetavad ettevõtete innovatsioonivajaduste lahendamist, mis soodustab ettevõtluse ja majanduse arengut. Stipendiumid motiveerivad noori valima õpinguteks ettevõtlusele ja riigile prioriteetseid valdkondi, õppima valitud erialal edukalt täiskoormusega ja ka nominaalajaga lõpetama. Stipendiumid on mõeldud nutika spetsialiseerumise valdkonda kuuluvatel erialadel õppivatele esimese ja teise astme üliõpilastele.

2.4. Meede 4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös

Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav. Riikidevõrgu koostöö aitab lahendada Eesti ja maailma ees seisvaid ülesandeid. Eesti osaleb partnerina Euroopa teadusruumi algatustes (sh teadustegevuse ühiskavandamises), Euroopa innovatsioonipartnerluses, Balti ja Põhjala ühisruumi algatustes, rahvusvahelistes teadustaristutes. Ettevõtjatele on kättesaadavad maailma uusimad TAI tulemused, avatud koostöövõimalused ja taristu.

	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Eesti edukus ELi teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020: võidetud lepingute maht elaniku kohta, % ELi keskmisest, kusjuures EL = 100 (%) ¹ .	87	87	-	91	157	93	95	97	99	100
Rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s (%) ² .	2,13	0,89	0,78	2,2	selgu b 2016	2,4	2,6	2,8	2,9	3

¹ Allikas: Eurostat, Horisont 2020 andmebaas.

² Allikad: Eurostat, Statistikaamet.

Esimese näitaja puhul on järgmisteks aastateks prognoositav ületäitmine. Kuna Horisont 2020 raames on käivitunud vähemarenenud riikide toetusmeetmed osaluse laiendamiseks ning Eesti on olnud seal edukas, on 2015. a nov seisuga näitaja tase koguni 157%. Edaspidi meile sobivate meetmete taotlusvoorude maht langeb, mistõttu ka meie edukus võib langeda. Teise näitaja (rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s) saavutamisele aitavad kaasa uued väliskoostööd toetavad tegevused. Ka selle eesmärgi saavutamine on seega tõenäoline, kuigi 2013–2014 trend oli pigem negatiivne.

2015. a olulisemad tegevused

Teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine (Mobilitas Pluss, Dora Pluss)

Mobilitas pluss toetuse andmise tingimused kinnitati haridus- ja teadusministri 30.12.2015 käskkirjaga. Toetatavad tegevused: teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumine, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine; toetused teadustöö tegemiseks Eestis; ERC grandide taotlemise edukuse tõstmine; tippteadlaste toetamine (välisriigis vahetu töökogemusega tipptasemel teadlaste töölevõtmine Eesti TA asutustesse); Euroopa Teadusruumi, Innovaatilise Liidu ja Horisont 2020 algatustes väljavalitud Eesti partnerite toetamine algatustes osalemiseks. Lisaks ERA NET projektides osalemise toetamine, Eesti EL algatustes osalemist toetav kontaktbüroo Brüsselis, Eesti teaduse välisturundus „Research in Estonia“, rahvusvahelised koolitused ja teadlaste õppeviisid.

Detsembris 2015 kinnitas haridus- ja teadusminister kõrghariduse rahvusvahelistumise programmi **Dora pluss**. Programmist võimaldatakse Eesti kõrgkoolide noorteadlastel ja magistrantidel osaleda välismaal toimuvatel erialastel konverentsidel, seminaridel, kursustel või muus erialases tegevuses. Toetatakse 1) tasemeõppes täiskoormusega õppivaid välismagistrante ja -doktorante; 2) külalisdoktorante, kes tulevad Eestisse õppima üheks kuni kümneks kuuks; 3) suve- ja talvekoolide korraldamist. Tegevuse raames korraldatakse eelkõige välisüliõpilastele suunatud lühiajalisi erialaseid ja intensiivkursusi Eesti kõrgkoolide juures (12–42 kalendripäeva). Samuti tutvustatakse Eestis õppimise ja töötamise võimalusi.

Rahvusvaheliste koostöölepingute toetamine ja rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksud

Eesmärgiks on luua Eesti ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele võimalusi saada kõrgtehnoloogilisi tellimusi rahvusvahelistes teadustaristutes (sealhulgas Euroopa Tuumauuringute Organisatsioonis, Euroopa Kosmoseagentuuris, teaduskeskuses European Spallation Source (ESS), rahvusvahelise katsetermotuumareaktori (ITER) juures, MAX-LABis jm) osalemise kaudu.

3. Kokkuvõte ja hinnang meetmete tulemuslikkusele

Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav **publitseerimisaktiivsus** on jätkuvalt **positiivse suunaga**. Kuigi 2015. a andmeid veel pole, on plusspoolel kindlasti ka **kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste** ekspordi osakaal, 2014. a oli see 16,3% (2020 siht 15%). Kõrg- ja kesk-kõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives on kasvanud viimase viie aastaga 5,7%-lt 7%-ni (2013), 2020. a eesmärgiks on 9%. Kuigi EL Innovatsiooniliidu tulemustabelis (Innovation Union Scoreboard) oleme oma kohta (13.) hoidnud ning oleme EL keskmike hulgas, liigitati Eesti varasema „innovatsiooni järgijate“ grupi asemel 2015. a aste madalamasse, „möödukate innovaatorite“ gruppi.

Rohkem ressursse ja tähelepanu vajavad **teaduse rahastamine** ja **doktoriõpe**. Alates 2012. a on **Eesti TA investeeringute tase** olnud languses: 2,31%-lt SKP-st (2011) oleme langenud 1,44%-ni (2014), sh on ettevõtlussektori investeeringud langenud vastavalt 1,46%-lt 0,64%-le. Juhul kui trend jätkub, pole strateegia üldeesmärgi sihttasemete täitmine realistlik. Tänapäevase rahastamistaseme tingimustes on prognoositav TA investeeringute tase aastaks 2020 1,0–1,5% SKP-st. Prognoositav erasektori TA kulutuste tase on aastaks 2020 0,5% SKP-st. Tähelepanu tasub juhtida asjaolule, et ettevõtlussektori tellimused avalikule sektorile moodustavad vaid 3,8% avaliku sektori TA mahust – kui seda võrrelda teiste arenenud riikidega, jääb Eesti vastav tase OECD ja Euroopa Liidu keskmisest maha ligikaudu 2–3 korda. Teine Eesti eripära on välismaa allikate suur osakaal teaduse rahastamises, eriti avalikus sektoris teostatud TA puhul, mis on seotud Eesti eduka osalemisega EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammides.

2015. aasta oli peamiselt meetmete rakendamise ettevalmistusaasta. Valmisid toetuse andmise tingimused välisvahendite kasutamiseks (9 meetme tingimused) ning asuti meetmeid rakendama. 2016. aastasse jäid veel

vaid kahe väiksemahulise meetme tingimuste kehtestamine (NUTIPRO ja „Teeme pluss“). Meetmete ja tegevuste mõju strateegia näitajatele pole seega veel võimalik tõendus põhised hinnata.

Üldeesmärgi näitajate sihttasemete saavutamise eeltingimusteks on avaliku sektori rahastamise kasv, võrreldes ministeeriumide olemasolevate teaduse eelarvetega, a-ks 2017 – 16,1 mln EUR, a-ks 2018 – 42,4 mln EUR, a-ks 2019 – 73,6 mln EUR ja a-ks 2020 – 87,7 mln EUR. Eesmärkide täitmiseks tuleb suunata lisavahendeid:

- 1) teadusasutuste baasfinantseerimisse;
- 2) konkurentsipõhistesse uurimistoetustesse (sh institutsionaalsed ja personaalsed uurimistoetused, riiklikud programmid, väliskoostöö ja rahvusvahelistumine);
- 3) Eesti arengule oluliste teadus- ja haridussuundade toetamise, sh IKT „Teaming“ arenduskeskusele, samuti ministeeriumide valdkondlikule teadustegevusele (kogu lisavajadus ei peaks olema kaetud HTM kaudu, vaid suurenema peavad ka teiste ministeeriumide teaduseelarved);
- 4) seni püsiva katteta püsiva iseloomuga kestlikkust tagavatele tugistruktuuridele ja tegevustele (teadusandmebaasid).

25.02.2014 otsustas TAN tellida **Eesti ülikoolide ja teiste TA asutuste (sh rakenduskõrgkoolide) võrgu ja tegevussuundade raporti**¹⁰⁵. Raporti koostamise juhiks määrati TANi liige Gunnar Okk. 25.11.2014 arutas TAN vaheraportit. 25.08.2015 otsustas TAN lõppraporti vastu võtta, avaldada see Riigikantselei veebilehel koos TANi saatesõnaga ning TANi sekretariaadil algatada avalik diskussioon, kaasates ülikoolid ja teised teadusasutused ning ettevõtlusorganisatsioonid.

TAN avaldas põhimõttelist toetust teadusasutuste ja kõrgkoolide võrgu konsolideerimisele, dubleerimise ja õppekavade arvu vähendamisele. TAN pani haridus- ja teadusministrile ülesandeks esitada analüüs ja ettepanekud raporti soovitude rakendamise kohta järgmiseks TANi koosolekuks hiljemalt 2015. a lõpuks.

Riigikantselei viis 2015. a sügisel läbi **avaliku konsultatsiooniprotsessi**, mille tulemusel koguti kokku erinevate sotsiaalsete partnerite arvamused ja ettepanekud. 26.11.2015 korraldas HTM koos Riigikantseleiga arutelu partneritega, kus **HTM tutvustas oma analüüsi soovitude rakendamise kohta**¹⁰⁶.

2.12.2015 otsustas TAN nende põhjal:

- 1) toetada HTM-i poolt olulistena välja toodud ettepanekuid:
 - a) ülikoolide, teadusasutuste ja rakenduskõrgkoolide võrgu ülevaatamine ja konsolideerimine,
 - b) ülikoolide teadusrahastuse proportsioonide muutmine, suurendades baasrahastust ja kasvatades selle osakaalu,
 - c) Eesti arengule oluliste teadus- ja haridussuundade toetamine.
- 2) HTM-il analüüsida läbi, vajadusel moodustada töörühmad ühinemisläbirääkimiste lõpuleviimiseks nende asutustega, kellele tehti ühinemisetpanekud. HTM-il esitada läbirääkimiste tulemused koos ettepanekutega TANile 30. juuniks 2016. Järgmiseks TANi koosolekuks esitada HTM-il TANile valitsusele esitatavad teaduse ja kõrghariduse rahastamise ettepanekud riigieelarvestrateegiasse.
- 3) Riigikantseleil koos ministeeriumide ja partnerorganisatsioonidega käivitada rakkerühm TANi raporti pikemaajaliste soovitude rakendamiseks.

Tulenevalt TANi seisukohtadest ning HTMi käivitatud ASTRA meetmest, mis toetab ühinemisprotsesside läbiviimist, on 2015. aasta jooksul esitatud kolme ülikooli seitsmele asutusele kokku üheksa ettepanekut ühinemisläbirääkimiste algatamiseks, sh:

Tartu Ülikool on esitanud ettepaneku läbirääkimisteks:

- o Eesti Biokeskusele (EBK);
- o Eesti Keele Instituudile (EKI);
- o Tartu Observatooriumile (TO);
- o Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudile (KBFI).

Tallinna Tehnikaülikool on esitanud ettepaneku läbirääkimisteks:

- o Eesti Infotehnoloogia Kolledžile (EIK);

¹⁰⁵ https://riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strategiaburoo/eutarkvt_loppraport.pdf

¹⁰⁶ https://www.hm.ee/sites/default/files/tan_raporti_analuus.pdf

o Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudile (KBFI);

Tallinna Ülikool on esitanud ettepaneku läbirääkimisteks:

o Tervise Arengu Instituudile (TAI);

o Eesti Keele Instituudile (EKI);

o Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolile (LVRK).

HTM peab ühinemisetepanekute korral läbirääkimiste pidamist ja analüüside tegemist otstarbekaks. Juba esitatud ettepanekuid tuleb analüüsida. Asutuste maastiku ülevaatamine ja korrastamine on pikem protsess, mis on mõistlik jagada ajaliselt ja sisuliselt kahte etappi: 1) vaadata lähema 1–3 aasta jooksul üle väiksemate (riigi) teadusasutuste ja kõrgkoolide maastik ja viia läbi võimalikud ühinemised. Selleks saab osaliselt kasutada ASTRA meetme vahendeid ning võtta aluseks ülikoolide ettepanekud asutuste ühinemisläbirääkimiste algatamiseks. 2) Avalik-õiguslike ülikoolide võimalik ühendamine või restruktureerimine eeldab laiemat ühiskondlikku kokkulepet ja kindlasti ka lisaressurssi. Kaaluda täiendavate uuringute ja analüüside käivitamist asutuste võrgu korrastamiseks – selleks on Riigikantselei eestvedamisel käivitamisel rakkerühm.

Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus

Eesti keele arengukava 2015. aasta tulemusaruanne

Eesti keele arengukava 2011–2017 üldeesmärk on **tagada eesti keele kui riigikeele toimimine kõikides eluvaldkondades, eesti keele õpetamine, uurimine, arendamine ja kaitse ning sellega eesti keele säilimine läbi aegade**. Arengukava ellurakendamise tulemusena peab eesti keele seisund 2017. aastal olema niisugune, mis rahuldab kõiki Eesti riigi ja ühiskonna keelekasutusvajadusi, eesti keel peab olema arenguvõimeline ja tunnustatud Eesti elanike ühise suhtluskeelena.

Keelevaldkonna eesmärgid on mitmetasandilised. Omavahel on tihedalt seotud eesti keele laia kasutusalade kindlustamine, kasutajaskonna laiendamine ja kasutuse kvaliteedi parandamine; eesti keele ja selle erikujude toetamine kultuuriväärtusena ning Eesti elanikkonna võõrkeelteoskus. Ilma valdkonna arendus- ja korraldustegevusteta ei ole keel pikemas perspektiivis kestlik. Teisalt on arendatav eesti kirjakeel tegur, mis haridussüsteemi erinevate tasemetega kaudu loomib kogu Eesti elanikkonda. Eesti elanike võõrkeelteoskus ning mitmekeelsuse väärtustamine toetavad eesti keele rahvusvahelist esindatust.

Valdkonna tegevus jaotub neljaks omavahel tihedalt seotud põhisuunaks:

- 1) eesti keel emakeelena;
- 2) eesti keel väljaspool Eestit;
- 3) eesti keel teise keelena ning
- 4) võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

1.1. Eesti keel emakeelena

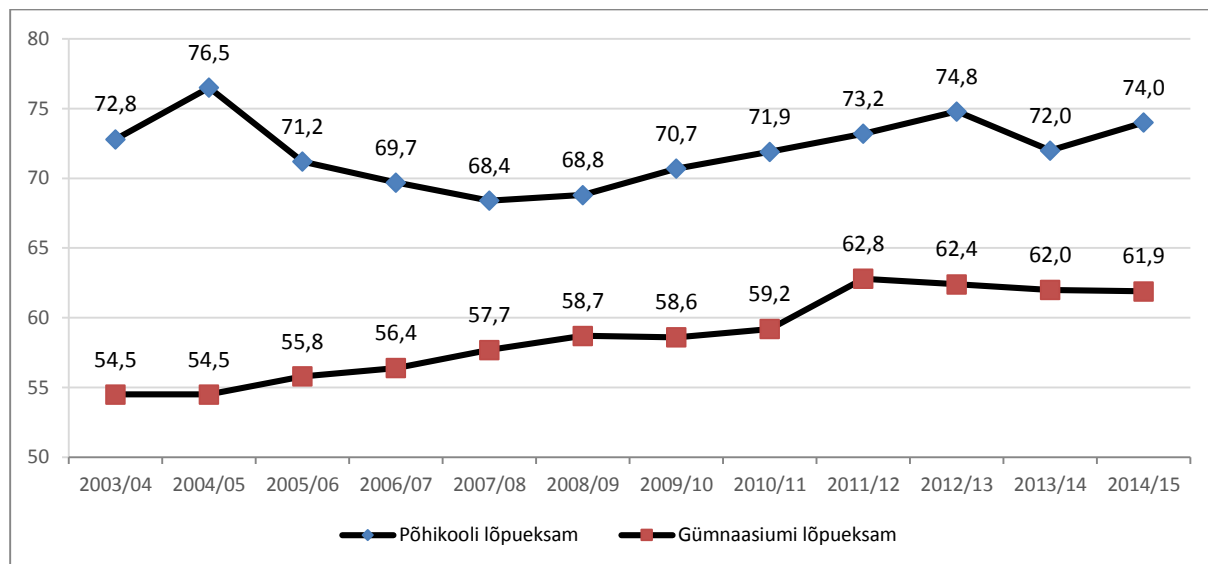
Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Keskhariduse omandanud noorte eesti keele oskus (gümnaasiumi lõpuksami keskmine tulemus punktides, maks 100) ¹ .	62,8	62,1	62	>64	63,2	>64	>64	>64	>64	>64
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamil 80 või enam punkti saanud õpilaste osakaal (%).	19,7	17,9	18	-	17,5	18,5	19	19,5	20	20
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamil 20 või vähem punkti saanud õpilaste osakaal (%).	0,03	0,04	0,3 ¹⁰⁷	-	0,41	0,29	0,28	0,27	0,26	0,26

¹Allikas: HTM.

¹⁰⁷ Kuni 2014. aastani loeti eesti keele riigieksam sooritatuks, kui õpilane on saanud vähemalt 20 punkti. Alates 2014. aastast piisab aga 1 punktist.

Eesti statistikaameti andmetel on eestlaste osatähtsus rahvastikus kasvanud 61 protsendilt (1990) 69 protsendini (2015), kuid eestlaste absoluutarv kahaneb aasta-aastalt (sama perioodi jooksul on see vähenenud 6%). Eesti keelt esimese koduse keelena rääkijate osakaal eestlastest on Eesti Tööjõu-uuringu andmetel olnud stabiilselt veidi üle 97%.

Eesti keele emakeelena õpetamise ja õppimise tulemust mõõdetakse riiklikult põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamisel. Nii gümnaasiumi kui põhikooli lõpueksamite tulemused on viimase 7–8 a jooksul stabiilselt parenenud (vt joonis 28).

Joonis 28. Põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele kui emakeele lõpueksamite keskmine tulemus õppeaastatel 2003/04–2014/15. Allikas: HTM.

2015. aastal valmis kordusuuring Eesti esimese kursuse üliõpilaste keeleoskusest, mis annab hinnangu selle kohta, kuidas kõrgkoolide esmakursuslased on omandanud gümnaasiumi riiklikus õppekavas sätestatud eesti keele pädevuse. 2014 oli esimene aasta, kui gümnaasiumilõpetajad olid kogu gümnaasiumi vältel õppinud uue õppekava alusel. Uuringust tuli välja, et viie aastaga (võrreldes 2010. aastaga) pole eesti keele oskuse tase muutunud. Samas oli 2015. aastal rohkem nii hästi madalate tulemustega vastanuid kui ka väga heade tulemustega vastanuid. Õigusteaduse ja humanitaarteaduste üliõpilaste sooritus oli kõrgeim (vastavalt 72 ja 65 punkti), kasvatusteaduste üliõpilaste sooritus aga madalaim (52 punkti). Kirjakeele oskuse osas olid testi tulemused kõrgemad, võrreldes funktsionaalse keeleoskuse testi tulemustega. Uuringu läbiviijad soovivad pöörata koolides tähelepanu just funktsionaalse keeleoskuse arendamisele, mille eest ei saa vastutada ainult emakeeleõpetajad.

Peamisteks probleemideks on kujunenud ingliskeelestumine ja eesti keele kasutusvaldkondade vähenemine. Inglise keele surve tõttu on langenud eesti keele kasutus mitmetes valdkondades (nt majandus, kõrgharidus, teadus, IKT jt). Selleni viib mugavus kasutada mingit teist keelt (peamiselt inglise keelt), kus kogu terminoloogia on olemas. Oluliste keelekasutusvaldkondade loovutamine mõnele teisele keelele ohustab pikemas perspektiivis eesti keelt kultuuri, hariduse ja teaduse keelena ning vähendab eesti keele rolli ühiskonnas. Süsteemseid alusuuringuid selle riski hindamiseks läbi viidud ei ole ning seetõttu puudub ka selge ülevaade, kuivõrd ohustatud eesti keel juba praegu on.

Oluline on tähtsustada eesti keele oskust üldharidus- ja kutsekoolides kogu õppekava ulatuses. Hea eesti keele oskus on kõikide eesti keeles õpitavate ainete mõistmise eelduseks: keeleoskusele tuleb pöörata tähelepanu ka muude õppeainete tundides, kuna kaudselt mõjutab eesti keele oskuse tase kõikide eesti keeles õpitavate ainete ning eesti keeles sooritatavate eksamite tulemusi. Kutsehariduse vallas on oluline oskuskeele terminoloogia valdamine, funktsionaalne keeleoskus ja head suhtlemisoskused nii kõnes kui kirjas. Kõrghariduses on kõikide erialade puhul olulise tähtsusega erialaterminoloogia loomine ja juurutamine ning akadeemilise väljendusoskuse õpetamine. Kõikide erialade tähtsamate teadustulemuste avaldamine eesti keeles aitab säilitada ja arendada eesti teaduskeelt. Oluline on vältida mistahes teadusala täielikku võõrkeelestumist.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Kirjakeele ühtsuse, üldarusaadavuse ning asja- ja ajakohasuse tagamine

Meetme tegevuste täitmisel on suur roll riigi teadus- ja arendusasutusel Eesti Keele Instituut, mis täidab järgmisi riiklikke ülesandeid:

- arendab keelekorralduspõhimõtteid, täpsustab kirjakeele normimise aluseid; annab ühtseid keelenorminguid ja -soovitusi, kehtestab eesti kirjakeele normi;
- koostab, täiendab ja ajakohastab rahvuskultuurile olulisi eesti keele sõnaraamatuid (õigekeelsussõnaraamat, keelekäsiraamatud, etümoloogiasõnaraamat, andmebaasid; ilmusid Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013, eri keeletasemetele mõeldud õppesõnaraamatud ja nende veebiversioonid);
- annab avalikku tasuta keelenõuannet nii telefonitsi kui ka e-vormis, jätkab keelehoolet, tõhustab keeleabi saamise võimaluste tutvustamist;
- koordineerib üleriigilist terminoloogiatööd – täiendab ja tänapäevastab eestikeelse terminoloogia andmebaasi ESTERM (u 120 000 päringut kuus);
- on alustanud lennundus-, side- ja intellektuaalse omandi andmebaasi ülevõtmisega Majandus- ja kommunikatsiooniministeriumilt, et koondada terminoloogia ühtsesse terminibaasi.

Riikliku programmi „Eestikeelse terminoloogia programm 2013–2017“ toel arendatakse Eestile oluliste valdkondade oskussõnavara, terminisõnastikud on elektrooniliselt kättesaadavad.

Toetatakse riiklikult terminoloogiatööd eri vorme – tegutseb u 60 suuremat või väiksemat terminoloogiakomisjoni. Osaletakse rahvusvahelises terminoloogiakoostöös ja terminoloogia ala rahvusvahelises teadustegevuses. 2015. a valmis keeletoimetaja kutsestandard.

Eesti keele uurimine ja keelekogude arendamine

Alustati eesti keele tervikkäsitluste sarja koostamist, ilmus esimene käsitlus (Kasik „Sõnamoodustus“ 2015). Täiustati uurimuste aluseks olevaid keelekorpusi. Uuritakse eesti kõne- ja kirjakeele ehitust, keelekontakte, tänapäeva eesti keelt, eesti keele ajalugu, eesti keele murdeid ja soome-ugri sugulaskeeli.

Riikliku abiprogrammi „Hõimurahvaste programm IV“ abil toetati uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride arengut ning säilimist, mis ÜRO ekspertide hinnangul kuuluvad kõik ohustatud või tugevalt ohustatud keelte hulka. Toetatakse haridus-, teadus-, teabevahetus- ja kultuurivaldkonna projektide elluviimist, hõimurahvaste teemalisi uurimistöid ning 37 hõimurahvaste üliõpilase õpinguid Eesti kõrgkoolides.

Eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine

Riiklikus programmis „Eesti keeletehnoloogia (2011–2017)“ (kuulub teaduse tulemusvaldkonda) pööratakse lisaks tarkvaraprototüüpide ja keeleressursside arendamisele suurt tähelepanu keeletehnoloogia rakenduste loomisele ja olemasolevate ning loodavate ressursside ning tarkvara kättesaadavaks tegemisele. Loodud ressursse ja tarkvara haldab ning teeb kättesaadavaks Eesti Keeleressursside Keskus.

Programmi toel rahastatakse tarkvaraprototüüpe loovaid uurimus- ja arendusprojekte, keeleressursse loovaid projekte, Eesti Keeleressursside Keskuse toimimist; integreeritud keeletarkvara ja selle rakenduste loomist, tellitavaid arendusprojekte.

2015. aastal toetati kokku 16 taotlust. Programmi nõukogu tellitava arendusprojekti tulemusena on vabalt kättesaadav eesti keele morfoloogiatarvara Vabamorf, mille leiab GitHubist¹⁰⁸. Vabamorf on lisatud ühestaja, skriptid ühestaja mudelite loomiseks, sõnastiku lähtekood ja formaadi kirjeldus ning skriptid sõnastiku kompileerimiseks lähtefailidest. Morfoloogiline analüüs on eesti keele puhul vältimatu analüüsietapp, mille väljund on sisendiks nii süntaktilisele kui ka semantilisele analüüsile ning paljudele rakendustele.

29.–30. oktoobril toimus Tartus AHHA keskuses konverents "Eesti keeletehnoloogia 2015". Seekordse konverentsi fookuses oli EKT programmi tulemuste kasutamine. Ülevaate eesmärkidest ja tulemustest andsid kõik käimasolevad ja ka 2014. aastal lõppenud projektid.

¹⁰⁸ <https://github.com/Filosoft/vabamorf>

Alustatud on läbirääkimisi MKMiga Eesti keeletehnoloogiliste võimaluste rakendamiseks laiemalt Eesti avaliku sektori infosüsteemides.

Eesti keele valdamise tagamine, eesti keelt väärtustavate hoiakute kujundamine ning eesti keele kasutamiseks võimaluste loomine eestikeelses üldhariduses

Korraldatakse kaks üleriigilist keelealast võistlust (kokkuvõttevõistlus Tuum, emakeelepäeva etteütlus). Korraldatakse õpilasüritusi: Ulakass, Kirjandusraal, Kuldsuud, toimub üleriigiline eesti keele olümpiaad; korraldatakse eesti keele laagreid. Antakse välja ajakirja Hea Laps ja korraldatakse Sten Roosi muinasjutuvõistlust.

Toimuvad eesti keele koolitused eesti keele ja kirjanduse õpetajatele ning koolieelse lasteasutuse õpetajatele (koolitustel osaleb u 1000 eesti keele õpetajat aastas).

Anti välja stipendium eesti keele ja kirjanduse õpetajaks õppivatele üliõpilastele.

Tegevusse panustab olulisel määral ka Eesti elukestva õppe strateegia 2020 Üldharidusprogramm (kuulub hariduse tulemusvaldkonda).

Eesti keele oskuse ja väärtustamise arendamine ning eestikeelsuse säilitamine kõrghariduses ja teadustegevuses

Täidetud on eesti keele arengukava ülesanne säilitada eestikeelne õpe kõigi õppekavarühmade kõigil õppeastmetel. Olulisel kohal on eesti erialakeele ja akadeemilise väljendusoskuse õpetamise toetamine ning muukeelsetele üliõpilastele keeleteo pakkumine. Eesmärgiks on väärtustada uurimis- ja teadustulemuste avaldamist eesti keeles ning populariseerida eestikeelset teadust (sh doktoriväitekirjade eestikeelse kokkuvõtte nõue ja kokkuvõtte mahu ühtlustamine). Suurenenud on eestikeelseid artikleid avaldavate kõrgetasemeliste teadusväljaannete arv. Riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ (kuulub teaduse tulemusvaldkonda) eesti keele moodul keskendub tervikkäsitlustele, teatmeteostele, sõnaraamatutele, andmebaaside arendamisele, allikmaterjalide digiteerimisele ja publitseerimisele, keelekorralduse edendamisele, keele populariseerimisele ja muule taolisele. Programmi humanitaarväljaannete moodul keskendub eesti keele ja kultuuri alaste ning laiemalt humanitaarteaduslike väljaannete taseme tõstmisele ja hoidmisele ning rahvusvahelise nähtavuse suurendamisele.

Toetatud on erialade oskussõnastike ja eestikeelse õppekirjanduse ilmumist (2015. aastal ilmus programmi „Eestikeelsed kõrgkooliõpikud 2013–2017“ toel seitse kõrgkooliõpikut ja igal aastal on tunnustatud parimate eestikeelsete kõrgkooliõpikute autoreid). Programmi eesmärk on soodustada eestikeelse teadustermiнологia arendamist, levitamist ja kinnitamist, seda eelkõige originaalõpikute koostamise kaudu (kuigi vajadusel eestindatakse ka kõrgel rahvusvahelisel tasemel võõrkeelseid õpikuid). Kokku on ilmunud programmide toel 47 kõrgkooliõpikut.

Eesti keele piirkondlike erikujude arendamine Eestis

Toetatakse murdekeele uurimist, murdekeelsesõnastike väljaandmist ning murdekeele õpetamist koolieelsetes lasteasutustes ja koolides. Murdekeele alast tegevust toetavad ka piirkondlikud kultuuriprogrammid.

Viipekeele ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutuse toetamine

Kurtidele ja kuulmispuudega lastele on tagatud võimalus õppida eesti keeles ja eesti viipekeeles Tallinna Heleni Koolis ja eesti keeles Tartu Hiie Koolis. Eesti Keele Instituut on koostanud Eesti viipekeele – eesti keele veebisõnastiku, mis valmis 2014. aastal. Veebisõnastik sisaldab ligikaudu 5000 eestikeelset märksõna ja ligikaudu 6700 eesti viipekeelset vastet. Koostöös Eesti Viipekeeletõlkide Kutseühinguga valmis veebisõnastiku kasutajaliides. Keeleliste erivajadustega inimestele on tagatud tehnilised vahendid, mis võimaldavad edastada häirekeskusele hädaabiteateid. Alates 2013. aastast kehtivad uued Eesti viipekeeletõlgi kutsestandardid, mille on ette valmistanud Eesti Viipekeeletõlkide Kutseühing koostöös SA-ga Kutsekoda. Viipekeeletõlke valmistab ette Tartu Ülikool kolmeaastase rakenduskõrgharidusõppena.

Keeleseaduse täitmise järelevalve

Keeleseaduse täitmise järelevalvet teostatakse kõikides olulistes keeleseadusega hõlmatud keelekasutusvaldkondades. Järelevalvet jätkatakse tööalase keeleoskuse nõuete täitmise üle vähemalt senises

mahus, pöörates peatähelepanu avaliku sektori töötajate (õpetajad ja koolijuhid, avalikud teenistujad, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuse töötajad jne), erasektoris hõivatud teenindajate ning elanikkonna turvalisuse tagamisega seotud töötajate keeleoskusele, samuti tõhustatakse järelevalvet ametliku keelekasutuse eesti kirjakeele normile vastavuse, avaliku teabe eestikeelsuse ning avaliku keelekasutuse korrektsuse üle, venekeelse elanikkonna enamusega kohalikes omavalitsustes soovitakse saavutada volikogude eestikeelne töö.

Keeleteavitus

Korraldatakse eesti keele päevi koolides. Eesti Keelenõukogu korraldab keelefoorumit ja avalikke keeleteavitusüritusi. Toetatakse ERRi Keelesäutsu, ajakirja Oma Keel ilmumist, antakse välja Keelehooldekeskuse toimetisi. Teavitatakse üldsust EKA tegevustest ja tulemustest. Antakse välja riigipreemiat F.J. Wiedemanni keeleauhind. Antakse välja aasta keeleteo auhinnad (peaauehind ja rahvauehind), 2016. aastal toimub see kümnendat korda.

1.2. Eesti keel väljaspool Eestit

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege- lik					
Väliseestlaste osalus eesti keele õppes ja päevadel Eestis ja välismaal (inimeste arv aastas).	2893	3350	3350	-	3670	3990	4300	4500	4900	5250

Eesti paistab Euroopa riikide seas silma välismaal elanud ja elavate rahvuskaaslaste suure osakaalu poolest. 2008. aasta Euroopa sotsiaaluuringu järgi on 8% Eesti täiskasvanutest töötanud vähemalt kuus kuud välismaal, mis on üks kõrgemaid näitajaid Euroopas (Pungas *et al* 2012: 4¹⁰⁹). Välismaal elavaid rahvuskaaslasi on Eesti riik süstemaatiliselt toetanud alates 2004. aastast rahvuskaaslaste programmide (2004–2008, 2009–2013, 2014–2020) kaudu, milles on keskendunud peamiselt hariduse, kultuurielu, arhiivinduse, tagasipöördumise ja vähemal määral ka kirikutega seonduvatele küsimustele. Peale Haridus- ja Teadusministeeriumi juhitava rahvuskaaslaste programmi (2014–2020) Eestis keskselt koordineeritud riiklikku poliitikat praegu pole.

Eesti Entsüklopeedia andmetel elas 2005. aastal väljaspool Eestit umbes 135 000 eestlast. Väljaränne on suurenenud just Eesti Euroopa Liiduga liitumise järel 2004. aastal. Eesti Statistikaameti andmetel on 2005. aastast alates Eestist välja rännanud 53 000 isikut (neist 48 000 Eesti kodanikku), kellest valdav osa (51 000) rändas välja Euroopasse. Eurostati ja OECD andmebaase kõrvutades võib öelda, et aastatel 2005–2013 on Eestist Eesti kodakondsusega väljarändajaid Euroopa Liidu riikidesse jõudnud peaaegu 62 000 ning OECD riikidesse on samal perioodil jõudnud ligi 70 000 Eesti rahvusest isikut. Samal perioodil on Eestisse sisse rännanud ligi 14 000 Eesti kodakondsusega isikut. 2011. aastal elas Eurostati andmetel Euroopa Liidu riikides 56 369 Eesti kodakondsusega isikut (2011. aasta rahva- ja eluruumide loenduse andmed). Väljaspool Eestit elavate eestlaste täpset numbrit ei ole võimalik määrata, sest paljud inimesed ei registreeri enda elukohta välismaal, lisaks on üldnumbri määramine raske seetõttu, et välismaal elavatel ja end eestlasena identifitseerivatel inimestel ei pruugi enam olla Eesti kodakondsust ning samuti on nende hulgas tõenäoliselt järjest enam isikuid, kes ei ole Eestis sündinud. Arvandmete täpsust mõjutab lisaks ka pendelränne ja hargmaisuus. Kõike eelnevat arvesse võttes saab hinnanguliselt öelda, et praegu elab välismaal ligikaudu 150 000–200 000 eestlast.

Eestist 19. sajandil välja rännanud ning I ja II maailmasõja tõttu lahkuma sunnitud inimesed on valdavalt sulandunud sihtriigi ühiskonda, samas pärast Eesti taasiseseisvumist välismaale asunud inimeste hulgas on enamik noori inimesi, lühiajaliselt välismaale tööle ja õppima asunuid ning nii Eestis kui ka välismaal sündinud lapsi. Viimaste näol on tegemist Eesti riigi arengu ja tuleviku seisukohalt kõige olulisema

¹⁰⁹ Pungas, E., Toomet, O., Tammaru, T., Anniste, K. (2012). Are Better Educated Migrants Returning? Evidence from Multi-Dimensional Education Data. Nr. 2012–18.

sihtrühmaga, kellele rahvuskaaslaste poliitika ja programm peavad keskenduma. Selle sihtrühma olulisim sihtriik on Soome, kuhu on Eurostati andmetel jõudnud sisuliselt pooled aastatel 2005–2013 Eestist Euroopa Liitu väljarännanute. Samuti on Soome ka Eestisse sisseerändajate puhul olulisim lähteriik. Pungase jt (2012) analüüsis tuuakse välja, et Eestist Soome väljarännanute hulgas ei ole kavatsus tagasi pöörduda otseselt seotud nende haridustasemega, vaid näiteks hariduse omandamise riigiga ja hariduse omandamisest möödunud ajaga (nt need, kes on omandanud hariduse Soomes, soovivad 10 aastat pärast hariduse omandamist vähem Eestisse tagasi pöörduda). Olulise tulemusena leiti, et inimesed, kes töötavad ametis, mille jaoks nad tunnevad end olevat üle kvalifitseeritud, kavatsevad tõenäolisemalt Eestisse tagasi pöörduda.

2015. aastal valmis **Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring**, kus hinnati aastatel 2009–2013 ellu viidud tegevuste edukust ja soovitati lisategevusi, mis aitaksid kaasa rahvuskaaslaste sidemete hoidmisele ja tugevdamisele Eesti ning eesti keele ja kultuuriga. Uuringu käigus analüüsiti rahvuskaaslaste programmiga seotud dokumente, Eesti sama valdkonna varasemaid uuringuid, välisriikide sarnaseid kogemusi ning rändeteooriaid. Lisaks viidi läbi rahvuskaaslaste üldküsitlus (1161 vastanut), programmi sihtrühmade veebiküsitlus (747 vastanut), 62 süvaintervjuud programmi sihtrühmade esindajatega ning fookusgrupi intervjuud. Küsitlusele vastanute profiil ei vasta tõenäoliselt päriselt üldkogumi profiilile, kuid kuna üldkogumi profiil pole teada, võib vaid oletada, et ilmselt sattus valimisse üldkogumist enam kõrgharidusega vastanuid.

Uuringu tulemustest selgub, et programmi möödunud perioodi tegevused olid vajalikud ja tulemuslikud.

Valdava osa rahvuskaaslaste programmi tegevustest ja rahastusest moodustab laste eesti keele ja kultuuri õpe ning praktiseerimine Eesti koolides ja keele- ning kultuurilaagrites, (sh keeleõppe korraldajate ja eesti keele õpetajate toetamine). Haridus- ja Teadusministeerium on koostöös Eesti Instituudiga saatnud igal aastal keskmiselt 20 000 euro väärtuses õppematerjale välismaal eesti keelt ja/või eesti keeles õpetavatele koolidele ning ülikoolidele. Eesti keelt õpetab väljaspool Eestit u 100 õpetajat ja 40 lektorit. Välismaal eesti keelt õppivate laste arv on 2008/09. õppeaastaga võrreldes peaaegu kolmekordistunud (tabel 28).

Tabel 28. Eesti keele õppurid väljaspool Eestit 2008/09–2015/16 õppeaastal. Allikas: HTM.

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ning keelekursuste arv.	32	33	35	52	54	59	63	70
Välismaal eesti keelt õppivate laste arv.	1210	1330	1600	2050	2700	3200	3250	3300
Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv.	33	34	36	34	34	29	29	35
Väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv.	677	700	720	760	860	950	950	950

Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringus vastanud sihtrühma jaoks on kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel realselt Eestis viibida (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid). Kuigi lapsevanemad maksavad ka praegu osaliselt laste keeleõppe eest, on selleks, et võimalus keelt õppida säiliks ka pikemas perspektiivis, vajalik jätkuv Eesti riigi tugi õppematerjalidega varustamisel, õpetajate tasustamisel ja koolitamisel. Lapse mitmekeelses kultuuriruumis kasvatamise toetamiseks on olemasolevatele tegevustele lisaks vajalikud usaldusväärsed ja kõigile lihtsalt kättesaadavad juhendmaterjalid (kuidas lapsega emakeeles suhelda, kuidas keelele kasutust leida, identiteet jms) ning lühiajaliselt välismaal viibijatel koostöö Eesti koolide ja õpetajatega.

Rahvuskaaslaste programmist toetatakse väliseesti noorte õpinguid Eesti avalik-õiguslikes ülikoolides, riiklikes rakenduskõrgkoolides ja kutseõppeasutustes eestikeelse õppekavaga erialadel. 2003. aastast alates on stipendiumi saanud 102 noort, sh 9 noort 2015. aastal. 2015/16. õppeaastal õpib Eesti kõrgkoolides või kutsekoolides 29 rahvuskaaslaste programmi stipendiaati. Rahvuskaaslaste programmi uuringu veebiküsitlusele vastas kokku 24 aastatel 2009–2014 Eestis õpinguid alustanud rahvuskaaslast, kellest 17 olid õpinguid alustanud stipendiumi toel. Vastanute hinnangul oli rahvuskaaslaste programmi stipendiumist suur abi Eestisse tulekul – enam kui pooled stipendiumi saanutest ei oleks ilma stipendiumita Eestisse õppima tulnud. Rahvuskaaslaste Eestis õppimiseks ja sotsiaalses elus hakkamasaamiseks võiks täiendav abi olla näiteks tudengi õpitulemusi ja ühiskondlikku aktiivsust arvestava lisastipendiumi määramisest, sotsiaalsele ja

emotsionaalsele kohanemisele ning teiste rahvuskaaslaste ja eestlastega sidemete tekkimisele kaasaaitamisest jne.

Hariduslikele tegevustele lisaks toetab Rahvuskaaslaste programm rahvuskaaslaste Eestisse tagasipöördumist. See valdkond on üks problemaatilisemaid, sest uuringus osalenute hinnangul ei ole riik valmis tagasipöördujaid vastu võtma – tagasipöördunuil on olnud raskusi lasteaia-, koolikohtade ja töö ning selge ja lihtsa tagasipöördumisega seotud info leidmisega ning keeleõppevõimalustega. Probleemiks on ka see, et toetust on võimalik taotleda vaid vähemalt 10 aastat eemal viibinud inimestel. Programmi tegevusi arendades võiks pöörata suuremat tähelepanu tagasipöördunute sotsiaalsele ja majanduslikule kohanemisele (sh näiteks lastele kodulähedaste lasteaia- ja koolikohtade saamisele, laste kohanemisele Eesti õpikeskkonnas, nii lastele kui täiskasvanutele eesti keele kursuste pakkumisele).

HTM on avanud eesti keele lektoraadid nendes välisriikide kõrgkoolides, kus Eesti huvid seda nõuavad ja kohapealne valmisolek on olemas. Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 35 erinevas kõrgkoolis (vt tabel 28), sh üheksa Eestist saadetud lektoriga.

Väljakutseks on võimekus rahuldada kasvavat huvi akadeemilise eesti keele ja kultuuriõppe vastu välismaal ning tagada suurem toetus välismaale kolinud eesti lastele eesti keele oskuse säilitamiseks. Sama oluline on terviklike erinevaid lähtekeeli ning õppijate tasemeid arvestavate eestikeelsete e-õppematerjalide loomine ning Eestisse tagasipöörduvate perede lastele haridustee jätkamiseks soodsate tingimuste tagamine.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Väliseestlaste eesti keele oskuse säilimise toetamine

Rahvuskaaslaste programmiga 2014–2020 toetatakse välismaal elavaid eestlasi ning nende organisatsioone. Programmi põhieesmärgiks on tagada eesti keele õppe ja eestikeelse hariduse võimalused välismaal.

Programmi toel jätkavad tööd Eestist lähetatud õpetajad Riia Eesti põhikoolis, Petseri keeltegümnaasiumis ja Ülem-Suetuki põhikoolis. Programmi haridusprojektide konkursi kaudu sai toetuse 86 projekti, mis seotud eesti keele õpetamise ja eestikeelse hariduse pakkumisega välismaal asuvates õpetuskohtades (üldhariduskoolid, pühapäevakoolid, lasteaiaid, mudilasringid, seltsid, keelekursused)¹¹⁰.

Välismaal asuvaid õpetuskohti on varustatud eestikeelse õppevaraga, kõik esimesse klassi astujad said Eesti riigilt ka aabitsa. Kahe projekti raames viibisid neli Tallinna Ülikooli alushariduse õppekava üliõpilast praktikal Helsingis asuvas kakskeelses Eesti-Soome lasteaias. Praktikaprogrammiga on kavas jätkata, laiendades seda ka õpetajakoolituse eriala üliõpilastele.

Suvel Eestis toimunud välismaal eesti keelt ja kultuurilugu õpetavatele õpetajatele suunatud täienduskoolitusel osales 51 õpetajat. 2016. aastal toimuv koolitus on järjekorras kümnes. Neljas suvises väliseesti noortele suunatud eesti keele ja meele laagrivahetuses osales kokku 88 väliseesti noort 20 riigist.

Rahvuskaaslaste programmi toel käivitatud Üleilmakooli projektis, mille eesmärgiks on pakkuda Eesti riiklikul õppekaval põhinevaid eesti keele, kirjanduse, ajaloo ja matemaatikakursusi väljaspool Eestit elavatele lastele, osaleb tänavu 115 õpilast 20 riigist¹¹¹.

Väliseesti arhiiviainese kogumisele, säilitamisele ja avalikkusele kättesaadavaks tegemisele suunatud väliseesti arhiiviprojektide konkursilt toetati 45 projekti¹¹².

17.–18. septembril 2015 toimus Tartu Ülikooli Narva Kolledžis kolmas rahvuskaaslaste programmi konverents, kus käsitleti mitmeid väliseestlastega seotud küsimusi. Konverentsil anti ülevaade väliseestlaskonnas toimunud muutustest ja otsiti võimalusi, kuidas arendada rahvuskaaslaste poliitikat, lähendada kodu- ja välismaal elavaid eestlasi ning säilitada eesti keelt, meelt ja rahvuskultuuri väljaspool Eestit.

Väljarändes toimunud muutuste põhjal saab öelda, et viimaste aastate jooksul on eestlaste kogukonnad läänediasporaas tunduvalt suurenenud, eriti Põhjamaades, aga ka laiemalt Lääne-Euroopas. Mitmed eesti organisatsioonid on taasavatud Põhja-Ameerikas ja Austraalias. Eriti märkimisväärne on olnud eesti koolide ja lasteadeade kasv, mida on tänaseks maailmas kokku juba üle 80. Idadiasporaas on seevastu mitmed organisatsioonid oma tegevuse lõpetanud, sest eestluse alleshoidjaid napib.

¹¹⁰ <http://ekkm.estinst.ee/sisu/haridusprojektid/>

¹¹¹ <http://www.eestikeelschadiduseselts.fi/e-ope/yleilmakool/>

¹¹² <http://www.ra.ee/et/rahvuskaaslaste-programm/>

1. detsembril anti ministeeriumile üle Rahvuskaaslaste programmi 2009–2013 tegevuste mõju-uuring, mille keskne järeldus on, et välismaal elavatele rahvuskaaslastele on Eesti riigi tugi väga oluline ning rahvuskaaslaste programmi senised tegevused on tulemuslikud, sest võimaldavad suuremal arvul Eesti päritolu lastel oma emakeelt õppida. Uuringutulemuste kohta saab täpsemalt lugeda ministeeriumi kodulehelt¹¹³.

Eesti keele algtaseme e-kursuse „Keeleklikk“ vene- ja ingliskeelsetel versioonidel on kokku 36 892 unikaalset kasutajat. Kursust kasutavad edukalt oma õppetöös mh nii välismaal asuvad Eesti koolid kui ka eesti keelt õpetavad kõrgkoolid¹¹⁴.

Eesti keele päevad toimusid 2015. aastal Bolognas, Milanos, Brüsselis ja Luksemburgis. Väliskeelepäevadel osales kokku 141 inimest.

Eesti keele ja kultuuri välisõppe programm

Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi (2011–2017) (EKKAV) toel jätkavad 2015/16. õppeaastal välismaal tööd üheksa Eesti riigi lähetatud lektorit (Brnos, Göttingenis, Lvivis, Pariisis, Pekingis, Peterburis, Riias, Varssavis ja Vilniuses). Kokku saab eesti keelt maailmas õppida 29 väliskõrgkoolis.

EKKAV programmist anti 2015. aastal Eesti-teemaliste uurimistööde koostamiseks viis stipendiumi. Ühekordset rahalist toetust eesti keele õpingute läbiviimiseks anti Indiana Ülikoolile ning määrati stipendiumid kolmele Ungari kõrgkoolides töötavale eesti keele ja kultuuri lektorile. Toetati viie Eestist pärit külalislektori esinemist ja seitsme Eesti-teemalise loengu läbiviimist väliskõrgkoolides. Toimus välismaal töötavate eesti keele ja kultuuri lektorite koolitus. Stipendium eesti keele ja kultuuri suveülikoolis osalemiseks jagati 38 välismaal eesti keelt ja kultuuri õppivale üliõpilasele.

2016. aastal toimub Tartus konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas V“.

1.3. Eesti keel Eestis teise keelena

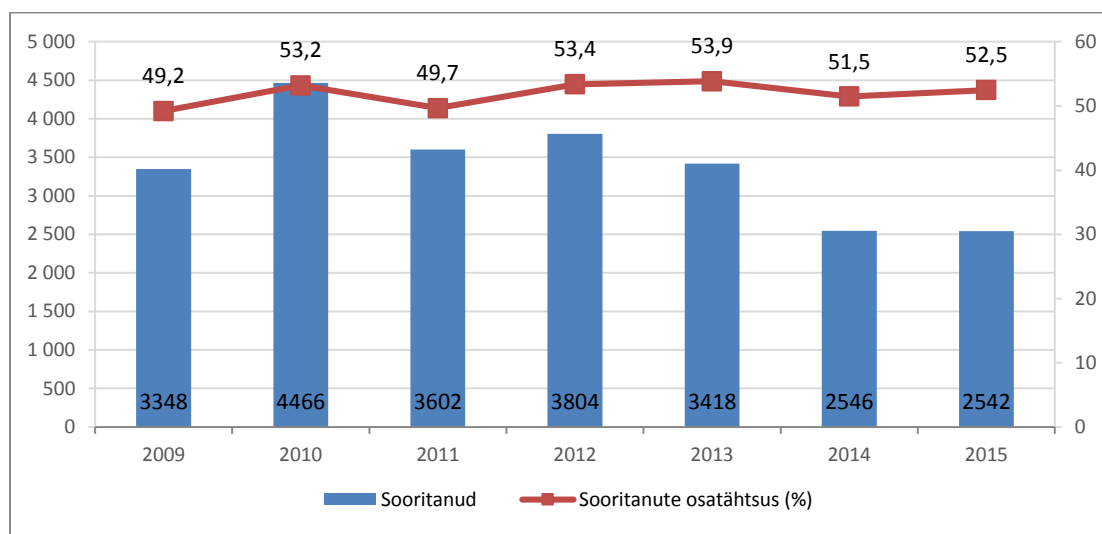
Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Eesti keele tasameeksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%).	53,3	53,9	51,5	54	52,5	54	54	54	55	55
B1 tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%).	62,0	64,3	61,8	-	63,1	62	62	62,5	62,5	63
B2 tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%).	33,3	33,0	38,2	-	36,4	38,3	38,4	38,5	38,6	38,6
C1 tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%).	30,8	33,6	30,1	-	35,0	30,2	30,3	30,4	30,5	33

2015. aastal käis eesti keele tasameeksamit tegemas 4843 täiskasvanut, mis oli vaid paari protsendi võrra vähem kui 2014. aastal. Eksami sooritas edukalt 2 542 ehk 52,5% kõigist eksamit teinud täiskasvanutest (joonis 29). Kõige enam ühel aastal tasameeksamit tegemas käinud isikuid oli 2010. aastal (8392). Rohkem kui poole võrra on 2010. aastaga võrreldes vähenenud A2 tasemel eksamil käinute arv, samas C1 eksamit

¹¹³ <https://www.hm.ee/et/uudised/rahvuskaaslaste-programm-parandanud-eesti-keele-oppe-kattesaadavust-valismaal>

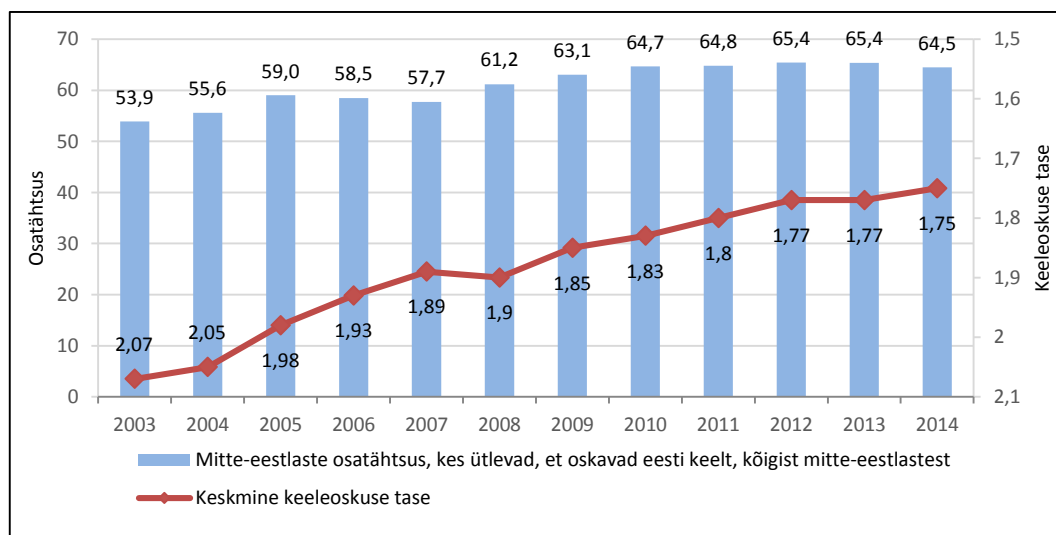
¹¹⁴ <https://www.keeleklikk.ee>

tegemas käinute arv aastas on vähenenud umbes viiendiku võrra. 2010. aastaga võrreldes on kasvanud B2 ja C1 keeletasemetel eksamil käinute osakaal kõigist eksamil käinutest. Erinevatel keeletasemetel eksami sooritanute osatähtsuse kohta eri aastatel trendi välja tuua ei saa.

Joonis 29. Eesti keele tasemeeksami sooritanute osatähtsus eksamil käinutest. Allikas: Innove.

Aastatel 1999–2008 oli eesti keele tasemeeksamil alg-, kesk- või kõrgtaseme saavutanuid üle 37 000 isiku ning 2008. aasta teisest poolest alates A2, B1, B2 või C1 keeletaseme saavutanuid 25 000 isikut. Eesti Tööjõu-uuringu (edaspidi ETU) andmetel on aastatel 1999–2014 eesti keelt mittekoduse keelena oskavate 15–74-aastaste mitte-eestlaste arv kasvanud 26 400 isiku võrra ning nende osakaal kõigist mitte-eestlastest on tõusnud 64,5%ni. Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on küll 10 aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele. Aktiivse eesti keele oskusega mitte-eestlaste osakaal elanikkonnas väheneb, kuid jätkuvalt liiga aeglaselt. ETU andmetel on neid mitte-eestlasi, kes ei oska eesti keelt, Eestis üle 100 000. Kuigi mitte-eestlaste enesehinnangu kohaselt on eesti keele oskuse tase Eesti Statistikaameti andmetel järjest paranenud, siis paranenud on peamiselt kuni 30-aastaste mitte-eestlaste eesti keele oskus.

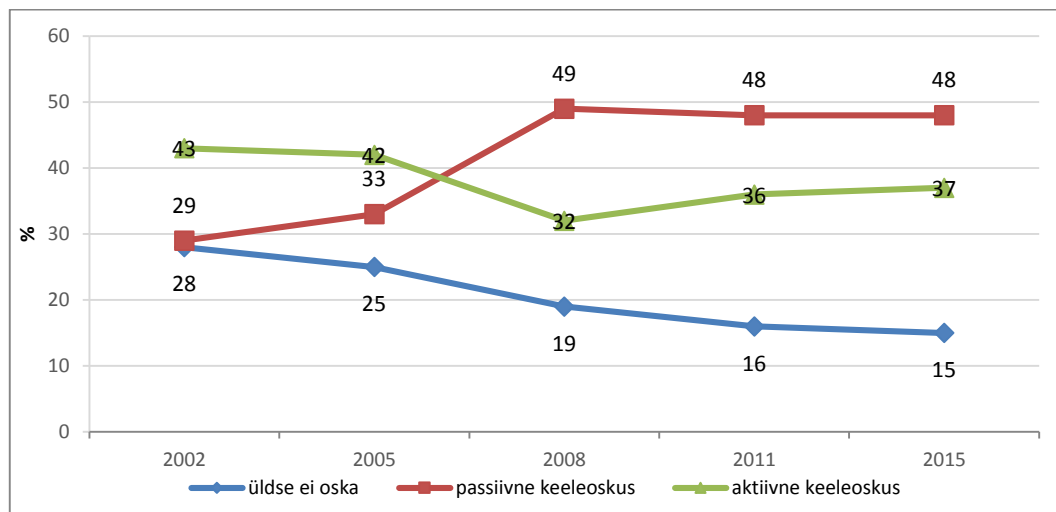
Joonis 30. Mitte-eestlaste eesti keele oskus. Allikas: Statistikaamet.

Märkus: Keeleoskuse tase: 1 – oskab rääkida ja kirjutada; 2 – oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida; 3 – saab igapäevase suhtlemise piires aru.

PIAACi andmetel ei oska vene koduse keelega inimestest eesti keelt üldse 13,3% ning 26,7% oskab seda väga algelisel tasemel (Halapuu 2014: 3¹¹⁵). Muust rahvusest isikute enesehinnanguline eesti keele oskus on

¹¹⁵ Halapuu, V. (2014). Keeleoskus PIAAC uuringu baasil. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

ka integratsiooni monitooringu aruannete põhjal 2002. aastaga võrreldes paranenud (joonis 31). Kui 2002. aastal ei osanud eesti keelt üldse 28% muust rahvusest isikutest, siis 2015. aastaks on nende osakaal vähenenud sisuliselt poole võrra – 15%ni. Passiivse keeleoskusega isikute arv on kasvanud 29 protsendilt 48 protsendini. Aktiivse keeleoskusega isikute osakaal on samas vähenenud 6 protsendi võrra. 2011. ja 2015. aastate monitooringute andmetele tuginedes võib öelda, et viimastel aastatel mitte-eestlaste enesehinnanguline eesti keele oskus ei ole muutunud. Samas on säilinud olulised piirkondlikud erinevused (Kui Ida-Virumaal ei oska eesti keelt üldse 30% mitte-eestlastest ning Tallinnas 11%, siis mujal Eestis ei oska eesti keelt üldse 2% kõigist mitte-eestlastest. Aktiivse keeleoskusega on Ida-Virumaal 19%, Tallinnas 42% ning mujal Eestis 53% mitte-eestlastest). 2011. aastaga võrreldes on Ida-Virumaal eesti keelt mitteoskavate mitte-eestlaste osakaal vähenenud 8% võrra ning Tallinnas 3% võrra. Vanuseti vaadates võib näha, et 15–24-aastaste mitte-eestlaste hulgas on neid, kes ei oska eesti keelt üldse, vaid 1% ning aktiivse oskusega isikute osakaal on kasvanud 63%-ni. Ka kõigis teistes vanusgruppides on kasvanud aktiivse oskusega isikute osakaal ning vähenenud on eesti keelt üldse mitte oskavate isikute osakaal.

Joonis 31. Muust rahvusest isikute enesehinnanguline eesti keele oskus. Allikas: Integratsiooni monitooringud (2005, 2008, 2011, 2015).

Uuringud näitavad, et halb eesti keele oskus on oluline tegur haridusest ja tööturult kõrvalejäämisel. HTMi, Statistikaameti ja Praxise koostöös valminud analüüs „Täiskasvanuhariduse prioriteetsed sihtrühmad maakonniti“ (2014) näitab, et mitte-eestlaste riigikeeleoskusega on suurimad probleemid maakondades, kus mitte-eestlaste osakaal elanikkonnast on suurim. Riigikeeleoskusega elanikud moodustavad elanikkonnast olulise osa Harjumaal (12%), Tallinnas (20%), Ida-Virumaal (59%) ja Valgemaal (8%). Analüüsist selgub ka, et kõigis maakondades, kus elab mitte-eestlasti, on nende hõivemäär madalam kui eestlastel. Lisaks on eesti keelest erineva emakeelega inimeste infotöötlusoskused (eriti funktsionaalne lugemisoskus) kehvemal tasemel kui eesti emakeelega isikutel (Halapuu, Valk 2013: 76)¹¹⁶.

2013. aastal moodustasid Eesti tööjõu-uuringu (ETU) andmetel kogu 15–29-aastaste vanusegrupist eesti keelt mitteoskavad haridusest ja tööturult eemale jäänud noored (3,5 tuhat) umbes ühe protsendi. Kõik eesti keelt mitteoskavad noored moodustasid kogu 15–29-aastaste vanusegrupist umbes 4% ning kõigist sama vanadest mitte-eestlastest 26%.

Nii Keeleinspektsiooni järelevalvetulemused kui ka mitmed uuringud ja EHISE andmed näitavad, et haridustöötajad, sh õpetajad, koolijuhid, kelle emakeel ei ole eesti keel, ei oska riigikeelt õigusaktidega nõutud tasemel. 2014/15. õppeaastal töötas EHISE väljavõtte (seisuga 10.11.2014) kohaselt Eesti üldhariduskoolides, kutseõppeasutustes ning koolieelsetes lasteasutustes kokku 24 224 õpetajat¹¹⁷, neist üldhariduskoolides ligi 59%¹¹⁸, kutsekoolides ca 9% ja koolieelsetes lasteasutustes 33%¹¹⁹.

¹¹⁶ Halapuu, V., Valk, A. (2013). Täiskasvanute oskused Eestis ja maailmas: PIAAC uuringu esmased tulemused. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

¹¹⁷ Õpetaja on arvestatud õpetajate koguarvu sisse ühekordselt (näiteks kui õpetaja töötab nii üldhariduskoolis kui kutseõppeasutuses, siis õpetajate koguarvus kajastub ta ühe korra).

¹¹⁸ Üldhariduskoolide õpetajate hulka on arvestatud Tallinna Balletikooli üldharidusklasside õpetajad.

¹¹⁹ Koolitüübiti on õpetajate osakaalud kokku rohkem kui 100%, sest osa õpetajatest töötab rohkem kui ühes koolitüübis – nemad kajastuvad mitme koolitüübi juures.

Üldhariduskoolide õpetajatest oli 1%-l eesti keeles A2 keeletase; 4%-l – B1 keeletase, 6%-l – B2 keeletase ja 2%-l – C1 keeletase. 79% õpetajatest olid eesti emakeelega.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

2015. a kinnitati tegevuskava „Eesti keelest erineva ema- või kodukeelega täiskasvanute keeleõppe arendamine 2015–2018 (2020)“. Tegevuskavast lähtuvalt õppis 2015. aastal Ida-Virumaal eesti keelt 235 lasteaia-, üldhariduskooli- ja kutseõpetuse õpetajat B2 ja C1 tasemel. Tegevuse tulemusena peaksid need õpetajad sooritama 2016. a märtsis B2 ja C1 taseme eksami. 2016. aastal soovime laiendada keeleõppe võimaluste pakkumist teistele avaliku sektori töötajatele (tervishoiu- ja sotsiaaltoetuste töötajad).

2015. a koostati Keeleinspeksiooni (KI) volituste laiendamise vajaduse analüüs, mille tulemusena täiendatakse KI põhimäärust ning lisanduvad uued ülesanded (järelvalve keeleõppefirmade kvaliteedi üle, keeleõppefirmade ja õppijate nõustamine). Kuna keeleõpet pakuvad erinevad ministeeriumid ja institutsioonid, siis pidas analüüsi koostanud ministeeriumide ja institutsioonide ülene komisjon vajalikuks kokku kutsuda koordineerimiskogu, kus oleksid esindatud erinevad keeleõpet pakuvad ministeeriumid ja institutsioonid (HTM, SiM, KuM, SoM, Töötukassa, MISA jne).

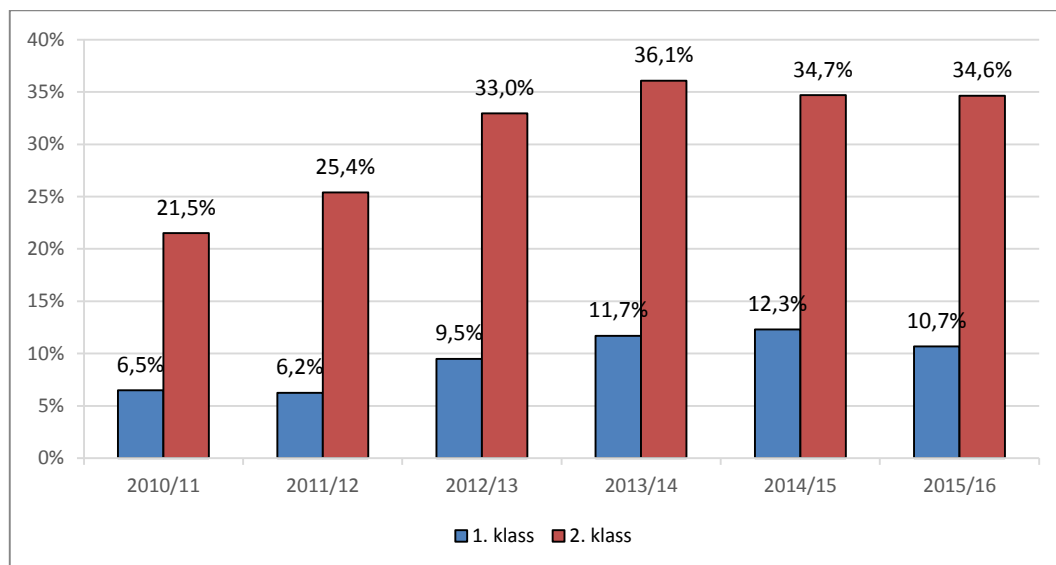
Riigieelarvest tagastatakse igal aastal keeleõppekulud edukalt eesti keele tasemeeksami sooritanuile.

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 Tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames kavandatakse täiendavat erialase eesti keele õpet kutse- ja kõrghariduse õppuritele, nõustatakse koolimeeskondi mitmekultuurilise õppekeskkonna teemadel, hangitakse e-keeleõppevahendeid, toetatakse projektipõhiselt eesti keele kui teise keele õpet omavalitsustes ning erinevate haridustasemete vahelisi keeleõppe tegevusi. EÕSi Üldharidusprogrammi toel toimub eesti keelest erineva emakeelega õpilaste toetamine eesti keele omandamisel.

1.4. Võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				Siht	tege-lik					
Võõrkeele riigieksami sooritanud noorte osakaal (%), kes on saavutanud võõrkeele riigieksamil vähemalt B2 taseme.	-	-	49,1 (kõik võõr-keele riigi-eksami tegijad)	-	53,4	50	51	52	55	

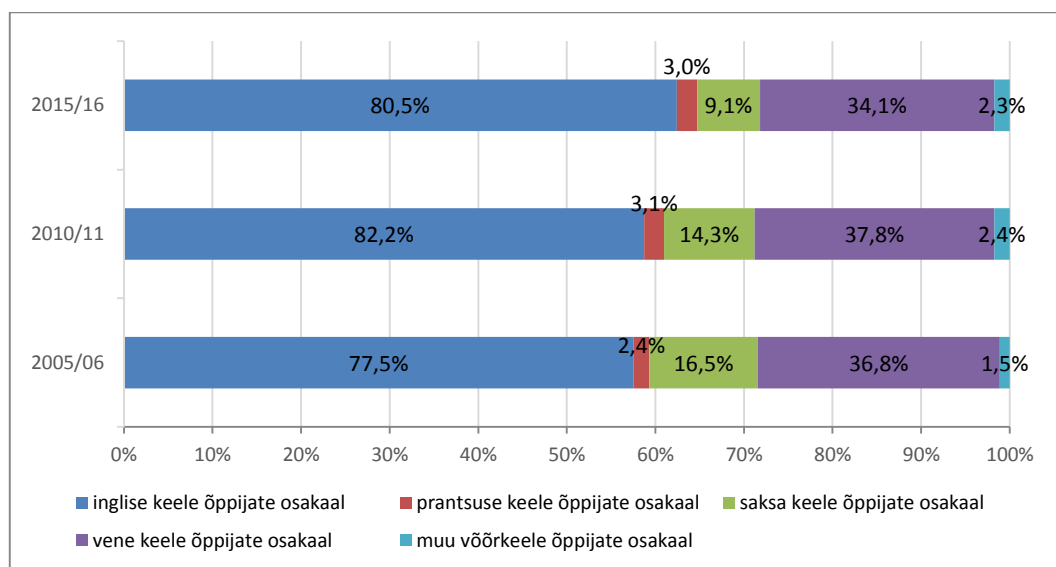
Kuigi esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alles kolmandast klassist, on viimastel aastatel esimeses klassis vähemalt ühe võõrkeele õppijate arv olnud üle 10% ning teises klassis rohkem kui kolmandik (joonis 32).

Joonis 32. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osatähtsus kõigist sama klassi õpilastest. Allikas: EHS.

Eesti haridussüsteem on õpitavate võõrkeelte arvu poolest ELis esimeste hulgas. Kui Eurostati andmetel õpiti 2014. aastal Euroopa Liidus ISCED2 tasemel keskmiselt 1,6, siis Eestis keskmiselt 2,0 võõrkeelt õpilase kohta. Üle kahe võõrkeele õpilase kohta õpiti ISCED2 tasemel vaid Luksemburgis, Maltal, Hollandis ja Soomes. Gümnaasiumiastmes õppis Eestis 2014. aastal üks õpilane keskmiselt 2,3 võõrkeelt. Eestist enam õpiti võõrkeeli vaid Maltal (2,5), Luksemburgis (3,0) ja Soomes (3,0).

Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on populaarne inglise keele õppimine – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele järgnevat vene keelt (2015/16. õa). Kui Eestis õppis 2014. aastal inglise keelt 97,3% ISCED2 taseme õpilastest ning 97,6% ISCED3 taseme õpilastest, siis Euroopa Liidus keskmiselt olid vastavad näitajad 97,3% ning 94,1%. Võõrkeelteoskus ei peaks piirduma pelgalt inglise keele oskusega, mistõttu on oluline laiendada õpitavate keelte valikut, koostada õppematerjale ja koolitada õpetajaid. Vajalik on uurida ühiskonna nõudlust erinevaid võõrkeeli oskavate spetsialistide järele, samuti mõõta gümnaasiumilõpetajate võõrkeelteoskust raamdokumendi põhimõtete alusel. Eesti üldhariduskoolides õpitakse lisaks inglise keelele A- ja B-võõrkeeltena peamiselt vene, saksa ja prantsuse keelt (vt joonis 33), kuid ka teisi võõrkeeli (viimastel aastatel õpib orienteeruvalt 1000 õpilast aastas hispaania ja soome keelt; rootsi, hiina ja heebrea keele õppijate arvud jäävad 100 ja 500 vahele, lisaks õpitakse ka jaapani, kreeka, ladina, itaalia ja norra keelt). Viimase kümne aasta jooksul on muude võõrkeelte õppijate arv kasvanud viiendiku võrra ning näiteks prantsuse keele õppijate absoluutarv ei ole vähenenud. Üldises õpilaste arvu vähenemise kontekstis (sh olukorras, kus ka inglise, saksa ja vene keele õppijate absoluutarvud on vähenenud) on see positiivne trend. Samas on kõige enam vähenenud saksa keele õppijate osakaal – kui 2005/06. õppeaastal õppis saksa keelt 16,5% kõigist võõrkeeleõppijatest, siis 2015/16. õppeaastaks on see osakaal vähenenud 9,1%-ni (joonis 33).

Joonis 33. Võõrkeelte õppijate osakaal kõigist üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest 2005/06., 2010/11. ja 2015/16. õppeaastal. Allikas: EHIS.

Keeleoskusuuringu SurveyLang (2012) andmetel oli erinevate osaostuste tulemuste alusel kombineeritud näitajate väärtuste põhjal Eestis esimeses testkeeles (inglise keel) õppijatest põhikooli lõpus vähemalt B1-tasemel orienteeruvalt 60% õpilastest ning teises testkeeles (saksa keel) vähemalt A2-tasemel orienteeruvalt 46% õpilastest.

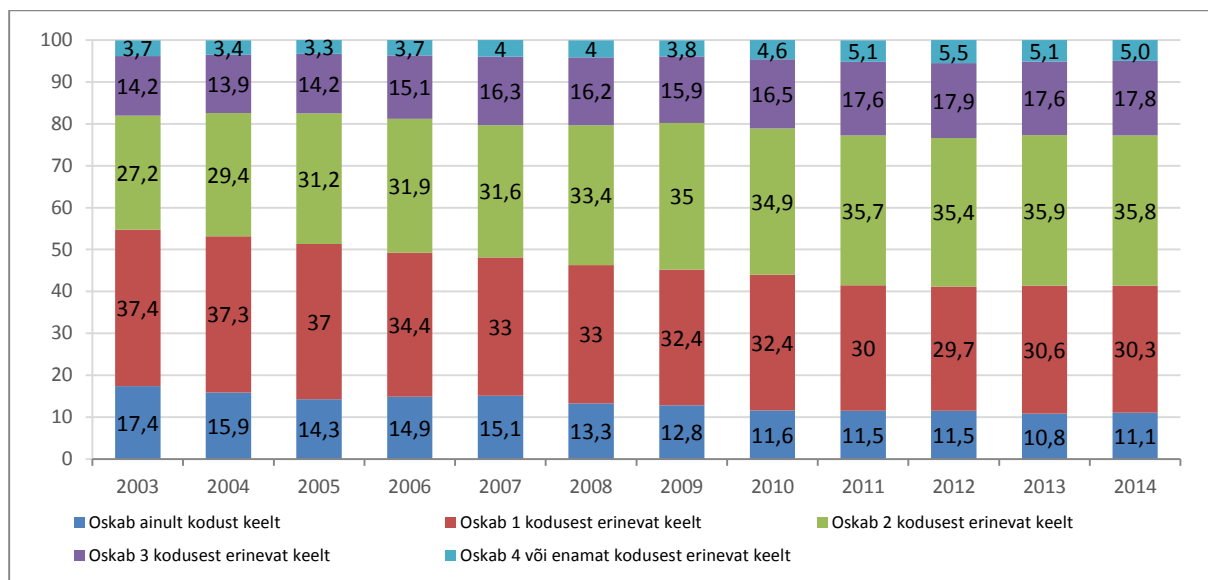
Võõrkeeleõpetajatest koolitatakse enim inglise keele õpetajaid. Ka tööle on neist asunud kõige suurem osakaal võõrkeeleõpetajatest (tabel 29). Saksa keele õppijate arvu vähenemine mõjutab ka saksa keele õpetajate vajadust – saksa keele õpetajaks õppinutest õpetas 2014/15. õppeaastal kõige vähem õpetajaid.

Tabel 29. Võõrkeeleõpetaja eriala aastatel 2008/09–2013/14 lõpetanud ning samal perioodil üldhariduskoolis õpetajana töötanud isikud.

	Lõpetajate arv	Õpetanud vähemalt ühel õppeaastal vaatlusalusel perioodil	Õpetab 2014/15. õa	Õpetajate osakaal lõpetanutest 2014/15. õa
Inglise keele õpetaja	84	60	47	56,0%
Saksa keele õpetaja	29	15	11	37,9%
Prantsuse keele õpetaja	12	8	5	41,7%
Vene keele õpetaja (ka vene keel ja kirjandus)	50	28	22	44,0%

Vaatlusalused andmed ei peegelda kõiki noori võõrkeeleõpetajaid – lõpetamise andmed kajastavad vaid lõpetaja peeriala, kõrvaleriala kohta võib teha järeldusi õpetamise andmeid analüüsides. Lisaks saavad võõrkeeli õpetada ka humanitaarainete õpetajaks õppinud isikud.

Rohkem kui kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal on aastate jooksul Eestis stabiilselt kasvanud, samas kui ainult kodukeelt kõnelevate inimeste hulk on järjest vähenenud (vt joonis 34).

Joonis 34. Kodukeelest erinevate keelte oskamise osatähtsus. Allikas: Statistikaamet.

2015. a olulisemad meetmed ja tegevused

Eesti elanike mitmekeelsuse edendamiseks on välja töötatud Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015(2017). Sellega seoses on üks keskne ülesanne olnud Euroopa Nõukogu keeleoskustasemete rakendamine keeleõppe erinevatel tasemetel ja kontekstides. Arendatud on rahvusvahelist keelekoostööd (näiteks osaletakse Euroopa Nõukogu Grazi (Austria) Nüüdiskeelte Keskuse (ECML) keeleharidusprogrammides ning Euroopa Liidu programmides; terminoloogialases ja keeletehnoloogia alases koostöös ning Euroopa Rahvuslike Keeleinstituutide Föderatsiooni (EFNIL) töös).

Augustis 2014 liitus Eesti CertiLingua võrgustiku programmiga: selle eesmärk on tunnustada gümnaasiumiastme lõpetajaid, kes saavutavad kahes võõrkeeles vähemalt B2-keeleoskustaseme (sh saab arvestada ka eesti keele kui teise keele edukaid õpinguid), on läbinud LAK-õppe ning osalenud rahvusvahelises projektis. Eestis lootsib programmi kolm kooli, 2015. aasta kevadel anti sertifikaat 16 õpilasele. Kui lootsimine on edukas, saavad alates 2017. aastast programmiga liituda teisedki Eesti koolid.

Ülesandeks on tagada ka õpetajate eesti keele ja võõrkeelteoskus. Seda teostatakse koostöös ülikoolidega, kes koolitavad õpetajaid nii taseme- kui täiendusõppes. Eesti elukestva õppe strateegia 2020 Tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames on plaanis toetada täiendavat (erialast) keeleõpet kutse- ja kõrghariduses (sihtrühmadeks on eelkõige (võõrkeele)õpetajaks õppivad üliõpilased ja teenindusvaldkonna õppurid).

Eesmärgiks on olnud ka kakskeelsete sõnaraamatute, sh e-sõnaraamatute väljaandmine. Näiteks on toetatud eesti-prantsuse suure sõnaraamatu koostamist, toetati ka juba valminud hiina keele õpiku koostamist. Töötatakse suure soome-eesti sõnaraamatu ja ungari-eesti-ungari sõnaraamatu kallal.

2. Kokkuvõte ja hinnang meetmete tulemuslikkusele

Kokkuvõttes on keelevaldkonna näitajate sihttasemed stabiilsed või liiguvad **üldjuhul positiivses suunas**. Nii gümnaasiumi kui ka põhikooli lõpueksami tulemused on eesti keeles emakeelena viimase 7–8 a jooksul stabiilselt paranenud. Välismaal elavate rahvusaaslaste arvu kasvuga koos on suurenenud ka tähelepanu neile suunatud tegevustele: väliseestlaste osalus eesti keele õppes ja päevadel Eestis ja välismaal on viimase viie aastaga oluliselt kasvanud, 2015. a oli osalejaid 3670. Positiivseks arenguks võib pidada, et võõrkeele riigieksami sooritanud noorte osakaal, kes on saavutasid vähemalt B2 taseme, on võrreldes eelmise aastaga kasvanud (49%-lt 2014. a, 53%-ni 2015. a).

Rohkem tähelepanu vajab eesti keele kui teise keele õpe.

Meetmete tulemuslikkust võib kokkuvõtvalt hinnata heaks. 2015. aastal jätkati peamiselt varasematel perioodidel alanud tegevustega. 2016. aastal kinnitas haridus- ja teadusminister Keeleprogrammi 2016–2019. 2016. aastal esitatakse valitsusele kavatsus uue Eesti keelestrateegia (hõlmab nii eesti keelt, eesti keelt teise keelena, eesti keelt välismaal kui ka võõrkeeli puudutavaid meetmeid ja tegevusi) väljatöötamiseks.

Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv)

Eesmärk: ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine.

Näitaja	2012	2013	2014	2015		2016	2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik					
Arhiivimoodustajate (avalikke ülesandeid täitvad asutused, kelle tegevuse käigus võib tekkida arhiiviväärtusega dokumente) osakaal, kelle põhi-tegevuse dokumendid on hinnatud (%).	61,8	78,9	81,9	82,5	83,5	85	87	89	90	92
Arhiivimoodustajate (asutuste) arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale.	3	4	5	kasvab	5	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	täpsus- tub 2017
Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal Rahvusarhiivis (%).	55	55	58	58	58	60	75	75	75	75
Arhivaalide kättesaadavus veebis, miljonit kujutist.	9,5	10,6	13,4	kasvab	15	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	16,9
Rahvusarhiivi virtuaalse uurimissaali külastuste arv.	1,2 milj	1,4 milj	1,3 milj	1,3 milj	1,1 milj	kasvab	hoida taset	kasvab	hoida taset	1,1 milj
Rahvusarhiivi teaduspublikatsioonide arv.	7	7	11	8	9	8	8	8	8	8

Arhiivimoodustajateks ehk avalikke ülesandeid täitvateks asutusteks, kus võib tekkida arhiiviväärtuslikke dokumente, oli 2015. aastal hinnatud 28,4% asutustest ja isikutest, kelle dokumente hindab Rahvusarhiiv (kokku on 2660 asutust ja isikut). 2015. a lõpuks oli 756 arhiivimoodustajast põhi- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid hinnatud 631 arhiivimoodustajal, see hõlmab **83,5%** arhiivimoodustajatest ja on protsendi võrra suurem planeeritust.

Aasta jooksul võeti vastu digitaaldokumente ühel korral kokku mahuga ca **1 GB (Riigikantselei)**. Koostöös PricewaterhouseCoopers'iga on käivitatud RIA sihtfinantseeritud analüüsiprojekt „Digitaalse arhiveerimise terviklik analüüs“, mis peab selgust tooma, miks digitaalarhivaalide üleandmine Rahvusarhiivi pole täiel määral käivitunud.

Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal Rahvusarhiivis on planeeritult püsinud **58%** juures. Muutus on jälgitav peale Rahvusarhiivi uue peahoone Noora valmimist ja kasutuselevõttu 2017. aastal.

Arhivaalide kättesaadavust veebis iseloomustava näitaja väärtus 2015. aasta lõpu seisuga on **15 miljonit kujutist**. See tähendab **1,7 miljoni kujutise** lisandumist ja plaanipärasest tegutsemist.

Veebipõhiste arhiiviteenuste arhiivikasutamise arv langes 2015. aastal 15% võrra (**1,1 miljonit külastust**). On selgunud, et külastuste vähenemise on põhjustanud juhukülaliste arvu kahanemine arhiivi virtuaalses uurimissaalis, samas on aga jõudsalt kasvanud arhiivi püsiklientide arv, samuti arhiivikülastuste keskmine pikkus minutites. 2015. aastal ilmus **9 teaduspublikatsiooni**.

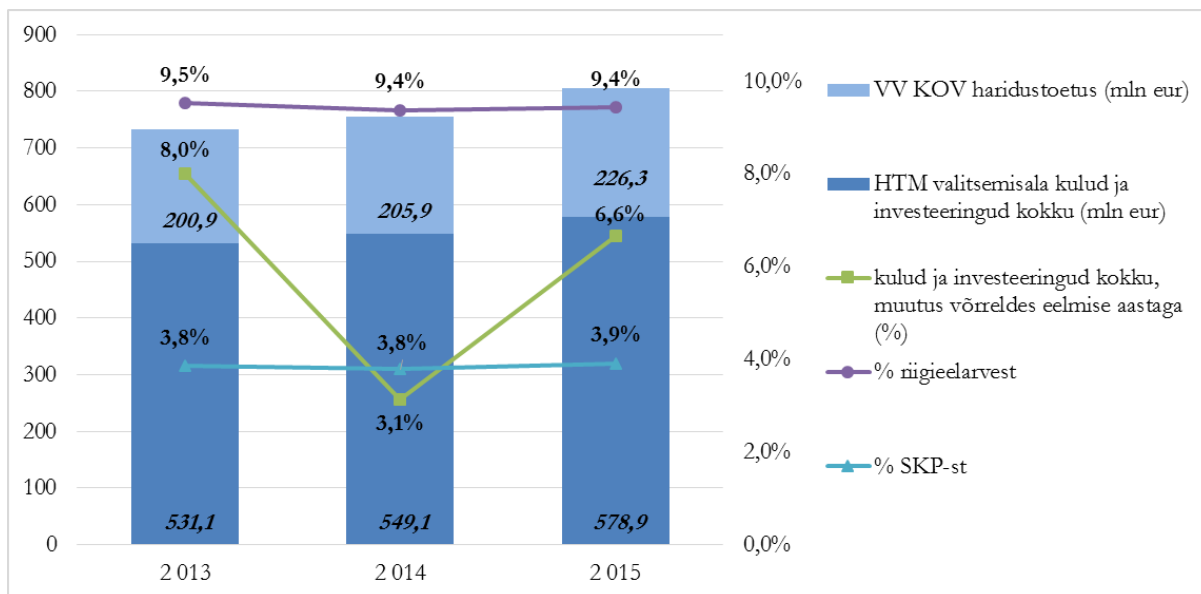
Kokkuvõtvalt võib 2015. aasta tulemustega rahule jääda. Aasta tegevusprioriteet oli arhiivi peahoone Noora valmisolekuga seotud riigihangete ettevalmistamine ja läbiviimine koostöös Riigi Kinnisvara AS-i ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga. Hea meel on tõdeda, et selles kõige mahukamas ja keerukamas

arendusprojektis saatis meid edu. Aasta lõpuks on Noora edenenud plaanitud tempos, kõik senised hanked on õnnestunud, ettenähtud eelarvevahenditega on hästi toime tulnud. Arhivaalide ja arhivaaride ümberpaigutamine algab kevadel 2016 ja uus arhiivihoonde avatakse avalikkusele 2017. aasta algul.

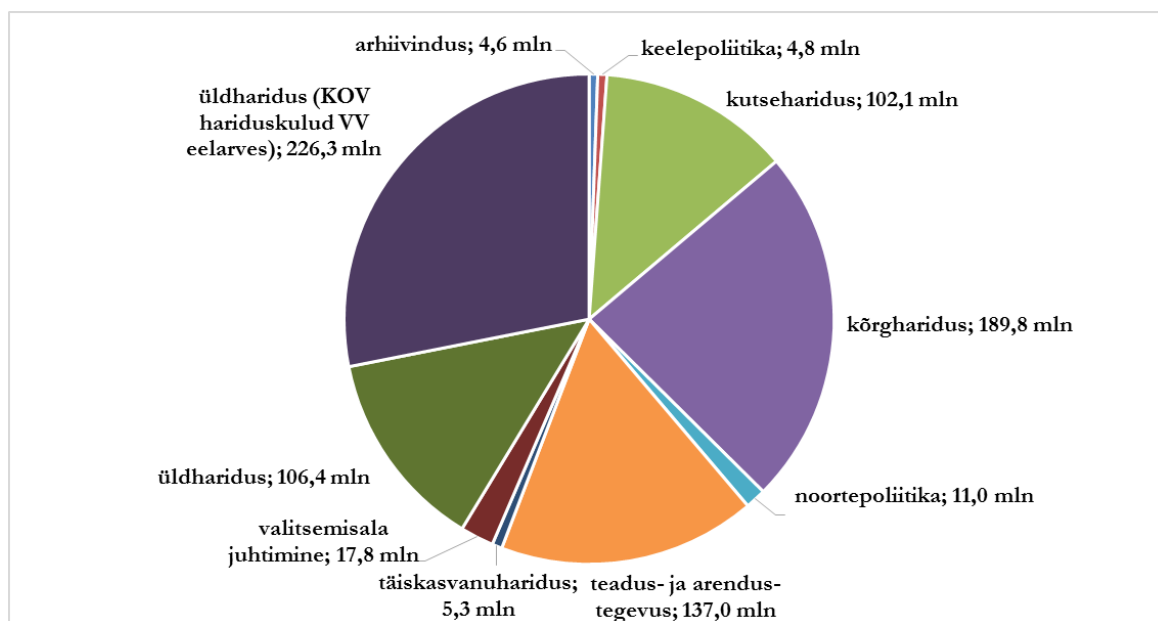
Valitsemisala rahastamine ja valitsussektori kulutused haridusele ja teadusele

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala 2015. aasta eelarve alusel jagunesid kogukulud üldhariduse, kutsehariduse, täiskasvanuhariduse, kõrghariduse, teadus- ja arendustegevuse, noortevaldkonna, keelevaldkonna, arhiivinduse ning valitsemisala juhtimise valdkondade vahel.

Võrreldes 2014. aastaga, suurenes HTM valitsemisala 2015. aasta eelarve 6,6% (sh KOV haridustoetus). Samas jäi osakaal riigieelarvest 2014. aastaga võrreldes samale tasemele. HTM valitsemisala eelarve moodustas 2015. aastal 3,9% SKP-st.

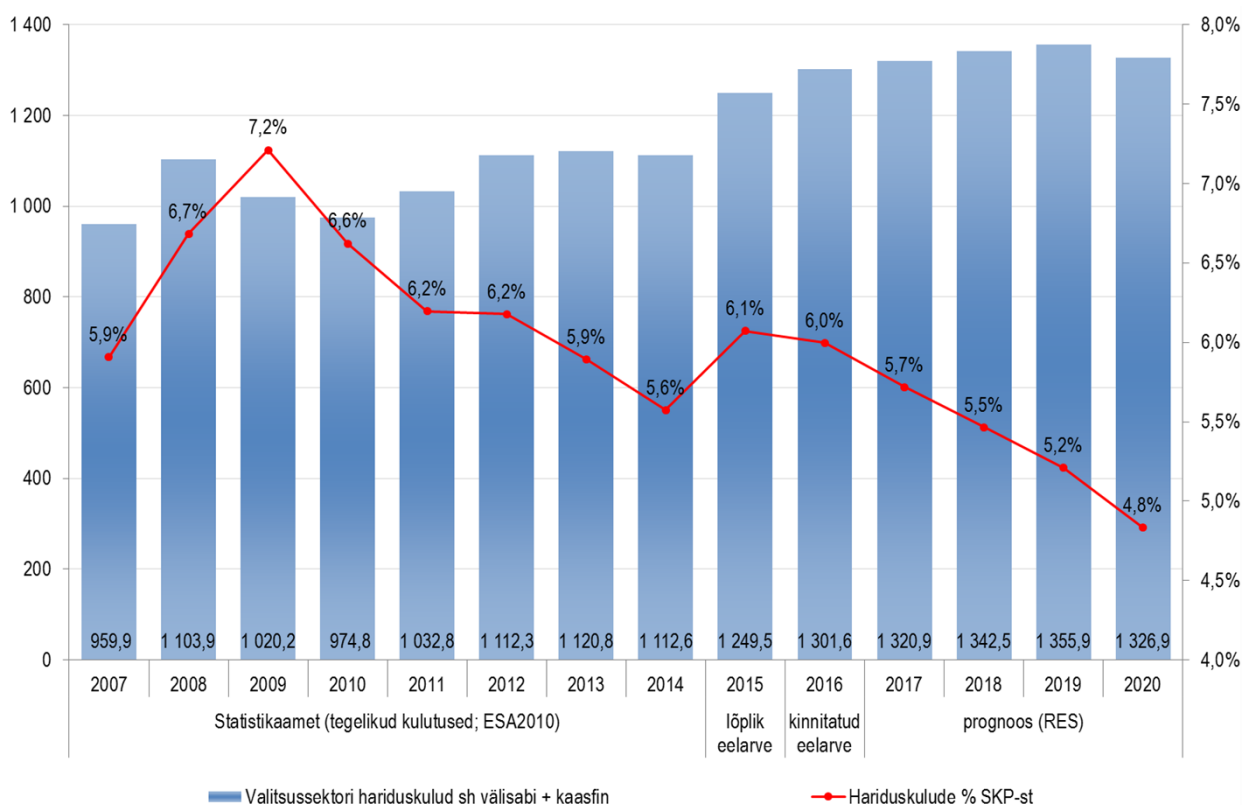
Joonis 35. Ülevaade valitsemisala kuludest ja investeeringutest, võrreldes 2013. ja 2014. aastaga.

Joonis 36. Ülevaade valitsemisala kulude jagunemisest 2015. aastal valdkondade kaupa (lõplik eelarve).

Hariduse rahastamise osas on Vabariigi Valitsus oma tegevusprogrammi punktis 13.1 seadnud eesmärgi seista selle eest, et haridusvaldkonna osakaal avaliku sektori kuludest püsiks jätkuvalt vahemikus 6–7% SKP-st ning hariduskulude osakaal riigieelarves ei kahaneks.

2015. aastaks prognoositud valitsussektori panus haridusse on 6,1% SKP-st. Kinnitatud riigieelarve järgi langevad hariduskulud 2016. aastal 6%-ni SKP-st ning 2020. aastaks – 4,8%-ni SKP-st. 2015. aasta valitsussektori tegelikud hariduskulutused avalikustab Statistikaamet jaanuaris 2017.

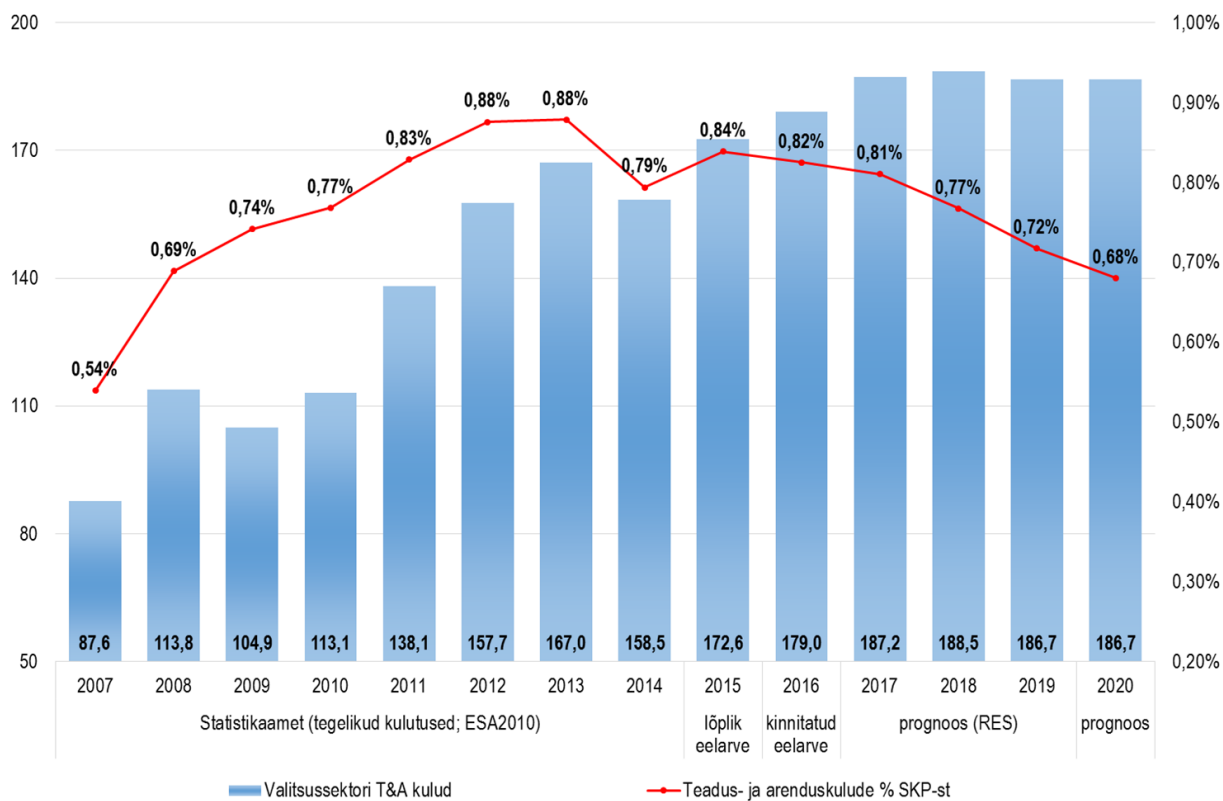
Joonis 37. Valitsussektori hariduskulud aastatel 2007–2020 (mln eurot; seisuga 29.02.2016).

Valitsussektori hariduskulude muutust mõjutab kõige enam struktuurvahendite kasutamine, RKAS investeeringud, avalik-õiguslike ülikoolide koolitustegevusest laekuvad tulud (vähenemine seoses tasuta kõrgharidusega) ja KOV-ide panus hariduskulutustesse.

2015. aasta prognoosi kohaselt moodustuvad valitsussektori hariduskuludest 61% keskvalitsuse panus ja 39% kohalike omavalitsuste panus (keskvalitsuse antud toetusteta).

Teaduse- ja arendustegevuse (TA) rahastamise osas on VV tegevusprogrammi punktis 13.61 seatud sihiks jõuda TA rahastamisel 3%-ni SKP-st (sh erasektori panuseni 2% SKP-st). Ehk valitsussektori panus peaks jõudma 1%-ni SKP-st.

2015. aastaks prognoositud valitsussektori panus on 0,84% SKP-st. Kinnitatud riigieelarve järgi langeb valitsussektori TA rahastamine 2016. aastal 0,82%-ni SKP-st ning 2020. aastaks – 0,68%-ni SKP-st. 2015. aasta valitsussektori tegelikud TA kulud avalikustab Statistikaamet 29.06.2016.

Joonis 38. Valitsussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele 2007–2020 (mln euro; seisuga 19.02.2016).